

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม
กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

นางสาวพิชามญชุ์ คุ้มสุข

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษา นอกกระบวนโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

ANALYSIS OF COMMUNITY LEARNING NETWORK ROLES IN PROMOTING
KNOWLEDGE TRANSFER PROCESSES OF THAI WISDOM TEACHERS

Miss. Pichamon Khumsuk

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Non - Formal Education

Department of Lifelong Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของ
ครูภูมิปัญญาไทย

โดย

นางสาวพิชามญชุ์ คุ่มสุข

สาขาวิชา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ของภาควิชาศึกษาศาสตร์ตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์

..... คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริบุญ จงวุฒิวาศย์)

พิชามญชุ์ คุ่มสุข : การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย (ANALYSIS OF COMMUNITY LEARNING NETWORK ROLES IN PROMOTING KNOWLEDGE TRANSFER PROCESSES OF THAI WISDOM TEACHERS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อ.ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 225 หน้า

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย 2) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและ 3) เพื่อนำเสนอข้อเสนอนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยมีชุมชนที่ศึกษาคือ 1) ชุมชนบ้านหาดเสี้ยว 2) ชุมชนวัดปลักไม้ลาย ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 15 ท่าน ได้แก่ นักวิชาการ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ตัวแทนชุมชนและครูภูมิปัญญาไทย แสดงความคิดเห็นและพิจารณาความเหมาะสม โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ แนวทางการสนทนากลุ่มและแบบสังเกต

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม มีเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เด่นชัด ประกอบไปด้วยหน่วยงานภายในและหน่วยงานภายนอกชุมชน 2) บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนคือการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยในชุมชนแก่ผู้สนใจหรือคนรุ่นหลังและมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้มีความเข้มแข็ง 3) การพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนประกอบไปด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกิจกรรมโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรมีการปรึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดกิจกรรมกันเป็นประจำ ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย ควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อกระชับความสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ ด้านการสร้างแรงจูงใจโดยมีการสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้และเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนโดยการจัดสรรทรัพยากรให้กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างเพียงพอและด้านการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยสร้างให้ชุมชนของตนมีเอกลักษณ์ รักษา พัฒนาและสืบทอดองค์ความรู้ต่อไป

ภาควิชา..... การศึกษาดนตรี..... ลายมือชื่อ.....

สาขาวิชา..... การศึกษานอกระบบโรงเรียน..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา..... 2555.....

5483401427: MAJOR NON - FORMAL EDUCATION

KEYWORDS: ROLE OF COMMUNITY LEARNING NETWORK / COMMUNITY LEARNING NETWORK / KNOWLEDGE TRANSFER PROCESS / THAI WISDOM TEACHERS

PICHAMON KHUMSUK: ANALYSIS OF COMMUNITY LEARNING NETWORK ROLES IN PROMOTING KNOWLEDGE TRANSFER PROCESSES OF THAI WISDOM TEACHERS.

ADVISOR: SUWITHIDA CHARUNGKAITTIKUL, Ph.D. 225 pp.

The purposes of this research were to: 1) study the context of the communities and community learning networks to promote the transfer of knowledge in the Thai wisdom teachers, 2) to analyze the roles of community learning networks in promoting the processes of knowledge transfer of Thai wisdom teachers, 3) to propose the recommended policies for community learning networks in promoting the processes of knowledge transfer of Thai wisdom teachers. The two best communities included Baan Hadsiew and Plak Mai Lai communities. The samples were 15 experts in the field: academician, community learning networks, community representatives, Thai wisdom teachers and etc. Research instruments consisted of an interview form, a focus group discussion guideline form, and an observation form.

The results were as follow: 1) The communities have similar contexts: earn a living as agriculture, each community has its own unique local wisdom; and etc. 2) The essential roles of the community learning networks that help promoting the transfer of knowledge of Thai wisdom teachers include promoting and supporting those who interested in learning local wisdom, and developing the strong and extended group of learning networks in community. 3) To develop the roles of the community learning networks: 1. organizing learning activities, 2. building good relationships among the networks member, 3. creating the motivation, 4. providing resource learning resumes for community learning networks and, 5. developing the roles of the sustainable community learning networks continuously.

Department : ..... Lifelong Education ..... Student's Signature .....

Field of Study : ..... Non-Formal Education ..... Advisor's Signature .....

Academic Year : ..... 2012 .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถและความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้ข้อคิด คำปรึกษา แนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ ความห่วงใยแก่ผู้วิจัย และให้กำลังใจอย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิตทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัยและให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตา ความกรุณาของทุกท่าน จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่กรุณาตรวจสอบแบบสอบถามและให้คำแนะนำ แก้ไขปรับปรุงความเหมาะสมของเนื้อหาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงแบบสอบถามเพื่อใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโถ) ครูสุนทรี ขนาดนิต กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน นักวิชาการ ช่างชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และช่างชุมชน ปลัดไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่ช่วยสละเวลาอันมีค่าให้สัมภาษณ์และเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จนได้ข้อมูลครบถ้วน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ภัทรพล มหาพันธ์ (อาจารย์ที่ปรึกษาระดับปริญญาตรี) ตลอดจนเพื่อนๆ และรุ่นพี่ ในสาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน ระดับปริญญาโท ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและกำลังใจที่ดีโดยตลอดมา สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณบิดา-มารดา เพราะหากไม่มีท่านคงไม่สามารถมีโอกาสก้าวมาศึกษาในระดับปริญญาโทมาบัดนี้

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญรูปภาพ	ญ
สารบัญตาราง	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	8
คำถามการวิจัย	8
ขอบเขตการวิจัย	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	12
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
ตอนที่ 1 เครื่องข่ายการเรียนรู้อัจฉริยะ	14
1.1 ความหมายเครื่องข่ายการเรียนรู้อัจฉริยะ	14
1.2 คุณลักษณะ ความสำคัญและกระบวนการเครื่องข่ายเรียนรู้อัจฉริยะ	16
1.3 แนวคิดเครื่องข่ายการเรียนรู้อัจฉริยะ	19
1.4 ตัวอย่างเครื่องข่ายการเรียนรู้อัจฉริยะ	20
ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาไทย	25
2.1 ความหมายของภูมิปัญญาไทย	25
2.2 ลักษณะของภูมิปัญญาไทย	26
2.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย	28

บทที่	หน้า
2.4 การถ่ายทอดองค์ความรู้.....	31
ตอนที่ 3 การศึกษาตลอดชีวิต.....	34
3.1 นิยามและความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต.....	34
3.2 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต.....	35
3.3 ลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต.....	38
3.4 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต.....	39
3.5 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต.....	40
ตอนที่ 4 แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน.....	42
ตอนที่ 5 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท.....	47
ตอนที่ 6 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม.....	53
ตอนที่ 7 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง.....	56
ตอนที่ 8 ปรัชญาการพัฒนาชุมชน.....	59
ตอนที่ 9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	65
9.1 งานวิจัยในประเทศ.....	65
9.2 งานวิจัยต่างประเทศ.....	67
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	72
ชั้นตอนที่ 1.....	73
ชั้นตอนที่ 2.....	75
ชั้นตอนที่ 3.....	84
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	90
ชั้นตอนที่ 1.....	90
ชั้นตอนที่ 2.....	113
ชั้นตอนที่ 3.....	139

บทที่	หน้า
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	151
สรุปผลการวิจัย	156
อภิปรายผลการวิจัย	165
ข้อเสนอแนะ	173
รายการอ้างอิง	177
ภาคผนวก	184
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์	185
ภาคผนวก ข รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์	
ตอบแบบสัมภาษณ์	187
ภาคผนวก ค รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์	
เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)	190
ภาคผนวก ง คำดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม	
และวัตถุประสงค์ (IOC)	193
ภาคผนวก จ แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร	198
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	200
ภาคผนวก ช แนวทางสนทนากลุ่ม	217
ภาคผนวก ซ รูปภาพประกอบการลงพื้นที่	220
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	225

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่	หน้า
1 รูปภาพกรอบแนวคิดการวิจัย	71
2 รูปภาพเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว.....	104
3 รูปภาพเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย.....	112
4 รูปภาพแสดงความสัมพันธ์ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว.....	120
5 รูปภาพแสดงความสัมพันธ์ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ปลักไม้ลาย.....	132

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางการวิเคราะห์เอกสาร.....	91
2	ตารางการวิเคราะห์และสรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว.....	121
3	ตารางการวิเคราะห์และสรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ปลักไม้ลาย.....	133

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาคนและสังคมในระยะที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้เกิดกระแสทุนนิยมหรือบริโภคนิยมสุดขั้ว เห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาในฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ซึ่งมุ่งเน้นการผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภค เน้นการเพิ่มอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ยังขาดนโยบายสมดุลทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ทำให้ครอบครัวและชุมชนอ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ คุณภาพชีวิตยังอยู่ในระดับที่ไม่ดี ไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน ดังที่เกียรติคุณ อมาตยกุล (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะของภัยจากระบบทุนนิยม สรุปได้ว่าสังคมทุนนิยมผู้คนอยู่อาศัยกันแบบตัวใครตัวมัน มีการแข่งขันแบบปลาใหญ่กินปลาเล็กมากขึ้น กลุ่มที่อ่อนแอกว่าฉลาดน้อยกว่า มีทุนน้อยกว่า ก็จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มที่มีทุนมากกว่า แข็งแกร่งกว่าอย่างถูกกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอื่นๆ ที่ตามมา

อิทธิพลจากกระแสทุนนิยม ซึ่งเน้นการพัฒนาที่ก้าวกระโดด ละเลยวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการรับกระแสความเชื่อการปฏิบัติจากโลกตะวันตก โดยขาดการกลั่นกรองได้สร้างปัญหาต่อเนื่องอีกมากมาย ในขณะที่สังคมเจริญขึ้นโดยวัดจากสิ่งอำนวยความสะดวกทางเทคโนโลยีต่างๆ ที่ทันสมัย แต่ปัญหาการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ความยากจน ความเจ็บป่วยทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ปัญหายาเสพติด ความเสื่อมโทรมของศีลธรรม อาชญากรรมกลับเพิ่มขึ้น รายงานการสรุปผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) พบว่าสังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทำให้คนไทยมุ่งแสวงหาความสุขส่วนตัวผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัย ในรูปแบบการรวมกลุ่มของบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน โดยวัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นไทยไม่สามารถแสดงบทบาทได้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันสังคมไทยก็เผชิญกับความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งสะท้อนได้จากคนในสังคมมีการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งปัญหาครอบครัว การแย่งชิงทรัพย์สิน

ระหว่างชุมชน และความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง ขณะที่กระบวนการยุติธรรมแก้ไขปัญหาได้ไม่เต็มที่ ผู้ที่ใช้ความรุนแรงมักขาดความยับยั้งชั่งใจ มีพฤติกรรมเลียนแบบหรืออาจเกิดจากการเลี้ยงดู ขาดการใช้เหตุผล ขาดความเชื่อเพื่อ เชื่ออาหาร ส่งผลให้ควมมีคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมลดน้อยลง (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

การแก้ปัญหาที่แท้จริงของสังคมไทย ควรเน้นที่โครงสร้างชุมชนพบว่าชุมชนที่มีโครงสร้างเข้มแข็งของตนเอง สามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมที่เสื่อมโทรม การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นยุทธวิธีที่สำคัญ ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จ ทั้งนี้การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยฐานคิดที่เป็นแกนกลาง และปฏิสัมพันธ์กับชุมชน มีชุมชนเป็นฐาน โครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นฐานคิดสำคัญในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยกกระดับความรู้ข่าวสาร และแลกเปลี่ยนบทเรียน ตลอดจนร่วมกันวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสังคมอย่างสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละชุมชน โดยมีเครือข่ายชุมชนในแต่ละระดับมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเป็นกระบวนการจากชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และระดับชาติ โครงสร้างนี้เป็นโครงสร้างหลัก 1 ใน 6 ประการของฐานคิดทางยุทธศาสตร์ในภาวะใหม่แห่งการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนสามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจสังคม ซึ่งฐานคิดนี้มีอยู่จริงในสังคมไทย สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นวิสัยทัศน์ทางยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนไทยในอนาคต (พิทยา ว่องกุล, 2542)

ในระยะเวลาของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้มีความพยายามในการศึกษาและพัฒนาส่วนต่างๆของประเทศในลักษณะของการกำหนดเขต พื้นที่ ชุมชน หมู่บ้าน เมือง ชนบท หรือแม้แต่ในเขตนิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น แต่ความพยายามในการศึกษาและพัฒนาดังกล่าว ส่วนหนึ่งก็ประสบความสำเร็จ บางส่วนก็ล้มเหลว แต่ปัญหาในด้านอื่นๆ ก็เกิดขึ้นตามมาอีก อาทิ ปัญหาความยากจน ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงว่า เราไม่สามารถรู้เท่าทันสภาพสังคม ชุมชน ที่หลากหลายและมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในการบริหาร การพัฒนาของชุมชนประกอบด้วย การบริหารสภาพทั่วไปของชุมชน การบริหารศักยภาพชุมชน การบริหารเศรษฐกิจชุมชนและการบริหารทรัพยากรธรรมชาติ เป็นกระบวนการของชุมชนที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชน ได้ปรับปรุงชุมชนของตนเองโดยการทำงานร่วมกัน มีกระบวนการเปิดกว้างให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึง รวมทั้งควบคุมทรัพยากรและโครงสร้างอำนาจในชุมชนได้อย่างทั่วถึงและ

เท่าเทียมกัน เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับแบบแผนความสัมพันธ์แนวราบของชุมชน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจก บุคคล กลุ่ม และองค์กรในชุมชน เป็นโครงสร้างที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยในการตัดสินใจ และเป็นการสร้างทุนทางสังคมขึ้นในชุมชน ให้เป็นเหมือนคลังเก็บความปรารถนาดีและความร่วมมือ ซึ่งสามารถทำให้ประชาคมเข้มแข็ง (Robert Putnam, 1993) ทุนทางสังคมถูกสร้างและสะสมขึ้นได้จากการทำงานร่วมกันของประชาชนในกลุ่มองค์กรชาวบ้าน และการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การลงทุนในกระบวนการสร้างชุมชนจะทำให้เกิดสังคมที่เข้มแข็ง ดังนั้นการลงทุนในกระบวนการสร้างชุมชนจึงเป็นการลงทุนเพื่อการเพิ่มทุนทางสังคม ซึ่งมีความจำเป็นต่อการพัฒนาไม่น้อยกว่ากับการเพิ่มทุนทางเศรษฐกิจ

การสร้างเครือข่ายสามารถช่วยแก้ปัญหาข้างต้นได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและชุมชนได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือชุมชน โดยเครือข่ายได้แก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัด สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (พรบ.ส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551) เพื่อให้เกิดความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เครือข่ายเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการพัฒนา เพราะการที่ชุมชนจะสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น ก็จะต้องมีจุดเริ่มต้นมาจากเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนเอง โดยเครือข่ายนั้นจะมีส่วนในการจัดการเรียนรู้ในชุมชน โดยจะช่วยเป็นส่วนสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญของชุมชน เพราะภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถและเขาวงกตปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิตของสมาชิกในชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆ เพื่อให้วิถีทาง ในการดำเนินชีวิตนั้น ร่าเริง มีระเบียบ สงบสุข และพัฒนารุ่งเรือง ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจ เห็นคุณค่าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในประเทศไทยปัจจุบันมีนักวิชาการให้ความสนใจค้นคว้าและรายงานถึงประเด็นนี้เพิ่มมากขึ้น ในต่างประเทศก็มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านสอดแทรกไว้ในหลักสูตรการศึกษา แต่การจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล สังคมและประเทศ การพัฒนา

ประเทศเพื่อให้มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น เราให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีตลอดมา แต่ยิ่งพัฒนาก็พบว่า ประเทศไทยต้องวิ่งตามและพึ่งพาภูมิปัญญาความรู้ของต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาที่นำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย ความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เราได้พัฒนาประเทศและจัดการศึกษาโดยทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรามีอยู่คือภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (รุ่ง แก้วแดง, 2543)

การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 2) หมวด 1 ว่าด้วยความมุ่งหมายและหลักการ หมวด 7 กำหนดว่า “ในการจัดกระบวนการเรียนต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม และประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง” (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ศูนย์พัฒนาภูมิปัญญาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้เสนอแนวคิดเชิงนโยบายของการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้เพื่อการเรียนการสอนโดยต้องรวบรวม ศึกษา และเก็บรักษาภูมิปัญญาที่เหลืออย่างเร่งด่วนและสนับสนุนการจัดระบบความรู้ระบบสารสนเทศของผู้ทรงภูมิปัญญาและหน่วยงาน ที่ทำหน้าที่ประสานงานรวมทั้งการผลิตสื่อ กระบวนการเผยแพร่ และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่คือจัดให้ชาวบ้านและชุมชนเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา การเก็บรักษา การถ่ายทอด และการจัดการกับงานด้านพันธุกรรมด้วยตนเองเพราะปัจจุบันชาวบ้านมีสิทธิน้อยมากกับการจัดการเรื่องนี้โดยให้ผู้ทรงภูมิปัญญาถ่ายทอดไปสู่คนใกล้ชิด บุตรหลาน รวมทั้งนักวิชาการที่มีเวลาเรียนรู้ อีกทั้งหน่วยงานและสถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐ

และภาคเอกชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีทางเลือกของตน เช่น การดูแลสุขภาพ การจัดการศึกษา เป็นต้น

ในด้านสถานศึกษาและสถาบันที่เกี่ยวข้องของควรปรับปรุงระบบการศึกษาให้เอื้อต่อวิถีของชุมชนทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษา ในส่วนของชุมชน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา โดยมีการปลูกฝังแนวคิดให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย องค์กรต่างๆต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยการรับรองสิทธิในการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตลอดจนสนับสนุนให้กลุ่มและองค์กรเป็นเครื่องมือส่งเสริมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของคนทุกกลุ่มในชุมชนรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนมีความเข้าใจในคุณค่าและประยุกต์ภูมิปัญญามาใช้ในการดำเนินชีวิตและสนับสนุนเครือข่ายระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญา บุคคล องค์กรต่างๆ เพื่อสร้างความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน สุดทำยควรยกย่องให้เกียรติ จัดสวัสดิการ จัดการเรียนรู้และสร้างเครื่องมือให้แก่ผู้ทรงภูมิปัญญาได้ทำงานเต็มศักยภาพ

เครือข่ายชุมชนและภูมิปัญญาไทยนั้นมีความสอดคล้องกันเนื่องจากความเข้มแข็งและอ่อนแอของชุมชนเป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันอย่างมาก สาเหตุที่ทำให้ประเด็นดังกล่าวได้รับความสนใจ เนื่องจากเกิดปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันชุมชนไทยตกอยู่ในสภาพที่อ่อนแอมาก ประเวศ วะสี (2534) ที่รายงานถึงประกาศของ องค์กรสหประชาชาติเมื่อปี พ.ศ. 2532 ซึ่งมีใจความสำคัญว่าในการพัฒนานั้นถ้าใช้แต่วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมจะเสียศูนย์ จำเป็นต้องนำวัฒนธรรมเข้ามาเป็นรากฐานของการพัฒนาซึ่งในปัจจุบันชุมชนสังคมไทยได้ละเลยภูมิปัญญาไทยอันทรงคุณค่า และรับเอาภูมิปัญญาตะวันตกเข้ามา โดยผ่านระบบการศึกษาสากลที่สอนในโรงเรียน และปราศจากการเลือกสรรประยุกต์ใช้ จนนำมาซึ่งการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการดำรงชีวิตนานปีการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาไทยจะทำได้ ก็ด้วยกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน การศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยนำภูมิปัญญาไทยที่เป็นความภูมิใจของชาติกลับคืนสู่สังคมไทยโดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของเครือข่ายชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เล็งเห็นว่า การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการเรียนรู้บนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย โดยสามารถบูรณาการความรู้ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากลได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับ

วิถีชีวิตไทย จะเป็นหนทางในการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ, 2541)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2545 ซึ่งมีการเน้นภูมิปัญญาไทยในการ
จัดการศึกษาตามมาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับ
การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา
ส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริม
ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็น
สากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ
พึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่วนแนวทางการจัด
การศึกษาตามมาตรา 23 กล่าวว่า การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และ
บูรณาการความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ได้กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ
วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาตามมาตรา 27 วรรค 2 กล่าวว่า ให้
สถานศึกษาชั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของ
ชุมชนสังคมในท้องถิ่นตลอดจนเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ท้องถิ่นของตน
มากขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

ดังนั้นวิถีถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย จึงนำวิธีการและความรู้พื้นฐานของประชาชนใน
สังคมไทยที่เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นมรดกของชาติ จัดเป็นกิจกรรมการสอนให้
สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นอย่างเหมาะสมโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาจึงถือได้ว่า
เป็นปรัชญาชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่มาของวิถีชีวิต วิธีคิด วิธีปฏิบัติ อันอยู่ภายใต้การมองโลก
มองชีวิตแบบหนึ่ง โดยภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษเพื่อให้คนรุ่นต่อๆ
ไปได้นำมาปรับใช้ พื้นฟู ประยุกต์ รวมถึงสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้ใหม่ในชุมชน ซึ่งภูมิปัญญา
ท้องถิ่นจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
ภูมิปัญญาจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ดีการนำเอาภูมิปัญญาไทยมาผสมผสานเข้ากับการศึกษาโดยเครือข่ายชุมชนนั้น จะต้องคำนึงถึงลักษณะภูมิปัญญาและจำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนแต่ละ ยุคสมัย ซึ่งการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนดำเนินการ อยู่บ้างแล้ว แต่นับว่ายังไม่เพียงพอและยังมิได้ประสานงานเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาที่เป็นไปตามธรรมชาติของสังคมทั้งในชนบทและในเมือง เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและ ครูภูมิปัญญาไทย เป็นผู้ที่เคยประสบกับความล้มเหลวในการประกอบอาชีพมาก่อนแต่สามารถ เอาชนะปัญหาอุปสรรคต่างๆได้ด้วยความเข้มแข็งของชุมชนและภูมิปัญญา แล้วได้จัดตั้งองค์กร เครือข่ายเพื่อถ่ายทอดความรู้ แก่ชาวบ้านในชุมชนและประชาชนทั่วไปให้ประสบผลสำเร็จในการ ประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต มีผู้ศึกษาดูงานและรับการถ่ายทอดจากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาไทยมากมาย การให้ความรู้กับประชาชนดังกล่าว เป็นการพัฒนาความรู้และคุณภาพ ชีวิตให้แก่ชุมชน ประชาชนและสร้างคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติอย่างมาก ผลของการ ถ่ายทอดเป็นที่ประจักษ์และยอมรับจากประชาชนและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบวน และตามอัธยาศัยโดยการศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการ เรียนรู้ วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและนำเสนอข้อเสนอนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยให้ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยจะเป็นประโยชน์ต่อเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและ ครูภูมิปัญญาไทย เพื่อสืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยที่เป็นเอกลักษณ์ที่ดั้งเดิม และช่วย ส่งเสริมวัฒนธรรม อีกทั้งอาชีพของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงบริบทของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
3. เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

คำถามของการวิจัย

1. บริบทของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร
2. บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างไรและกระบวนการเป็นอย่างไร
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยนั้นเป็นอย่างไรและมีประโยชน์ต่อใครบ้าง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

1. ขอบเขตด้านประชากร

1.1 วิเคราะห์เอกสารงานวิจัย และบทความทางวิชาการ หนังสือที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน การส่งเสริมการศึกษาของเครือข่ายองค์ความรู้ชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ความหมายและลักษณะการถ่ายทอดองค์ความรู้ การวิเคราะห์ชุมชน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองและปรัชญาการพัฒนาชุมชน

1.2 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้งส่วนท้องถิ่นและส่วนกลาง โดยแบ่งเป็นผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม โดยมีการพิจารณาจาก บริบทของชุมชน ประวัติ ผลงาน ประสบการณ์เกี่ยวกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย ผลงานที่ปรากฏของ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เอกสารต่างๆที่ประกอบการพิจารณา โดยจะใช้การสุ่มแบบเจาะจงในการเลือกเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษา

โดยหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกมีดังนี้

1.2.1 ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1.2.1.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้งส่วนท้องถิ่น (ในชุมชน)

และส่วนกลาง (นอกชุมชน) ได้แก่

1.2.1.1.1 เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

1.2.1.1.2 เป็นผู้มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้อง

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

1.2.1.2 ครูภูมิปัญญาไทย ได้แก่

1.2.1.2.1 บุคคลที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์

1.2.1.2.2 ได้รับการยอมรับในภูมิปัญญาด้านนั้นๆ

ในระดับภูมิภาคหรือประเทศหรือนานาชาติ

1.2.1.3 ผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้แก่

1.2.1.3.1 เป็นผู้เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้กับ

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและครูภูมิปัญญาไทย 3 เดือนขึ้นไป

1.2.2 เข้าร่วมสนทนาโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย

1.2.2.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้งส่วนท้องถิ่น (ในชุมชน)

และส่วนกลาง (นอกชุมชน)

1.2.2.2 ครูภูมิปัญญาไทย

1.2.2.3 นักการศึกษาหรือนักวิชาการ

1.2.2.4 ผู้นำชุมชน

1.2.2.5 ผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย มีขอบเขตเนื้อหาประกอบด้วยบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยของคนในชุมชน โดยศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ครุภูมิปัญญาไทย เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้รับการถ่ายทอดในแต่ละชุมชน และเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

คำจำกัดความในการวิจัย

บทบาท หมายถึง หน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึง การที่กลุ่มบุคคล หน่วยงาน องค์กร ทั้งภายในและภายนอกชุมชนรวมตัวกัน ประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ขบคิดปัญหาของชุมชนและรวมพลังแก้ปัญหา และหาผู้นำขึ้นมาทำกันเอง แล้วรวมตัวกันเพื่อมีอำนาจต่อรอง มีการต่อสู้ทางความคิด มีการเรียนรู้จากภายนอก มีการไปมาหาสู่กันเรียนรู้ดูงานด้วยกัน จนกระทั่งเกิดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาได้ และการทำมาหากินที่ดีขึ้น

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึง หน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนโดยส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย มีการจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ให้ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดองค์ความรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนประกอบไปด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี ด้านการสร้างแรงจูงใจและด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน

ชุมชน หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนต่าง ๆ อาศัยอยู่ร่วมกัน

การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดี ตามความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลส่งต่อให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดอย่างมีระบบแบบแผน เพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่เด่นชัดและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้ โดยวิธีการการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีความเข้าใจ เห็นคุณค่าและนำไปใช้ มีขั้นตอนที่หลากหลายตามความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบกิจกรรม

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนา ปรับประยุกต์ วิเคราะห์และสังเคราะห์จากประสบการณ์ของบุคคล แล้วนำมาบูรณาการเข้าเป็นระบบความรู้ที่เป็นประโยชน์ตามศาสตร์สาขานั้นๆ

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อม ที่ประกอบด้วยแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดสำหรับแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าว แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา

ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านใดด้านหนึ่ง เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน และได้มีการยกย่องให้เป็น "ครูภูมิปัญญาไทย" จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หมายถึง ข้อเสนอแนะที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ รูปแบบของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ ข้อความที่ใช้เครื่องชี้้นำสำหรับการพัฒนา

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของ คุรุภูมิปัญญาไทย องค์ประกอบสำคัญของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ มีเป้าหมาย มีการกำหนด แนวทางและกฎเกณฑ์ วิธีการ กลยุทธ์หรือกลวิธี ที่จะทำให้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติ เพื่อให้ บรรลุผลงานภายในเวลาที่กำหนด

การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการศึกษาที่มีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคล ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกิดขึ้น ตลอดชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อมุ่งให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและ พัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลนั้นจะต้องมีแรงจูงใจที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคุรุภูมิปัญญาไทยที่เป็นประโยชน์จะสามารถนำไปเป็น แนวทางในการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
2. องค์ความรู้บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอด องค์ความรู้ของคุรุภูมิปัญญาไทยจะสามารถนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการกำหนดข้อเสนอแนะ เชิงนโยบาย
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการพัฒนามาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการ ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของคุรุภูมิปัญญาไทยนั้นมีประโยชน์ต่อชุมชน จะเป็น ประโยชน์ทางวิชาการสำหรับใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยของ เครือข่ายการเรียนรู้สำหรับชุมชนในการจัดการศึกษา ส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียง และยั่งยืน

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยมีรายละเอียดของเนื้อหา ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

ตอนที่ 1 เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

- 1.1 ความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
- 1.2 คุณลักษณะ ความสำคัญและกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
- 1.3 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้
- 1.4 ตัวอย่างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาไทย

- 2.1 ความหมายของภูมิปัญญาไทย
- 2.2 ลักษณะของภูมิปัญญาไทย
- 2.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย
- 2.4 ความหมายและลักษณะการถ่ายทอดองค์ความรู้

ตอนที่ 3 การศึกษาตลอดชีวิต

- 3.1 นิยามและความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต
- 3.2 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต
- 3.3 ลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต
- 3.4 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต
- 3.5 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

ตอนที่ 4 แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน

ตอนที่ 5 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ตอนที่ 6 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ตอนที่ 7 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

ตอนที่ 8 ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

9.1 งานวิจัยในประเทศ

9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ตอนที่ 10 กรอบแนวคิดการวิจัย

ตอนที่ 1 เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

1.1 ความหมายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

นักวิชาการ ให้ความหมายเครือข่ายไว้ดังนี้

บุญลือ วันทายนต์ (2530) ชี้ให้เห็นว่า เครือญาติเป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ในครอบครัวก่อน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ขั้นต้นของมนุษย์ และความสัมพันธ์นี้เอง ก่อให้เกิดระบบเครือญาติขึ้น ในเมื่อทุกสังคมและทุกครอบครัวซึ่งสมาชิกมีความสัมพันธ์กับแต่ละสังคม ก็ทำให้ความสัมพันธ์ขยายตัวออกไปเป็นเครือข่ายสังคมกว้างขวางขึ้น ดังนั้นเครือญาติจึงเป็นที่รวมของบรรดาความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมที่เกี่ยวข้องกัน

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) อธิบายถึงเรื่องนี้ว่า เครือข่ายสังคม หมายถึง กลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อกัน โดยลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคล เหล่านั้นได้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเรียนรู้ของบุคคล หรือกลุ่มองค์กรใดก็ตาม ย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันกับเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อน และความสัมพันธ์ในฐานะของบุคคลหรือองค์กรที่มีปัญหา มีกิจกรรมที่ปฏิบัติการทางสังคมร่วมกัน ที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การประสานแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้อง เชื่อมโยงกันทั้งระหว่างงานที่รับผิดชอบ การจัดการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียนและระหว่างหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่างๆ ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็น

ทางการ เพื่อสร้าง แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชน

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และคณะ (2536) อธิบายว่า เครือข่ายการเรียนรู้หมายถึง สภาพการเรียนรู้ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และระหว่างประเทศหรือทวีป ตลอดจนการรับรู้ข่าวสาร ผ่านสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ทั้งประเภทสื่อบุคคล และสื่อสารมวลชน ประเภทต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเสียงและภาพเป็นต้น ที่จะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงสังคมและคุณภาพชีวิตของคน

ประทีป อินแสง (2539) เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง ขอบเขตแห่งความสัมพันธ์ของ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะประสาน ติดต่อกันสัมพันธ์ เชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม ระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และกลุ่มกับกลุ่ม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539) กล่าวว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน คือ การที่ชาวบ้านรวมตัวกัน ขบคิดปัญหาของเขา รวมพลังแก้ปัญหา และหาผู้นำขึ้นมาจากหมู่บ้านด้วยตนเอง แล้วรวมตัวกันเพื่อมีอำนาจต่อรอง มีการต่อสู้ทางความคิด มีการเรียนรู้จากภายนอก มีการไปมาหาสู่กันเรียนรู้ดูงานด้วยกัน จนกระทั่งเกิดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาได้ การทำมาหากินดีขึ้น เศรษฐกิจแต่ละครอบครัวดีขึ้น

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542) อธิบายความหมายว่า หมายถึงการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลระหว่างกัน โดยมีบุคคลที่มีความถนัดในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่น ๆ ได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) อธิบายอย่างสอดคล้องกันว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึงการประสานแหล่งความรู้ และข้อมูลข่าวสาร การใช้ทรัพยากร และการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้อง ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้าง แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด และกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้าง แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชน

สุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง (2543) อธิบายเพิ่มเติมไว้อย่างน่าสนใจว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การจัดระบบและพัฒนาให้แหล่งความรู้ ซึ่งหมายถึง องค์กร สถานประกอบการบุคคล

ศูนย์ข่าวสารข้อมูล สถานที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถถ่ายโยงเกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน หรือ ผู้สนใจ ได้ทั้งความรู้ ทักษะ เกี่ยวกับ อาชีพ สังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมที่เป็นของดีดั้งเดิม และที่พัฒนาแล้ว ที่มีอยู่ในชุมชน อำเภอ จังหวัด ดังนั้นโดยสรุปแล้ว เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึงการกระจาย เชื่อมโยง หรือแลกเปลี่ยน ความรู้ ซึ่งกันและกัน ระหว่างกลุ่มบุคคลอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง โดยมีการจัดระบบและ วิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ กัน ตามความต้องการของบุคคลเครือข่ายสังคม

สรุปเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ ความรู้ต่างๆแก่ผู้ที่สนใจในชุมชนหรือกลุ่มคนรุ่นหลัง ให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้สืบ ต่อไปและเป็นการสร้างเครือข่ายให้แก่ชุมชนเพื่อให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่าง พอเพียงและยั่งยืน

1.2 คุณลักษณะ ความสำคัญและกระบวนการเครือข่ายเรียนรู้ชุมชน

คุณลักษณะและความสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้

1.2.1 สามารถเข้าถึงได้กว้างขวาง ง่าย สะดวก ผู้เรียนสามารถเรียกข้อมูลมาใช้ได้ง่าย และเชื่อมโยงเข้าหาผู้อื่นได้ง่ายรวดเร็ว และสามารถเรียกใช้ข้อมูลได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ที่มี เครือข่าย

1.2.2 เป็นการเรียนแบบร่วมกันและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มคุณลักษณะพื้นฐานของ เครือข่ายการเรียนรู้ คือการเรียนแบบร่วมมือกัน ดังนั้นระบบเครือข่ายจึงควรเป็นกลุ่มของการ เรียนรู้โดยผ่านระบบการสื่อสารที่สังคมยอมรับเครือข่ายการเรียนรู้จึงมีรูปแบบของการร่วมกันบน พื้นฐานของการแบ่งปันข่าวสารซึ่งกันและกัน

1.2.3 สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำมากกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ

1.2.4 ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน และเน้นบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2.5 จัดให้เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเสมือนชุมชนของการเรียนรู้แบบออนไลน์

ปัจจุบันมีการสร้างระบบเครือข่ายการเรียนรู้กันมากขึ้นเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพใน การจัดระบบการเรียน การสอน รูปแบบใหม่ในสถานบันการศึกษา เช่น เครือข่ายภายในโรงเรียน

หรือภายในสถาบันอุดมศึกษาและเชื่อมโยงกันระหว่างวิทยาเขต ก่อให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อร่วมมือกันทำงานได้มากขึ้น เป็นสื่อกลางเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ทั่วโลก รวมทั้งสามารถใช้ประโยชน์จากระบบอินเทอร์เน็ตในการส่งข่าวสารได้

นียบรรณ วรณศิริ (2540) เสนอว่า ระบบเครือข่าย เป็นสภาพของความสัมพันธ์ของบุคคลจากวงแคบที่สุดนับจากตัวเราไปถึงวงกว้าง เท่าที่พอนับได้ วงแคบที่สุดคือวงของครอบครัว และวงกว้างที่สุดอาจนับถึงเผ่าพันธุ์ แต่ส่วนใหญ่การนับความสัมพันธ์ทางเครือข่าย มักนับในวงแคบมากกว่าวงกว้าง โดยเริ่มนับจากระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในครัวเรือนเดียวกันก่อนการเรียนรู้โดยเครือข่ายสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) เสนอแนวคิดที่สอดคล้องกันไว้อย่างน่าสนใจว่า กระบวนการเรียนรู้โดยเครือข่ายสังคมที่เป็นชุมชนนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ประสานการเรียนรู้ และผู้รู้ในชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็น “แม่ข่าย” ในการขยายการเรียนรู้ของบุคคล และชุมชนออกไปในวงกว้าง ผู้ประสานการเรียนรู้เป็นบุคคลในชุมชน ซึ่งอาจมีสถานภาพที่หลากหลาย เช่น เป็นผู้เฒ่าชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนา เป็นต้น ผู้ประสานการเรียนรู้นี้ทำหน้าที่กระตุ้นให้บุคคลและชุมชนเกิดการแสวงหาความรู้ เกิดการแลกเปลี่ยนและกระจายความรู้ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนให้กว้าง ขวางยิ่งขึ้น ส่วนผู้รู้ในชุมชนได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้ที่ทรงไว้ซึ่งความรู้ดั้งเดิม ที่สะสมมาภายในชุมชน ผู้ประสานการเรียนรู้ และผู้รู้ในชุมชนอาจเป็นบุคคลเดียวกัน ที่ทำหน้าที่ทั้งสองลักษณะก็ได้โดยนัยดังกล่าวนี้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ที่ผสมกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพราะทั้งบุคคลก็เป็นที่ยอมรับนับถือในชุมชน และองค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนอยู่ในชุมชนก็ได้ผ่านกระบวนการปรับ ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนก่อนแล้วสรุปแล้วเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยเครือข่ายสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญ และผู้ที่เป็นแม่ข่ายนั้นประกอบด้วยบุคคลที่มีสถานภาพต่างๆ กัน กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะต่างๆ ต้องอาศัยทั้งเครือข่าย การเรียนรู้และเครือข่ายสังคม เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของบุคคลโดยเครือข่ายสังคม โดยผู้ถ่ายทอดความรู้ตามลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้เรียนที่ได้รับความรู้มา จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ลำดับต่อไปให้กับคนอื่นๆ เป็นเครือข่ายของความรู้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

กระบวนการเครือข่ายเรียนรู้ชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้ประสานงาน ผู้ถ่ายทอดความรู้ และผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนนั้นๆ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน นักการศึกษาที่เกี่ยวข้อง วัด บ้าน โรงเรียน อนามัย เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดการองค์ความรู้ที่ผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิต และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ

Boissevain (1947) มาอธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เครือข่ายบุคคลนั้นควรประกอบไปด้วย 3 ชั้นด้วยกันคือ

1. ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นศูนย์กลางมากที่สุด อันได้แก่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นเครือข่ายใกล้ชิด (Intimate Network)
2. เครือข่ายรอง (Effective Network) ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลต่าง ๆ ที่บุคคลซึ่งเป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก กลุ่มนี้มักได้แก่ญาติพี่น้องที่ห่าง ๆ ออกไป เพื่อนฝูงและคนที่รู้จักคุ้นเคยอื่น ๆ และ
3. กลุ่มบุคคลซึ่งบุคคลที่เป็นที่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า เครือข่ายขยาย (Extended Network)

สรุปเครือข่ายการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ดีและมีความจำเป็นอย่างมากในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอน เนื่องจากในปัจจุบันมีการนำระบบเครือข่ายการเรียนรู้มาใช้ในการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนการสอนจากระบบเดิมที่จำกัดอยู่เฉพาะภายในสถานศึกษา ไม่มีแหล่งในการค้นคว้าข้อมูลที่ดี ไปสู่ระบบที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนโอกาสในการเรียนรู้และการแสดงผลข้อมูลที่ต้องการซึ่ง โครงสร้างการศึกษาในระบบเดิมถูกกระตุ้นให้ตื่นตัวด้วยระบบการสื่อสารโทรคมนาคม และเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่ๆ จะมีลักษณะเป็นรูปแบบการศึกษาแบบใหม่ที่สนองความต้องการและให้อำนาจแก่ ผู้สอนและผู้เรียนในการเลือกลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเองตามความพร้อมและความสะดวกในการเรียน ซึ่งถือเป็นการสร้างพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาทั้งในด้าน รูปแบบ ขั้นตอนการเรียนการสอนและการปฏิบัติ ระบบการศึกษาในปัจจุบันนับเป็นการเรียนรู้แบบตลอดชีวิตมีเนื้อหาสาระที่ต้องเรียนรู้เป็นจำนวนมากตลอดเวลาโดยมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนของมนุษย์ให้เข้าสู่ระบบการสร้างบุคลากรให้ คิดเป็น ทำเป็น และเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึง แหล่งความรู้และค้นหาคำตอบที่

ต้องการได้ด้วยตนเองในระยะเวลาอันสั้นโดยอาศัยระบบเครือข่ายการสื่อสาร และเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีการพัฒนาเทคนิคการรับและส่งข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็ว

1.3 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้

อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดและกระบวนการในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน ตลอดจนองค์กร ให้เกื้อกูลและเชื่อมโยงกันที่ช่วยแลกเปลี่ยนความรู้ เครือข่ายการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการหรือกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์

อเนก นาคะบุตร (2533) เสนอไว้ว่าลักษณะหรือรูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ไม่มีกฎเกณฑ์หรือหลักเกณฑ์ตายตัว ประชาชนต้องเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อื่น แล้วขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย เป็นการช่วยให้เกิดการศึกษาค้นคว้าที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของบุคคล

วิชัย ต้นศิริ (2542) ได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องกันว่า หัวใจสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ อย่างหนึ่งคือการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชุมชน และความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาภายในชุมชน ในแต่ละชุมชนมักมีความรู้ที่มีการสะสมและสืบทอดกันมา ซึ่งมักเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้น ๆ และเป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสภาพที่เป็นจริงของชุมชน

สรุปแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน คือ กระบวนการการจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จะมีความเชื่อมโยงและมีความสัมพันธ์กัน โดยอาจมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นใหม่ต่อไป

1.4 ตัวอย่างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

1.4.1 ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ชุมชนชาวไทยพวน มีครูสุนทรี ขนาดนิต (ครูภูมิปัญญาไทย ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม) เป็นครูภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนชาวไทยพวน ในชุมชนมีอาชีพทอผ้าตามประเพณีไทยพวน นอกจากจะเก็บไว้ใช้เองแล้ว ยังสามารถนำไปขายนำเงินมาเลี้ยงคนในครอบครัวและชุมชน โดยมีครูสุนทรีเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษและจากการศึกษาค้นคว้าทดลอง เริ่มจากต้นฝ้ายไปจนถึงฝืนผ้าตีนจก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของการทอผ้าของชาวไทยพวนที่ไม่เหมือนใคร

การปลูกฝ้ายถือเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เริ่มจากการเตรียมดิน คัดเลือกพันธุ์ วิธีปลูก การกำจัดแมลงที่มารบกวน ตลอดจนการเก็บฝ้าย สิ่งเหล่านี้ครูสุนทรีมีความรู้ความเข้าใจและสามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพในท้องถิ่นได้ ไม่เพียงแต่การประกอบอาชีพทางเกษตรแล้วนำมาทอผ้าลวดลายชนิดต่างๆ เท่านั้น ยังมีการรวมกลุ่มอาชีพทำให้ มีโอกาสเผยแพร่องค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม และในขณะเดียวกันครูสุนทรี ได้เปิดบ้านของตนเองให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม มีการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าให้กับคนที่สนใจ รวมถึงคนในชุมชนด้วย

การทอผ้าพื้นบ้านไทยพวน เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง ชาวบ้านนิยมใช้สำหรับการแต่งกายประจำวัน และงานประเพณีที่สำคัญ ชาวบ้านจะนำเส้นผ้าที่เป็นเอกลักษณ์มาใช้กันอย่างแพร่หลาย

การถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยโดยทั่วไปจะเริ่มจากสิ่งที่คิดและต้องทดลองจนประสบผลสำเร็จก่อน จึงจะนำไปสอนให้แก่สมาชิกในกลุ่มทดลองทำ หรือบางครั้งจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกที่อยู่ในศูนย์ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง พัฒนารูปแบบต่างๆ โดยมีเงื่อนไขการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไว้เสมอ การปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้มีความทันสมัยขึ้น โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบอื่นๆ เช่น กระเป๋า ผ้าคลุมเตียง หมอนอิง เป็นต้น เพื่อให้งานทอผ้ามีความหลากหลายและผู้บริโภคสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกวัน ทำให้ผ้าทอมีอรรถประโยชน์มากขึ้น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากครุภูมิปัญญาไทย จะจัดสอนทอผ้าให้แก่ผู้ที่สนใจในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยแล้ว ยังมีกิจกรรมการเรียนการสอนนักเรียนโรงเรียนเมืองเจดีย์ ซึ่ง เป็นโรงเรียนประจำอำเภอศรีสัชนาลัยอย่างสม่ำเสมอ และมีการสอนชุมชนให้แปรรูปผ้าเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ เป็นการฝึกอาชีพให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง เป็นรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน โดยสามารถใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น แรงงานในท้องถิ่น โดยครุภูมิปัญญาไทยจะเป็นผู้นำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไปเผยแพร่และจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งยังเป็นคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดสุโขทัย ประจำปี 2551 ตามกรอบแนวทางกลยุทธ์พัฒนาหมู่บ้าน 4 พ คือ พัฒนาคน พัฒนาพื้นที่ พัฒนาแหล่งรายได้ และพัฒนาแผนชุมชน ซึ่งเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จะได้นำความรู้ภูมิปัญญาสอดแทรกให้กับชุมชน ได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขตามวิถีแบบพอเพียง

รูปแบบการเรียนรู้ของครูสุนทรี ขนาดนิต

กระบวนการเรียนรู้

ครูสุนทรี เป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมของชาวไทยพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน โดยครูสุนทรีมีความสนใจด้านการค้าขายมาตั้งแต่เยาว์วัย มีความรักในท้องถิ่นจึงสนใจวัฒนธรรมของชาวไทยพวนมาโดยตลอด มีการพัฒนาการทำเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ไปสู่การแปรรูปและการค้าขาย โดยครูสุนทรีใช้การออกแบบลายผ้า พร้อมทั้งประยุกต์มาเป็นเอกลักษณ์ของตนเองสร้างชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับของชาวไทยเหนือ

วิธีการเรียนรู้ของครูสุนทรี ขนาดนิต

1. การเรียนรู้จากบรรพบุรุษที่มีการทอผ้าใช้เองในท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยพวน จากวิถีเกษตรที่เคยดำรงตนมาอย่างเรียบง่ายสู่หัตถกรรมพื้นบ้าน การทอผ้าจึงเป็นเอกลักษณ์ของชาวเหนือหรือชาวไทยพวน
2. การเรียนรู้จากความสนใจพิเศษ โดยครูสุนทรีเป็นผู้ที่สนใจสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น จึงออกแบบลวดลายเฉพาะตน

3. การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต โดยใช้เวลาอยู่กับกลุ่มอาชีพ และมีการแข่งขันทางการค้า ครูจึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา ทำให้เกิดความสนใจในอาชีพด้านหัตถกรรมและอุตสาหกรรมตลอดมา

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูสุนทรี ขนาดนิต

ความรู้ของครูสุนทรีเป็นที่ยอมรับของบุคคลในท้องถิ่น มีผู้สนใจมาขอรับการถ่ายทอดความรู้ ครูสุนทรีได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าให้กับผู้สนใจ กลุ่มอาชีพในท้องถิ่นและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน สามารถนำผลผลิตไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศได้

1. วางแผนจัดทำศูนย์เรียนรู้ขึ้นที่บริเวณพื้นที่บ้าน โดยจัดเป็นสัดส่วน
2. จัดวิทยากรหลัก ประกอบด้วยครูสุนทรี ขนาดนิต ผู้ช่วยและและหัวหน้ากลุ่มอาชีพมาสอนที่บ้าน โดยครูสุนทรีจะให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์ฝ้ายและการปลูกฝ้าย
3. จัดอบรมกลุ่มอาชีพทอผ้าโดยมีการฝึกอบรมตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ฝ้าย จนถึงการทอผ้าฝ้ายลวดลายต่างๆ เมื่อมีความรู้แล้วสามารถนำไปขยายผลที่บ้านของตนเองได้
4. รับซื้อผลผลิตมาจำหน่ายและแปรรูปใหม่เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่ม
5. จัดจำหน่ายสินค้าในศูนย์อาชีพ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
6. ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาฝีมือ มีการจัดทำเอกสารแผ่นพับจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในศูนย์เพื่อการศึกษาดูงาน จัดทำหลักสูตรการสอนนอกโรงเรียนจัดทำเว็บไซต์ และเผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์และสิ่งพิมพ์

1.4.2 ชุมชนชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ชุมชนปลักไม้ลายมีพระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาถ) เป็นครูภูมิปัญญาไทย ด้านการแพทย์แผนไทย (พืชสมุนไพร) เป็นพระนักการศึกษาและนักพัฒนาซึ่งเป็นผู้ริเริ่มจัดสร้างสวนป่าสมุนไพร ของวัดปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ให้เป็นแหล่งสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค และเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนและประชาชนทั่วไป จนกลายเป็นป่าสมุนไพรที่อุดม

สมบูรณ โดยได้รับความร่วมมือจากประชาชนช่วยกันบำรุงรักษาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา
สมุนไพรมหาลงสำคัญของประเทศ

พระครูสุวรรณนาค เป็นเจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา
จนกระทั่งปัจจุบัน ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลายรูปที่ 5 เมื่อมาอยู่วัดปลักไม้ลาย ท่านได้
เป็นผู้นำพระและชาวบ้าน ให้ร่วมกันพัฒนาวัดและชุมชนหมู่บ้านหลายประการ อาทิเช่น ทำการ
ฟื้นฟูรักษาสภาพป่าไม้ในวัดให้เจริญเติบโตขึ้น เพื่อให้เกิดความสงบ ร่มรื่นแก่พระสงฆ์ผู้ใฝ่ปฏิบัติ
ธรรมและชาวบ้าน จนกระทั่งวัดปลักไม้ลายกลายเป็นสถานที่เพียงแห่งเดียวในจังหวัดนครปฐมที่มี
ป่าไม้เหลืออยู่ นอกจากนี้ท่านได้ให้ความช่วยเหลือรักษาชาวบ้านที่มีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคภัย
ไข้เจ็บต่างๆ ด้วยการใช้สมุนไพรรวมทั้งท่านพยายามเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษา
โรคให้กับชาวบ้านอยู่เสมอ

วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2542 ซึ่งในช่วงการเปิดป่านั้นได้มีการจัดงานเพื่อทำการ
ประชาสัมพันธ์เป็นระยะเวลา 4 วัน ซึ่งได้รับความสนใจแก่คนในชุมชนและนอกชุมชนเป็นจำนวน
มาก อีกทั้งทางวัดได้ทำงานประสานกับศูนย์สาธิตสมุนไพรรักษาโรคที่ได้ออกตั้งขึ้นมาในปีเดียวกับการเปิด
ป่าสมุนไพรรักษาโรค เพื่อให้ศูนย์สาธิตสมุนไพรรักษาโรค เป็นสถานที่ในการผลิตยาที่ทำจากสมุนไพรรักษาโรคที่จะนำมา
จำหน่ายแก่ผู้ที่สนใจ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งสวนป่าสมุนไพรรักษาโรค ในวัดปลักไม้ลาย
นั้น จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบของวัดปลักไม้ลาย

รูปแบบการเรียนรู้ของพระครูสุวรรณนาค

กระบวนการเรียนรู้

พระครูสุวรรณนาคได้รับความรู้จากเจ้าอาวาสรูปแรกคือพระอธิการเองจันทโร หลังจาก
ที่เจ้าอาวาสรูปแรกสืบทอดไปแล้ว ด้วยความที่ท่านเป็นผู้ที่รักป่าเป็นอย่างมากและต้องการให้ป่าคง
สภาพอยู่ ท่านจึงมาหาพระสมณีก(เจ้าอาวาสคนปัจจุบัน) ทุกวัน เพื่อพาเดินเที่ยวชมป่าสมุนไพรรักษาโรค
ขณะเดินเที่ยวป่าท่านได้บอกท่านได้บอกชื่อของต้นไม้แต่ละชนิดที่มีอยู่ในป่า พร้อมทั้งบอก
สรรพคุณของต้นไม้ชนิดนั้นด้วย โดยทำอยู่อย่างนี้เป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี ทำให้พระสมณีกได้
ซึมซับเอาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคจากเจ้าอาวาสรูปแรกไว้ได้มาก

วิธีการเรียนรู้ของพระครูสุธรรมนาถ

เนื่องจากที่วัดปลักไม้ลายมีศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นป่าสมุนไพรของชุมชน อีกทั้งพระครูสุธรรมนาถยังได้เรียนรู้จากการสอนของเจ้าอาวาสรูปแรกและการศึกษาเพิ่มเติมจากตำรา การแพทย์แผนไทยด้วยตนเอง อีกทั้งในปี 2529 มีผู้หญิงคนหนึ่งป่วยเป็นมะเร็งเต้านมไม่ยอมผ่าตัดและได้รับคำแนะนำให้รักษาโดยยาสมุนไพร ทำให้ได้มาขอสูตรยาสมุนไพรจากพระครูสุธรรมนาถ ท่านจึงนำความรู้ที่มีอยู่พร้อมทั้งเปิดตำรายาเกี่ยวกับมะเร็งและให้สูตรยาแก่หญิงผู้นั้นไป เมื่อได้กินยาสมุนไพรหญิงคนนั้นก็อาการดีขึ้นและหายจากโรคมะเร็งในที่สุด ทำให้พระครูสุธรรมนาถมีกำลังใจที่จะศึกษาเรื่องสมุนไพรต่อไปและบำรุงรักษาป่าสมุนไพรไว้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของพระครูสุธรรมนาถ

กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ดำเนินการในวัดปลักไม้ลาย ท่านพระครูสุธรรมนาถใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. บรรยายให้ผู้เรียนทราบถึงประโยชน์ของต้นไม้ ในระบบนิเวศวิทยาและการรักษาโรค
2. บรรยายประกอบการฉายสไลด์
3. ติดป้ายชื่อให้ผู้เรียนทราบถึงประโยชน์ ของต้นไม้ที่ใช้รักษาโรค เมื่อผู้ปกครองและนักเรียนหรือคนในชุมชน เดินผ่านไปมาทุกวัน จะเกิดการสัมผัสทางตาถ่ายทอดความรู้ความคิดตระหนักถึงคุณประโยชน์ของต้นไม้ สถานที่ที่ใช้ปลูกสมุนไพร มีเนื้อที่ประมาณ 90 ไร่ มีสมุนไพรประมาณ 500 ชนิด เคยใช้ปูนซีเมนต์โบกเป็นกระถางพร้อมติดป้ายชื่อต้นไม้ และบรรยายถึงคุณประโยชน์ มีความคงทนถาวร แต่กระถางต้นไม้นี้อยู่ด้านหลังโรงเรียนทำให้คนในชุมชน ไม่ค่อยได้เห็น เพราะไม่ใช่ทางผ่านประจำ จึงมีความตั้งใจที่จะทำกระถาง ต้นสมุนไพรในทางผ่านด้านหน้าโรงเรียน ซึ่งเป็นทางผ่านที่มีกิจกรรมที่ทำให้หยุด เช่น ผู้ปกครองหยุดรับส่งลูกหลาน หรือการจับจ่ายซื้อของ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้เพราะขาดแคลนทุนทรัพย์
4. เมื่อคนในชุมชนเกิดการเจ็บป่วย ก็ใช้สมุนไพรในการรักษาจนหาย เกิดการเรียนรู้ถึงคุณค่า หรือเกิดภูมิปัญญาตามอภิปรัชญาหรือตามธรรมชาติ ในการเลือกรักษาด้วยสมุนไพร เป็นทางเลือกในการรักษาโรค และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเป็นการประหยัดเงินตรา ในการซื้อยามารับประทาน

5. พระครูสุทธธรรมนาถได้นำความรู้ทางด้านระบบนิเวศวิทยาของต้นไม้และสมุนไพร เข้าสู่โรงเรียนวัดหลักไม้ลาย และโรงเรียนอื่น ๆ ด้วยการไปบรรยายให้ครูและนักเรียนฟังอยู่เสมอ

6. ใช้สถานการณ์จริงมาให้ความรู้แก่ชุมชน ให้เกิดความรักป่าหรือเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เข้าร่วมสัมมนาหรือเป็นวิทยากรตามหน่วยงานและสถานศึกษาต่าง ๆ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันกับบุคคลต่าง ๆ และได้้นำความรู้ต่าง ๆ มาปรับประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอน

ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาไทย

2.1 ความหมายของภูมิปัญญาไทย

ความหมายและขอบข่ายของภูมิปัญญาไทย

คำว่า ภูมิปัญญา ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาหมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) ได้ให้นิยามของ ความหมาย ลักษณะและขอบข่ายของภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรรปรุงแต่งพัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมแต่ละยุคสมัย

สรุปภูมิปัญญาไทยหมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการ เรียนรู้ เลือกรร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของคนไทยและเหมาะสมกับยุคสมัย

2.2 ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

เสรี พงศ์พิศ (2529) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่ามี 2 ลักษณะ คือ “ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม” เป็นโลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็น “รูปธรรม” เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ โดยที่ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะนี้คือ มิติของเรื่องเดียวกันคือ ชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวม ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
2. แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
5. เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ
6. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยยังมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่ออกมาชิ้นใหม่ที่จะช่วยในการ

เรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาที่มีความเด่นชัดในหลายด้าน

ขอขยายของภูมิปัญญาไทย จากงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งภูมิปัญญาไทย ออกเป็น 9 ด้าน ได้แก่

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆได้ เช่นการทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่นยาจากสมุนไพร การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่นการจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ คอนเสิร์ต ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และ นันทนาการ

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณี ที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม เช่นการถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่างๆ

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

สรุปภูมิปัญญาไทย คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับความรู้ ความสามารถของวิถีชีวิตคนในสังคมไทยที่มีการถ่ายทอดสั่งสมกันมายาวนานจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการดำรงชีวิต ให้เหมาะสมกับตัวบุคคล สภาพแวดล้อม อีกทั้งยังเกิดประโยชน์และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นนั้นๆ ให้เกิดเป็นผลผลิตที่สร้างมูลค่าให้แก่ผู้ที่สืบทอดและคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ โดยแบ่งออกเป็น 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ด้านโภชนาการ

2.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน

โบราณวัตถุสถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยจึงมีความสำคัญดังนี้

2.3.1 ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น

พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดประสบความเดือดร้อนก็สามารถดิ้นรนแสดงความเดือดร้อนเพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ต่อประเทศชาติ ร่วมกันสร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติ หลายครั้งพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกรทั้งด้านการเกษตรแบบผสมผสานและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อม นำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา สมดังพระราชประสงค์ที่ทรงอุทิศพระวรกายและพระสติปัญญาในการพัฒนาการเกษตรไทยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์

2.3.2 สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย

คนไทยในอดีตที่มีความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยไทยที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน แม้ในปัจจุบันมวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยม เป็นที่นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลก ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทยจะรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจ ในการที่จะใช้กติกาของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การออกคำสั่งในการชกเป็นภาษาไทยทุกคำ เช่น คำว่า "ชก" "นับหนึ่งถึงสิบ" เป็นต้น ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรม โดยที่มีอักษรไทยเป็นของตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยถือว่าเป็น

วรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้สรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา

ด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและราคาถูก มีคุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น

2.3.3 สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนามาปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีตประนอมรักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะแห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกัน แบบ "พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้" เป็นต้น ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญาในการนำเอาหลักของพระพุทธศาสนามาประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวัน และดำเนินกุศโลบายด้านต่างประเทศ จนทำให้ชาวพุทธทั่วโลกยกย่องให้ประเทศไทยเป็นผู้นำทางพุทธศาสนา และเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.)

2.3.4 สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคมและธรรมชาติอย่างยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย 12 เดือนตลอดทั้งปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่ทำในฤดูร้อนซึ่งมีอากาศร้อน ทำให้ต้องการความเย็นจึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการแห่ทางสงกรานต์การ ทำนายฝนว่าจะตกมากหรือน้อยในแต่ละปี ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชาระลึกถึงบุญคุณของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภคนและอุปโภค ในวันลอยกระทง คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำลำธาร บูชาแม่น้ำจากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติทั้งสิ้น ในการรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณี

การบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ยังความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำลำธาร ให้ฟื้นสภาพกลับคืนมาได้มาก

อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนไทยที่คำนึงถึงความสมดุล ทำแต่น้อยพออยู่พอกิน แบบ "เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน" ของพ่อทองดี นั่นแหละ เมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน บ้านใกล้เรือนเคียง นอกจากนี้ ยังนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่นที่ตนไม่มี เมื่อเหลือใช้จริงๆ จึงจะนำไปขาย อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเกษตรแบบ "กิน-แจก-แลก-ขาย" ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เคารพรักนับถือ เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้าน จึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากนัก เนื่องจากทำพออยู่พอกิน ไม่โลภมากและไม่ทำลายทุกอย่างผิดกับในปัจจุบัน ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ

2.3.5 เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ความรู้สมัยใหม่จะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่นการรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือ ใส่ใบพัดเป็นหางเสือ ทำให้เรือสามารถแล่นได้เร็วขึ้น เรียกว่า เรือหางยาว การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสาน สามารถพลิกฟื้นคืนธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์แทนสภาพเดิมที่ถูกทำลายไป การรู้จักออมเงิน สะสมทุนให้สมาชิกกู้ยืม ปลดเปลื้องหนี้สิน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิก จนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็ง สามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ศรีวิวงจังหวัดนครศรีธรรมราชจัดในรูปกองทุนหมุนเวียนของชุมชน จนสามารถช่วยตนเองได้

สรุปภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญกับประเทศมากเพราะสมัยก่อนนั้นการสร้างชาติหรือการปกครองประเทศของกษัตริย์นั้น ยึดถือภูมิปัญญาไทยที่มีความสอดคล้องกับภูมิประเทศ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยทำให้การดำเนินชีวิตคนสมัยก่อนจนถึงปัจจุบันนี้เป็นไปอย่างราบรื่นและสามารถเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัยตลอดมา

2.4 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นหนึ่งในขั้นตอนสำคัญของการสร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยซึ่งได้มีการกล่าวถึงในหลากหลายมิติ ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะใน

ส่วนของความหมายและกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ ลักษณะการถ่ายทอดและแนวคิด ทฤษฎีซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของกระบวนการ ถ่ายทอดไว้ดังนี้

กระบวนการ หมายถึง ปราบฏการณัรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบไปสู่ ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำ ซึ่งดำเนินไปอย่างต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง

ถ่ายทอด หมายถึง การนำเรื่องที่รู้ไปเล่าต่อ

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่อยู่ในศาสตร์ ได้แก่ ความคิดรวบยอด หลักการ วิธีการ ที่อยู่ในตำรา อยู่ในห้องสมุด ซึ่งอยู่ภายนอกตัวบุคคล ที่สั่งสมกันมาเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ โครงสร้างความรู้ หมายถึง ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลนั้นๆ ซึ่ง ไม่ได้ลอกเลียนมาจากองค์ความรู้ แต่ผู้เรียนต้องสร้างขึ้นมด้วยตนเอง เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ เมื่อพัฒนาโครงสร้างความรู้ต่อไปก็สามารถสร้างผลงานเป็นองค์ความรู้ให้คน อื่นค้นคว้าได้

ประเวศ วะสี (2534) กล่าวถึง การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านในฐานะที่ เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาว่า ต้องมีการศึกษา ค้นคว้า พิสูจน์ หรือประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยมีองค์ประกอบ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องและให้คุณค่ากับภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. ศึกษาเรียนรู้จากชาวบ้านให้มากที่สุด
3. เอาข้อมูลมาหาความหมาย เพื่อจัดระบบใหม่ แล้วนำภูมิปัญญาอื่นเข้ามาเชื่อมโยง
4. การจัดอบรมชาวบ้านต้องพยายามเข้าถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้

อบเชย แก้วสุข (2543) ให้ความหมาย กระบวนการถ่ายทอดความรู้ว่า การบอกวิชา ความรู้ให้ แสดงให้เข้าใจ โดยวิธีการบอกหรือทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้รู้ตัวรู้หัว โดยการให้ ความรู้แก่ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เป็นการเรียนรู้วิชาการสอนจากสถาบัน ใดๆ แต่ใช้สามัญณ์สำนึกแบบสังคมประกิต (Socialization Process) คือ การเรียนการสอนที่เกิด จากการเรียนรู้แบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว ใช้วิธีการถ่ายทอดโดย

1. ใช้วิธีการสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้แก่ผู้เรียน ทำให้เกิดความเข้าใจ แล้วให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติตาม

2. ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิต แล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆจนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่ใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่เป็นผลงานที่เอาไปกล่าวอ้างอิงในตำราเท่านั้น

สุพัตรา ชาติบัญญัติ (2548) กล่าวถึง การถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่สามารถทำให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ นำไปใช้ประโยชน์ได้ นำมาซึ่งความพึงพอใจ อิ่มใจและมีกำลังใจที่จะเรียนรู้ยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่น่าประทับใจ คือ การมีบุคคลที่ใฝ่รู้และมีความรู้ในชุดสาขาต่างๆ เพิ่มขึ้น เพราะทุกคนต่างแสวงหาความรู้และมีการจัดการความรู้ร่วมกัน รวมทั้งดำเนินการถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นภารกิจที่สำคัญของสังคมมนุษย์ เพราะความรู้ คือ ประตุการสร้างความมั่งคั่งของชีวิต

Booking (1999) ได้กล่าวถึงกระบวนการแพร่กระจายความรู้ หรือการถ่ายทอดองค์ความรู้ว่า เป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการบริหารจัดการความรู้ที่มีความสำคัญ เป็นขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ และควรเริ่มด้วยกระบวนการย่อย 4 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการระบุ กระบวนการตรวจสอบความรู้ กระบวนการจัดเก็บเอกสารความรู้และกระบวนการแพร่กระจายความรู้หรือการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งทั้ง 4 กระบวนการนี้จะทำให้การบริหารจัดการความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง กิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบในการกระจาย เผยแพร่สาระ เรื่องราว ความรู้ผ่านการวิเคราะห์เป็นผลรวมขององค์ความรู้และสามารถนำมาบูรณาการเป็นระดับที่สูงขึ้น โดยมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง

ตอนที่ 3 การศึกษาตลอดชีวิต

3.1 นิยามและความหมาย

การศึกษาตลอดชีวิตกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นคำที่มักจะมาถูกใช้แทนกันได้อยู่เสมอ เพราะเนื่องจากมีความหมายคล้ายคลึงกันมาก แต่เมื่อพิจารณาจากความหมายอย่างละเอียดแล้ว มีความแตกต่างของการเรียนรู้ (Learning) และ การศึกษา (Education) กล่าวคือ การเรียนรู้อาจเกิดจากประสบการณ์ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้น อาจจะไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ แต่คำว่า การศึกษา จะหมายถึงเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เป็นไปในทางที่ดี เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคมเท่านั้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2542) ในมาตรา 4 กล่าวว่า การศึกษา หมายถึง กระบวนการ การเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอด ความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทาง วิชาการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคม การเรียนรู้ และปัจจัย เกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้ตลอดชีวิตและได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า การศึกษา ตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษา นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่าง ต่อเนื่อง

สุมาลี สังข์ศรี (2544) สรุปความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า เป็นการศึกษาใน ภาพรวมทั้งหมดที่เกิดจากการผสมผสานครอบคลุมระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษา นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการ ดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม ในทุกช่วงชีวิต

วิจารณ์ พานิช (2548) การศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล อันเป็นผลมาจากการได้รับความรู้หรือประสบการณ์จากการจัด การศึกษา หรือจากกิจกรรมในชีวิตที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนตาย

สรุปการศึกษาตลอดชีวิตหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้อาจจะเกิดขึ้นได้เองหรืออาจจะเกิดจากการให้การศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย การศึกษาตลอดชีวิตจึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่จะเกิดขึ้นตลอดชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่อง ให้มีศักยภาพเต็มที่ในแต่ละช่วงวัย และทำให้สามารถปรับตัวได้ตามความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก

3.2 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

ซูมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานับได้ว่าเป็นกระบวนการสร้าง และสะสมทุนทางปัญญา ความรู้และทักษะ เจตนาธรรมของการศึกษามีอยู่เพื่อพัฒนาคน ดังนั้นในฐานะที่ การศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม การศึกษาจึงมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะการศึกษาจะช่วยให้คนพัฒนาตนเองได้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การศึกษากับการดำเนินชีวิตจึงเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภททุกระดับ และมีความจำเป็นในการพัฒนาคนดังกล่าว จึงสามารถสรุปถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้

3.2.1 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของโลกและประเทศต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกประเทศเพราะเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ในประเทศอุตสาหกรรม เทคโนโลยีในการผลิตและการเพิ่มผลผลิตได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงมีความต้องการบุคลากรและคนงานที่มีความรู้มีทักษะที่ก้าวหน้าและทัดเทียมกับความเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมใหม่ๆ นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอยู่เสมอทำให้เกิดผลกระทบมากมาย การเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะทางด้านวิชาการและวิชาชีพเพียงพอและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากนี้ยังต้องให้ความรู้และทักษะที่ช่วยให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ สามารถเลือกหรือพัฒนาอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและสังคม จึงจำเป็นที่บุคคลต้องเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ

3.2.2. ความเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมมีความเปลี่ยนแปลงทุกยุคทุกสมัยยิ่งในสภาวะปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ปัญหาของสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นจากสภาพดังกล่าวเป็นเหตุทำให้บุคคลควรได้รับการศึกษา ได้รับความรู้ทุกช่วงชีวิต การได้รับความรู้จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับสภาพการณ์ต่างๆ ปัญหาต่างๆ สามารถวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมในทุกสถานการณ์ และสามารถปรับตัวดำเนินชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมตามศักยภาพของตนเอง

3.2.3. ความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี ความรู้ วิทยาการและเทคโนโลยี พัฒนาการที่ก้าวหน้าและรวดเร็วมาก นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิทยาศาสตร์ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาความรู้ในสาขาวิชาต่างๆอย่างต่อเนื่อง ทั้งความรู้ในทางอุตสาหกรรม สถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์ เกษตร สาธารณสุข การสื่อสาร การคมนาคม ความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีดังกล่าวนี้มีพัฒนาการอย่างไม่หยุดยั้งตลอดเวลาและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม หลังจากบุคคลจบจากโรงเรียนมาแล้วมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย เพราะฉะนั้นบุคคลจึงต้องเรียนรู้อยู่เสมอทุกช่วงชีวิตของชีวิตเพื่อให้สามารถติดตามได้ทันความก้าวหน้าเหล่านี้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์กับการประกอบอาชีพ การประกอบกิจกรรมต่างๆ ในสังคมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม

3.2.4. การแพร่กระจายและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร ในปัจจุบันนี้มีแหล่งที่เผยแพร่ความรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่มากมายและข้อมูลข่าวสารนี้สามารถเผยแพร่ด้วยสื่อชนิดต่างๆ ไปยังประชาชนในทุกภูมิภาคของโลกอย่างรวดเร็ว ซึ่งประกอบด้วยความรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ สุขภาพ พละนาามัย อาหาร ครอบครัว ตลอดจนความรู้สาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวกับบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อมเพราะฉะนั้นบุคคลจึงควรที่จะเรียนรู้ที่จะแสวงหาความรู้เหล่านี้ ควรมีทักษะที่จะเข้าถึงความรู้ข้อมูลเหล่านี้ ต้องเรียนรู้อยู่เสมอเพื่อให้มีความรู้เท่าทันและนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่นอกจากนั้นข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ที่มีอยู่มากมายนั้นมีทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ บุคคลต้องมีความสามารถที่จะวิเคราะห์และเลือกรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองได้

3.2.5. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างประชากร โดยทั่วไปแล้วโครงสร้างประชากรของประเทศต่างๆส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นรูปพีระมิด ฐานกว้าง ยอดแหลม คือมีประชากรวัยเด็ก

มากที่สุด รองลงมาเป็นวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ตามลำดับ และจำนวนประชากรที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือประเทศวัยสูงอายุ แต่ในปัจจุบันนี้โครงสร้างประชากรในหลายประเทศมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดคือ จำนวนเด็กแรกเกิดลดลง จำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมาก จำนวนประชากรผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้น เพราะฉะนั้นการจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องขยายออกไปสู่ประชากรวัยแรงงาน วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง และวัยสูงอายุด้วย และนับวันจำนวนผู้สูงอายุจะยิ่งมากขึ้น เพราะฉะนั้นประเทศต่างๆต้องให้ความสำคัญแก่การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น นั่นคือการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรนี้จะต้องเป็นการจัดการศึกษาให้แก่คนสูงอายุทุกกลุ่มอายุ ซึ่งก็คือการศึกษาดลอดชีวิตนั่นเอง

3.2.6. ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ปัจจุบันประเทศต่างๆ ในโลกส่วนใหญ่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศและมีสิทธิเสรีภาพในการศึกษาหาความรู้ ประเทศต่างๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาประเทศชาติ เพราะฉะนั้นจึงมุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง มีสิทธิได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การศึกษาถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน จะพบว่าประเทศต่างๆทั่วโลกได้เริ่มนำแนวคิดของการศึกษาดลอดชีวิตมาเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษาของประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ.1972 เป็นต้นมา และในปัจจุบันแนวคิดการศึกษาดลอดชีวิตยังได้รับการยอมรับกว้างขวางมากขึ้นและเป็นหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาของทุกประเทศก็ว่าได้ และจากประสบการณ์ที่หลายประเทศได้นำแนวคิดการศึกษาดลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติต่างเห็นพ้องกันว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาสำหรับสังคม สำหรับโลกที่เปลี่ยนแปลงดังเช่นปัจจุบัน

3.2.7. การศึกษาที่มีอยู่ยังไม่เอื้อให้บุคคลได้รับการศึกษาดลอดทุกช่วงชีวิตการศึกษาที่จัดอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกแม้ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตามยังเน้นที่การศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการศึกษาเพียงช่วงต้นของชีวิตเท่านั้น แต่ละประเทศจะทุ่มเทงบประมาณบุคลากรและทรัพยากรอย่างมากมายเพื่อปรับปรุงพัฒนาการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเน้นว่าการศึกษาสำหรับคนวัยต่างๆ ที่พ้นจากวัยเรียนมาแล้วก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน แต่เท่าที่เป็นอยู่การศึกษาหลังวัยเรียนในประเทศต่างๆจัดอยู่ไม่ว่าจะเป็นการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยก็ตามยังทำได้น้อยและไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร

สรุปความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพราะการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ยังให้โอกาสแก่ประชาชนอย่างไม่เท่าเทียมกัน ผู้ที่ยากจน ผู้ที่อยู่ห่างไกล ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมด้อยกว่ายังได้รับโอกาสน้อยกว่าในหลายประเทศ สิ่งที่ทำให้เรายังมีความสัมพันธ์กับชีวิตไม่มากยังไม่สามารถนำมาใช้ในชีวิหลังวัยเรียนได้อย่างเต็มที่ ทำให้บุคคลต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอ การศึกษาที่เป็นอยู่เน้นการให้เนื้อหาความรู้มากกว่าการให้ทักษะวิธีการในการแสวงหาความรู้จากข้อจำกัดต่างๆ ของการศึกษาที่เป็นอยู่นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลต้องได้รับการศึกษาที่กว้างขวางขึ้น และได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3.3 ลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) ได้เสนอลักษณะของกระบวนการที่มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ดังนี้

1. เป็นการดำเนินการตลอดชีวิตของบุคคล
2. เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติอันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุด ทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ
3. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ให้แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกประเภทในการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย

จากลักษณะการจัดการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาตลอดชีวิตต้องมีลักษณะการจัดโดยจัดการศึกษาตลอดช่วงอายุของบุคคลในรูปแบบต่างๆ ทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้จะต้องปรับโครงสร้างขององค์กรที่จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย หลักการศึกษาตลอดชีวิตโดยยึดการบูรณาการความเสมอภาค ความเป็นประชาธิปไตย และความสอดคล้องกับวิถีชีวิต

3.4 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต

ในปัจจุบันมีแนวคิดที่กล่าวว่าการศึกษาคือการหาความรู้ เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตนั้น ควรเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไปจนตลอดชีวิตไม่ใช่ความคิดที่ใหม่ ในปี 1972 ได้มีการนำเอา

ข้อเสนอแนวคิดนี้มาพิจารณากันโดยนักการศึกษาและบุคคลทั่วไป จากรายงานขององค์การยูเนสโก(UNESCO) เรื่อง Learning to be วิไล ตั้งจิตสมคิด (2538) ได้ระบุถึงแนวทางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ดังนี้ ความคิดที่ว่าการศึกษาควรจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตซึ่งได้มีการกล่าวกันมากในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ทำให้เป็นที่เข้าใจกันว่าความคิดนี้เป็นความคิดในปัจจุบัน แต่แท้ที่จริงแล้วความคิดนี้ไม่ใช่ความคิดที่ใหม่เลย เนื่องจากโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม คนเราก็จะต้องเรียนรู้และฝึกฝนตนเองไปตลอดชีวิต โดยเรียนจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและจากประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเขา ทำให้เขาเกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับชีวิตและช่วยเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ให้กับเขา แต่อย่างไรก็ตามจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ก็ยังมีรูปแบบเพียงไม่กี่อย่างเท่านั้นที่จะมาสนับสนุนการเรียนรู้ประเภทนี้ได้ เพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจและกลายเป็นโครงการที่ชัดเจนขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนโดยทั่วไปมีความคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนว่าเป็นการจัดขึ้นเพื่อเด็กและจะสอนกันอยู่ในโรงเรียนเท่านั้น ซึ่งความคิดนี้จะทำให้คนมองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาว่าการศึกษานั้นควรจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตแต่ความจริงก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า คนนั้นไม่สามารถที่จะเผชิญกับชีวิตซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่แน่นอน ผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากที่มีความต้องการการศึกษา ซึ่งไม่ใช่เพื่อความพอใจในการที่เขาจะได้เพิ่มพูนความสามารถหรือเพื่อที่เขาจะได้พัฒนาตนเองดังเช่นแต่เดิม แต่เป็นเพราะเป็นความต้องการการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นความต้องการที่จะให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มที่และสูงสุดในทุก ๆ ด้าน

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ได้กล่าวถึงเป้าหมายและแนวคิดสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้บุคคลพัฒนาเต็มเต็มตามขีดความสามารถของตนเองและเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมที่ตนอาศัยอยู่
2. เป็นการศึกษาทั้งชีวิตอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย
3. บุคคลมีอิสรภาพที่จะเลือกเรียนรู้จากการศึกษารูปแบบต่างๆที่เหมาะสมและสอดคล้องกับตนเอง

4. มุ่งพัฒนาให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อการทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

5. การศึกษาที่จัดให้แก่ทุกกลุ่มอายุตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ

6. การศึกษาที่บริการให้ครอบคลุมทั่วถึงทุกคนในแต่ละช่วงวัย ตลอดชีวิต

7. การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ต่อเนื่อง สอดคล้องกับชีวิตจริง

8. การจัดกิจกรรมการศึกษาที่กลุ่มเป้าหมายสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้ในการดำเนินชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง

จากความหมายและแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิต มีความจำเป็นสำหรับบุคคลในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะการศึกษามีได้สิ้นสุด เมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภททุกระดับ โดยเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิต ควรมีความยืดหยุ่นหลากหลายรูปแบบและวิธีการ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้และสามารถเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถของตน มุ่งให้บุคคลได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ พัฒนาคุณภาพชีวิตและพึ่งพาตนเองได้ สิ่งที่บุคคลเรียนรู้ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตควรได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้ หรือ มีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไป

3.5 รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ได้เสนอรูปแบบของการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ดังนี้

1. การศึกษาวิชาสามัญ ซึ่งครอบคลุมการสอนอ่านเขียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาที่เทียบเท่าระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

2. การศึกษาด้านวิชาชีพ ซึ่งมีการจัดอบรมวิชาชีพทั้งระยะสั้นและระยะยาวในหลายสาขา อาชีพแบบมีประกาศนียบัตร และไม่มีประกาศนียบัตร

3. การให้ความรู้ทั่วไปที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยการอบรมโดยวิทยากร และโดยสื่อต่างๆ

การจัดกิจกรรมจะมีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎ ระเบียบต่างๆ โดยรับผู้เรียนไม่จำกัดเพศ อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ มีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาเรียน สถานที่เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ มุ่งสนองความต้องการของผู้เรียนในแต่ละชุมชนและสังคม การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในสถานศึกษา ไม่จำกัดเวลา โดยมีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงและพัฒนาการของผู้เรียน

จากรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตทั้ง 3 รูปแบบ ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาดูตลอดชีวิต ประกอบด้วยการจัดการศึกษาใน 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาในโรงเรียน (Formal Education) หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษาที่มีโครงสร้างที่ชัดเจนแน่นอน และมีลำดับ มีการแบ่งชั้นเรียนตามอายุ จัดการเรียนการสอนตามลำดับชั้น ตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงโดยมีลักษณะที่สำคัญคือ มีหลักสูตร เวลาเรียนที่แน่นอน มีการจำกัดอายุผู้เรียน มีการลงทะเบียนเรียน และมีการวัดผล การประเมินผลเพื่อรับใบประกาศนียบัตร การเรียนเน้นเรื่องอนาคตส่วนใหญ่มีสถานที่แน่นอนในการเรียน

2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Education) หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกโรงเรียนปกติ โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการเป็นประชาชน อยู่นอกโรงเรียน มีวัตถุประสงค์ในการเรียนที่ชัดเจน โดยมีกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ มีหลักสูตร เวลาเรียน มีการลงทะเบียนเรียน มีการประเมินผลเพื่อรับประกาศนียบัตร ไม่จำกัดอายุ เป็นการเรียนนอกโรงเรียน เน้นการเรียนเรื่องที่เป็นสภาพปัจจุบัน เพื่อแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน มีเวลาเรียนที่ไม่แน่นอน

3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หมายถึง การศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อ ชุมชน แหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนเรียน และไม่มีการสอบ ไม่มีการรับใบประกาศนียบัตร มี หรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วน

ใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งไม่จำกัดเวลาเรียน สามารถเรียนได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยของชีวิต

สรุปการศึกษาทั้งสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถเทียบโอนผลการเรียนของผู้เรียนได้ โดยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาในรูปแบบต่างๆและ หรือจากการประกอบอาชีพมาเทียบโอนเป็นผลการเรียนของหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่ง ในระดับที่กำลังศึกษาอยู่ ซึ่งจะสอดคล้องตามความต้องการของบุคคล ชุมชน และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติในที่สุด

ตอนที่ 4 แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน

การจะเข้าใจในการวิเคราะห์ชุมชนอย่างดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องลงไปวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนจากสนาม โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาชุมชนจนถึงเทคนิควิธีการวิเคราะห์ชุมชน อย่างน้อยที่สุด ควรที่จะต้องมีการวางแผน โดยติดต่อหาชุมชนเพื่อที่จะได้ลงไปปฏิบัติงานสนามและสรุปผลของการวิเคราะห์ชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สาเหตุที่นักพัฒนาต้องวิเคราะห์ชุมชน ก็เพราะนักพัฒนาต้องเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน และทำงานรับใช้ชุมชนนั้นๆ ดังนั้น การวิเคราะห์จึงมีความจำเป็นต่อการสร้างขบวนการเข้าใจและเรียนรู้ชุมชนทั้งในเรื่องของคนและสังคมหมู่บ้าน สิ่งที่นักพัฒนาจะต้องวิเคราะห์ก็คือ สภาพความเป็นมาของหมู่บ้านตั้งแต่อดีต สภาพการดำรงอยู่ของชุมชนในปัจจุบันและการคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตของชุมชน ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถตอบสนองความสมบูรณ์ของการปฏิบัตินั้นๆ มากที่สุด การวิเคราะห์ชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงระบบคิดของชาวบ้าน ชุมชน และเข้าใจวิถีชีวิตแบบหมู่บ้านให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้การทำงานของนักพัฒนาหรือการดำเนินงานพัฒนาชนบทมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน

แนวคิดในการวิเคราะห์ชุมชน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) กล่าวถึงความหมายและขอบเขตของการวิเคราะห์ชุมชน คือ กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของคนและสังคมหมู่บ้าน ศึกษาสิ่งที่เป็นตัว

กำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและจิตสำนึกในระดับชุมชนและนอกชุมชน สำหรับวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนและมีวิวัฒนาการ เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมของชาวบ้านก็เปลี่ยนแปลงไป จึงต้องศึกษาพัฒนาการของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านในช่วงประวัติศาสตร์ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนจึงประกอบด้วย การศึกษาประวัติของหมู่บ้านสภาพการดำรงชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน สัมพันธภาพส่วนต่างๆ ภายในและรอบๆชุมชน วัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และความคิดของชาวบ้าน ซึ่งการศึกษาความเป็นมาของชุมชนจะช่วยให้มองเห็นการเคลื่อนไหวของชุมชน การแทรกแซงของอิทธิพลภายนอก การดำรงอยู่และการสูญหายไปของคุณค่าที่ดีต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจสภาพและปัญหาในปัจจุบัน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาอย่างมีเป้าหมาย และได้เสนอแนวคิดในการวิเคราะห์ โดยมองว่า นักพัฒนาที่มีแนวคิดต่างกันจะวิเคราะห์ หรือมองชุมชนโดยได้ข้อสรุปออกมาต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดการทำงานต่างกันด้วย มีแนวคิดวิเคราะห์ชุมชน 4 แบบที่ทำให้ผลการวิเคราะห์ชุมชนออกมาแตกต่างกัน คือ

1. เป็นการมองโดยยึดค่านิยม ความเชื่อ ความคุ้นเคย และแบบแผนการใช้ชีวิตของตนเองเป็นหลัก และมองเพียงปรากฏการณ์ผิวเผิน โดยสรุปว่าความจริงสังคมโดยรวมยังดี เพียงแต่บางกลุ่มเท่านั้นที่ต้องการความช่วยเหลือ นักพัฒนาที่มองแบบนี้จะทำงานแบบสงเคราะห์
2. เป็นการมองโดยยึดตนเองเป็นหลักเช่นเดิม แต่มองว่า มีบางส่วนของสังคมที่ยังไม่เหมาะสม ต้องแก้ไข ผู้ที่มองแบบนี้งานก็ออกมาแบบกึ่งพัฒนา กึ่งสงเคราะห์
3. มองโดยยึดตนเองเป็นหลัก แต่เพิ่มความพยายามในการศึกษาต้นตอของปรากฏการณ์ต่างๆ ในมุมกว้างขึ้น ซึ่งพบว่าสังคมยังมีโครงสร้างที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรม แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตลอดจนระบบคิดของชาวบ้านในชนบท จึงใช้ระบบคิดของตนซึ่งได้รับอิทธิพลจากสังคมเมืองเป็นบรรทัดฐานในการวัดความถูกต้อง งานที่ออกมาจะเป็นแบบปฏิวัติสังคม
4. พยายามมองให้พ้นจากตนเอง พยายามขจัดทัศนคติที่มีไว้ล่วงหน้าออกไปเสียก่อน มองให้ถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบบคิดของประชาชนในชนบท ไม่นำบรรทัดฐานของตนเองไปเปรียบเทียบกับหรือตัดสินการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ของชาวชนบท พร้อมทั้งจะสร้างจิตสำนึกหรือ

ปรับปรุงวิธีปฏิบัติใหม่ๆ ขึ้นมาโดยยึดประชาชนเป็นหลัก การดำเนินงานพัฒนาชนบทจะมุ่งเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

บัณฑิต อ่อนดำ และ วิริยา น้อยวงศ์นยางศ์ (2533) กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่า ประกอบด้วยการวิเคราะห์พื้นที่หรือการวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งกระทำอยู่เสมอ การวิเคราะห์การวางแผนทั้งหมดประกอบกับการกำหนดสาเหตุของกิจกรรมอันตั้งอยู่บนรากฐาน ของความคิดและปัญหาความต้องการ ส่วนเรื่องที่น่ามาวิเคราะห์สถานการณ์ในชนบทมีดังนี้ ใคร ทำอะไร เมื่อไร อย่างไร และทำไม การศึกษาชุมชน รวมทั้งภาวะผู้นำ และเจตนาธรรมณ์ชุมชน บทบาทชายหญิง และเยาวชนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในชุมชน อิทธิพลของชุมชน อะไรคือ ความคิดและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน มีศักยภาพและทรัพยากรอะไรบ้างที่มีในชุมชน มีทรัพยากรภายนอกอะไรบ้างที่จะนำมาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ชยันต์ วรรณะภูติ (2536) กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่าเป็นการพยายามมุ่งที่จะศึกษาศักยภาพของชุมชน องค์กรชาวบ้านและบทบาทของผู้นำในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน โดยการวิเคราะห์ชุมชนมีหลักเกณฑ์ที่คล้ายคลึงกันคือ เป็นการวิเคราะห์แยกย่อยให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาจากปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น การเข้ามาของรัฐ และปัจจัยภายในซึ่งอาจหมายถึงบทบาทของผู้นำ องค์กรชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้าน ชนชั้น และที่สำคัญคือ พลังเหล่านี้ซึ่งมีกลุ่มต่างๆ เป็นตัวผลักดันภายใต้กรอบและเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ดำเนินไปอย่างไร และมีผลออกมาอย่างไร อคิน รพีพัฒน์ (2536) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่าต้องวิเคราะห์ในด้านของโครงสร้างและหน้าที่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน และการรวมตัวของสังคม และหน้าที่ของสังคมหรือสถาบันที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมของสังคม

กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวถึงการวิเคราะห์หมายถึง การค้นหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น ทำไมคนไทยเป็นคนปลูกข้าว แต่กลับไม่มีข้าวกิน เป็นต้น เพื่อดูสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์ซึ่งอาจจะเป็นมูลเหตุจูงใจ ความหมายต่างๆ และหมายถึงการแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ออกมาเป็นชิ้นส่วนย่อยๆ และค้นหาโครงสร้างดังกล่าว และได้เสนอการวิเคราะห์ชุมชน สำหรับการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนว่าเป็นการวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของชุมชน ชีวิตของคนในชุมชน ลักษณะทางกายภาพ

โครงสร้างปัจจุบันด้านต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น และวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา พลังของการแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ทบทวนอดีตและปัจจุบัน การดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ รวมถึงการทบทวนตัวเองของนักพัฒนาและชาวบ้านและกิจกรรม กระบวนการทำงานที่ได้ลงมือไป ทั้งนี้ จะช่วยให้บุคคลภายนอก นักพัฒนา มีความเข้าใจชุมชนมากขึ้นในลักษณะที่รอบด้านและลุ่มลึก และเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อชุมชนและสังคมของตนเอง และยังสามารถเสนอหลักการในการวิเคราะห์ชุมชน คือ จะต้องวิเคราะห์ในมิติทางประวัติศาสตร์ คือ ดูถึงความเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา และปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง วิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นอย่างมีระบบระเบียบโครงสร้างที่แน่นอน มีกลไก และเงื่อนไขที่สืบทอดเหตุการณ์นั้นๆ วิเคราะห์ถึงปัญหาและศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีเงื่อนไขเหล่านั้น โดยวิเคราะห์องค์ประกอบย่อยกลไก เงื่อนไข ความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมให้เกิดเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น หรือกลไก เงื่อนไขที่ทำลายปรากฏการณ์นั้นๆ ด้วย และเสนอแนวทางการวิเคราะห์ชุมชนและสังคม คือ

1. เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงของชีวิตชุมชน ชีวิตบุคคล พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงสภาพปัญหาปัจจุบันของชุมชน สาเหตุต่างๆ และอนาคตของชุมชน
2. พิจารณาดูเนื้อหาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอกแล้วควรสนใจต่อปฏิกริยาของคนในชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงปฏิกริยาได้แก่ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านความคิดเห็น ด้านการกระทำ
3. เนื้อหา การวิเคราะห์หาชุมพลังที่มีอยู่เพื่อเป็นต้นทุนสำหรับการก้าวเดินต่อไปได้แก่ ชุมพลังในแง่ความรู้สึก ความสามารถ สติ ปัญญา สำหรับการแก้ไขปัญหา และชุมพลังในแง่คุณค่า คุณธรรม คุณงามความดีที่มีในชุมชน และถ้าเมื่อวิเคราะห์ในแง่ระบบคุณค่า จะพบว่า เป็นคุณค่าที่ชุมชนสร้างมาเองเห็นได้จากการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เป็นค่านิยมที่อำนาจจากภายนอกสอดแทรกเข้ามา และการปรับประสานระหว่างคุณค่าดั้งเดิมและค่านิยมแบบใหม่

หลักการวิเคราะห์ชุมชน

การวิเคราะห์ชุมชน เพื่อต้องการทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน คืออะไร สาเหตุของปัญหาและความต้องการเป็นอย่างไร จึงวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาในขั้น

ต่อไป สิ่งสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ชุมชนคือ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบคำตอบของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาก็ย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ธนพรรณ ธาณี (2540) กล่าวถึงขั้นตอน ของการวิเคราะห์ชุมชนว่า มีอยู่ 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ถ้าหากปัญหาและความต้องการมีหลายอย่างในขณะเดียวกัน จะต้องเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ ซึ่งจะต้องสำรวจและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการต่างๆ ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน

2. ศึกษาสาเหตุของปัญหา เป็นการค้นหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่างๆ เป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งวิธีการหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการในชุมชนนั้นมีหลายวิธี ได้แก่ การสังเกตการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิหลังของชุมชน การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3. ศึกษาความสามารถในการแก้ไขปัญหา

4. ศึกษาช่องทางในการแก้ไขปัญหา มีการวางแผนการดำเนินการต่างๆ เพื่อหาช่องทางในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งมีหลายวิธีดังนี้

4.1 การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจเก็บข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อที่จะดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยวิธีการนี้ ประชาชนไม่ได้มาเกี่ยวข้องด้วย

4.2 การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานและผู้นำชุมชนตลอดจนองค์กรชุมชน ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้ได้ทราบความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย แต่อาจจะมีข้อเสียเปรียบในแง่ที่ฝ่ายผู้นำชุมชนอาจจะไม่กล้าพูด ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำให้อาจจะเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นเสียมากกว่า

4.3 การแยกประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนระหว่างฝ่ายประชาชนกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือองค์กรเอกชน จะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่ หลังจากนั้น เมื่อ

ต่างฝ่ายได้ข้อสรุปและมาประชุมพิจารณาวิเคราะห์สรุปพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้ข้อสรุป ให้นำไปวางแผนแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน

4.4 ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน อาสาสมัคร และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อวางแผนหาแนวทางแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนภายในชุมชนได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองได้รู้จักการวิเคราะห์ชุมชนของตน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

4.5 การประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนเอง ปราศจากการช่วยเหลือหรือมีที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนช่วยและหาแนวทางการพัฒนาด้วยตนเอง ภายในชุมชนของตน

สรุปแนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน คือ เป็นวิธีการวิเคราะห์เพื่อดูถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่างๆ ของชุมชน และศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง โดยจะทำความเข้าใจกับปัญหาการพัฒนาที่มีความสลับซับซ้อนและต้องการผลักดันให้เกิด การเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคล ความสัมพันธ์ทางสังคมชนชั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย

ตอนที่ 5 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

สุชา จันทรเอน และสุรางค์ จันทรเอน (2521) อธิบายถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทที่ใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำ นั่นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติหน้าที่ที่กำหนดไว้

โสภา ชูพิกุลชัย (2521) กล่าวว่า บทบาท คือ ลักษณะความคาดหวังที่บุคคลอื่นให้คนหนึ่งกระทำ เพื่อให้เครื่องมือวิจิจฉัยตำแหน่งฐานะของคนคนนั้น

คำว่า "บทบาท" ได้มีหน่วยงานและนักวิชาการให้ไว้หลายลักษณะพอจะประมวลได้ดังนี้

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

สำหรับพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2543) ได้สรุปแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวังและบทบาท แบ่งได้ เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะ เป็นบทบาทหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่ตนคาดหวัง หรืออาจไม่เป็นบทบาทที่ตนเองหรือ สังคมคาดหวังก็ได้

2. บทบาทตามความคาดหวัง (Expected Role) เป็นบทบาทหน้าที่ผู้อื่นคาดหวังว่า เจ้าของควรมีบทบาทเช่นไร

3. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทหน้าที่เจ้าของสถานภาพ รับรู้ว่าตนเองควรมีบทบาทเช่นไร

ชบวน พลตรี (2544) บทบาท คือ แบบแผนพฤติกรรมเกี่ยวเนื่องกับสถานภาพหรือ ตำแหน่งทางสังคม บทบาทเป็นการเคลื่อนไหวของสถานภาพหรือหน้าที่ตามสถานภาพนั่นเอง

สุพัตรา สุภาพ (2545) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของ สถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์ หรือสมดุลกันพอควร นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

งามพิศ สัตย์สงวน (2545) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่บุคคล หนึ่งคาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดย กลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถ คาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

จากทฤษฎีทั้งหลายที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตาม หน้าที่ตำแหน่งตามสถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาทก็

เปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้นตำแหน่งและสถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งและสถานภาพจึงควบคู่กันเสมอแบบและบทบาทจะขึ้นอยู่กับสภาพหรือตำแหน่งทางสังคม โดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การแสดงบทบาทของบุคคลนั้น ต้องเข้าถึงความหมายของบทบาท 4 ประการได้แก่

1. ความคาดหวังในบทบาท (Role-expectation) คือ บทบาทที่มีอยู่ระบบสังคมเป็นบทบาทที่บุคคลในสังคมคาดหวังให้บุคคลอื่นปฏิบัติอยู่เมื่อดำรงตำแหน่งอยู่ในสังคม

2. การรับรู้บทบาท (Role-precipitation) คือ การที่บุคคลมองเห็นหรือคาดหวังว่าตนเองควรจะมีบทบาทเช่นไร ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้

3. บทบาทของพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริง (Actual behavior) ของบุคคลซึ่งอยู่ในสถานะทางอาชีพหรือการเงิน

4. การยอมรับบทบาท (Role-acceptation) คือการที่บุคคลปฏิบัติตามความคิดโดยผ่านกระบวนการของบทบาททั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้ว

Broom Leonard และ Selnick, Philip (1977) ได้กล่าวถึงบทบาทว่าประกอบด้วยลักษณะต่างๆ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนด(The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งทางสังคมไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ(The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับซึ่งอาจไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติหรืออาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

3. บทบาทที่กระทำจริง(The Performance Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงขึ้นอยู่กับความเชื่อความคาดหวังและการรับรู้ของแต่ละบุคคลตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

Turner (2002) ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม ทฤษฎีบทบาทเป็นหลักการสำคัญที่ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์

ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ทั้งระดับภาค จุลภาค และระดับกลาง ในระดับปัจเจกบุคคล แนวคิดเรื่อง บทบาทสามารถอธิบายได้จากการสังเกตพฤติกรรมของคน 2 ประการ คือ

1. คน ๆ หนึ่งอาจแสดงพฤติกรรมหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เมื่อเขาคนนั้นอยู่ใน สถานภาพหรือตำแหน่งที่แตกต่างกัน

2. คนต่างคนกัน อาจแสดงพฤติกรรมหรือมีความคิดเห็นที่คล้าย ๆ กัน เมื่อพวกเขาอยู่ใน สถานการณ์ที่คล้าย ๆ กัน

ในระดับกลุ่ม ระดับองค์กรจะมีการจำแนกแตกต่างกลุ่มของบทบาทของแต่ละคน บทบาท เป็นกลุ่มของพฤติกรรมและทัศนคติ แต่ละคนในกลุ่มจะได้รับมอบหมายให้แสดงบทบาทของ ตนเอง

ทฤษฎีบทบาทตามแนวคิดของทฤษฎีโครงสร้าง อธิบายว่าสถานภาพ หรือตำแหน่งจะมาก่อนบทบาท บทบาทถูกกำหนดขึ้นตามสถานภาพ คำอธิบายนี้เป็นจริงเพียงบางส่วน คือ เป็นจริง เมื่อจุดเริ่มต้นของการกำหนดบทบาทของสถานภาพหรือตำแหน่งนั้นไม่มี ปัญหาที่เป็นประเด็น ถกเถียงกัน แต่ทฤษฎีบทบาทตามแนวปฏิสังสรรค์ อธิบายว่า แบบแผนพฤติกรรมที่เรียกว่า บทบาทเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงมีผู้สวมบทบาท บทบาทเป็นพฤติกรรมและทัศนคติที่มีแบบแผน เชื่อมโยงกับ อัตลักษณ์

1. ข้อตกลงเบื้องต้นของทฤษฎีบทบาท

1.1 ตามแนวทฤษฎีปฏิสังสรรค์ บทบาทเป็นชุดของพฤติกรรมที่ทำตามความ คาดหวัง คนเราจะประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทที่กำกับอยู่กับตำแหน่งหรือสถานภาพ บทบาท เป็นมโนคติที่บังคับคนเราให้ปฏิสังสรรค์ตามสถานการณ์ มีความพยายามที่จะกำหนดบทบาทของ สถานภาพต่าง ๆ ให้มีความชัดเจน กระบวนการไม่ใช่เพียงแค่มีการสวมบทบาทและแสดงบทบาท แต่ความสำคัญอยู่ที่การสร้างบทบาท (role making) (Turner, 2002) ในองค์กรที่มีการปกครอง อย่างเป็นระเบียบแบบแผนเข้มงวด เช่น ทหารในกองทัพ จะมีการตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดบทบาท ที่ชัดเจนของแต่ละคนในองค์กร เมื่อคนเราถูกขอให้บรรยายบทบาทบางอย่าง เขาจะบรรยายได้ อย่างกว้าง ๆ ตามความรู้สึก แต่ไม่สามารถระบุพฤติกรรมเฉพาะเจาะจงที่ชัดเจนได้ เช่น ถ้าให้ บรรยายบทบาทของมารดา ก็จะมีการบรรยายว่ามารดาต้องรักและคอยดูแลบุตรแต่ไม่สามารถ ระบุว่ามารดาต้อง แสดงพฤติกรรมอย่างไรบ้าง

1.2 Mead (as cited in Turner, 2002) อธิบายเรื่อง การสวมบทบาทของผู้อื่น (taking the role of the other) ซึ่งเป็นข้อเสนอตามแนวทฤษฎีปฏิบัติสังคมศาสตร์ การสวมบทบาทของผู้อื่น อธิบายว่าผู้แสดงเลือกแสดงบทบาทไม่ใช่แค่แสดงไปตามกลไก แต่ผู้แสดงปรับแต่งบทบาทของตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทของคนอื่น ๆ ได้ วิธีการสวมบทบาทของผู้อื่น คือ ผู้แสดงสังเกตพิจารณาการปฏิบัติบทบาทของตนเองผ่านสายตาของกลุ่มบทบาทแล้วปรับ การปฏิบัติบทบาทของตนเอง โดยอาศัยการรับรู้ของเขาคู่บทบาทรับรู้หรือให้ความหมายการกระทำของเขา อย่างไรก็ตาม บางครั้งอาจเป็นแค่เรื่องของการยอมทำตามความคาดหวังของผู้อื่น แต่โดยแท้จริงแล้วอาจเป็นเรื่องของการให้ความร่วมมือกัน หรือเป็นการแสดงการต่อต้าน การปฏิสังสรรค์ระหว่างกันนี้ มีความหมายกว้างไกลมากกว่าแค่การแสดงออกเพื่อตอบสนองของคนอื่น หรือทำตามความคาดหวังของคนอื่น เพราะว่า บทบาทเป็นกลุ่มของการกระทำที่มีแบบแผน การสวมบทบาทของผู้อื่น เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจในกลุ่มของการกระทำว่า ต้องแสดงบทบาทอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ และเป็นการสร้างรากฐานเพื่อกำหนดความหมายของการกระทำนั้น ๆ

1.3 การแสดงบทบาททางสังคมส่วนใหญ่แล้วจะมีผู้แสดงเป็นคู่ (เรียกว่า คู่บทบาท) หรือเป็นกลุ่ม เช่น ถ้ามีนักเรียนก็มีอาจารย์ ถ้ามีผู้นำก็มีผู้ตาม บทบาททางสังคม บางครั้งจะเป็นการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ที่ดำรงตำแหน่งในบทบาทเดียวกัน เช่น บทบาทของเพื่อน ดังนั้น บทบาทของแต่ละคนจึงมีการเชื่อมโยงกัน

1.4 การสวมบทบาทของผู้อื่น ผู้แสดงต้องมีการคาดการณ์ว่าต้องมีความคุ้นเคยกับบทบาทของกลุ่มบทบาทที่เกี่ยวข้องมาก่อนแล้ว ความเข้าใจนี้อาจมีส่วนมาจากการคาดเดาล่วงหน้า เช่น จินตนาการว่าเราจะทำอย่างไร ถ้าเราเข้าไปอยู่ในตำแหน่งของกลุ่มบทบาท อย่างไรก็ตาม ต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทนั้น ๆ อย่างกว้าง ๆ มาก่อน ซึ่งบทบาทอาจมีความเฉพาะเจาะจงสำหรับแต่ละองค์กร ซึ่งความรู้เรื่องบทบาทจะมีการถ่ายทอดกันมาในแต่ละวัฒนธรรม และเกิดขึ้นจากการสะสมประสบการณ์ในอดีต

2. ความขัดแย้งทางบทบาท

พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ (2547) กล่าวถึง ความขัดแย้งทางบทบาทไว้ว่า เนื่องจากเราทุกคน ดำเนินการสวมบทบาทหลายอย่างต่อเนื่องกับคู่บทบาทที่แตก ต่างกันไป สถานการณ์แบบต่าง

ๆ จึงทำให้ต้องประสบกับความขัดแย้งทางบทบาทอย่างหลีกเลี่ยงได้ ความขัดแย้งทางบทบาทสามารถแยกตามแหล่งที่มาได้เป็น 2 ประเภท

2.1 ความขัดแย้งภายในบทบาท (intrarole conflict) หรือความไม่สอดคล้องของบทบาท (role inconsistency) เกิดขึ้นเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นภายในบทบาทเดียวกัน เช่น คู่บทบาทอาจมีความคาดหวังต่อบทบาทที่เรากำลังสวมรับอยู่ในลักษณะที่แตกต่าง กัน หรือความคาดหวังของเราต่อบทบาทดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของคู่ บทบาทของเรา หรือการปฏิบัติบทบาทของเราอาจแตกต่างเป็นอย่างมากจากความคาดหวังตามบรรทัดฐานที่เป็นที่ยอมรับกันของบทบาทนั้น ๆ

2.2 ความขัดแย้งระหว่างบทบาท (interrole conflict) หรือความไม่ลงรอยกันระหว่างบทบาท (role incompatibility) เกิดขึ้นเมื่อความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับสองบทบาทขึ้นไป เช่น หลังจากเลือกบทบาทหนึ่งแล้วพบว่า มีบทบาทอื่น ๆ ที่เราไม่ต้องการเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เนื่องจากอยู่ใน “ชุดบทบาท” (role set) เดียวกัน หรือเราอาจจะได้รับการคาดหวังให้สวมรับบทบาทที่ไปด้วยกันไม่ได้สองบทบาทใน ขณะเดียวกัน หรือในขณะที่ปฏิบัติบทบาทหนึ่งอาจจะปรากฏว่าคู่บทบาทของเราปฏิบัติอีกบทบาทหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างกันมากกับเรา

สำหรับการวิจัยนี้เป็นการศึกษารับรู้บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้นสรุปความหมายของบทบาทว่าเป็นการกระทำของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้และการกำหนดหน้าที่ตามโครงสร้างของชุมชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยให้แก่คนในชุมชน

ตอนที่ 6 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

การเรียนรู้ด้วยสังคมเน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากบริบทการเข้าสังคม ทำการศึกษาว่ามนุษย์เรียนรู้จากกันและกันได้อย่างไร แนวคิดดังกล่าวรวมถึงการเรียนรู้ที่สังเกตได้ การเลียนแบบ และการเป็นแม่แบบ (Modeling) การเลียนแบบอาจพบเห็นในสัตว์หลายชนิด แต่ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสังคมสนใจเฉพาะการเรียนรู้ของมนุษย์ ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสังคมมีรากฐานมาจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยม และคล้ายคลึงกับปัญญานิยม แต่ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสังคมขัดแย้งกับทฤษฎีทั้งสองตรงที่ทฤษฎีทั้งสองไม่มีการนำสิ่งแวดลอมมาพิจารณาด้วย ในระยะปัจจุบันนี้นักจิตวิทยาใน

กลุ่มพฤติกรรมนิยมมีความคิดเห็นตรงกันว่าทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำก่อน ช่างมีขีดจำกัดในการอธิบายเรื่องการเรียนรู้ ดังนั้นนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้หลายคนจึงขยายการศึกษาออกไปโดยหันไปสนใจกระบวนการคิด ที่มีผลต่อการเรียนรู้ซึ่งเราไม่สามารถจะเห็นได้โดยตรง ผู้นำที่สำคัญคือ Bandura (1986) ได้ตั้งทฤษฎีชื่อ การเรียนรู้โดยการสังเกต โดยเขาได้อธิบายว่าการเรียนรู้ต้องเป็นปฏิสัมพันธ์กันและกันระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม

Bandura ได้แบ่งลำดับขั้นการเรียนรู้โดยการสังเกต ออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้

1. ความสนใจ การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความสนใจและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่น่าสนใจ ที่เด่น เป็นต้น เช่น ในการเรียนการสอนครูจะต้องจัดเนื้อหาให้น่าสนใจ เป็นต้น
2. ความจำ การที่ผู้เรียนจะแสดงพฤติกรรมตามแบบได้นั้นต้องอาศัยความจำ ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยอธิบายซ้ำ ๆ ให้ผู้เรียนเห็นหลาย ๆ ครั้ง ให้ฝึกบ่อย ๆ เป็นต้น
3. การลงมือกระทำ เมื่อเริ่มกระทำตามใหม่ ๆ นั้น อาจจะไม่เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะต้องอาศัยการแนะนำฝึกฝนบ่อย ๆ
4. การจูงใจและการเสริมแรง พฤติกรรมใด ๆ ก็ตามที่บุคคลจะทำตามก็ต่อเมื่อพฤติกรรมนั้นมีความน่าสนใจ ดังนั้นการจูงใจและการเสริมแรงจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มาก บันดูราได้แบ่งการเสริมแรงออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การเสริมแรงโดยตรง การเสริมแรงที่ได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น และการเสริมแรงตนเอง ซึ่งเป็นการเสริมแรงที่สำคัญเพราะจะเป็นตัวควบคุมการแสดงพฤติกรรมได้ดี การเสริมแรงในลักษณะนี้คือการสร้างความสำเร็จให้กับตนเองเพื่อใช้เป็นแรงจูงใจในการทำพฤติกรรมต่าง ๆ

ทฤษฎี Social learning theory อธิบายพฤติกรรมมนุษย์จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่องระหว่าง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม กระบวนการต่าง ๆ ได้แก่

1. การให้ความสนใจ (Attention) ประกอบด้วยกิจกรรมซึ่งเลียนแบบตัวอย่าง (เป็นสิ่งที่โดดเด่นสร้างความรู้สึกในใจ ชับช้อน ปรากฏอยู่ทั่วไป มีคุณค่าพอที่จะนำไปใช้ต่อ) และลักษณะการสังเกต (ศักยภาพในการรับรู้ ระดับความตื่นตัว มุมมอง สิ่งที่ตอกย้ำในอดีต)
2. การเก็บรักษา (Retention) การตีความและกำหนดความหมายของคำพูดและสัญลักษณ์ต่างๆ การจัดระเบียบข้อมูลในสมอง การเชื่อมโยงคำพูดและสัญลักษณ์ รวมทั้งการสั่งงานทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ด้วย

3. การสั่งงานทางระบบประสาทให้ทำซ้ำ (Motor reproduction) ศักยภาพทางกายภาพ การสังเกตการทำซ้ำของตนเอง การโต้ตอบที่แม่นยำ

4. แรงจูงใจ (Motivation) เป็นเรื่องภายนอก ประสบการณ์ที่เกิดจากการจินตนาการ ด้วยการดูหรืออ่านเกี่ยวกับคนอื่นและตอกย้ำด้วยตนเอง

หลักการทั่วไปของทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสังคม

1. มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้จากการสังเกตพฤติกรรมและผลจากการแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ของคนอื่น

2. การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

3. ผลที่เกิดจากการแสดงพฤติกรรมมีบทบาทต่อการเรียนรู้

4. ปัญญามีบทบาทต่อการเรียนรู้

ทฤษฎี Social learning theory ถูกนำมาอธิบายความก้าวร้าว จิตวิทยาความผิดปกติ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม นอกจากนี้ยังเป็นพื้นฐานทางทฤษฎีของการแสดงพฤติกรรมตัวอย่างซึ่งใช้ในการฝึกอบรมต่างๆ แบนดูราเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ความมีประสิทธิภาพของตนเองในบริบทที่หลากหลาย สามารถนำไปใช้ได้โดย

1. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมหาศาลเพียงแต่สังเกตจากผู้อื่น

2. การพรรณนาผลของพฤติกรรมสามารถเพิ่มความเหมาะสมของพฤติกรรมและลดส่วนที่ไม่เหมาะสมลง

3. การแสดงแบบเป็นทางเลือกในการสอนพฤติกรรมใหม่ๆ

4. พ่อแม่และครูจะต้องแสดงเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่เหมาะสม และระมัดระวังการเป็นแม่แบบไม่เหมาะสม

5. ครูควรนำรูปแบบหลากหลายมาให้นักเรียนได้เรียนรู้

6. นักเรียนจะต้องเชื่อว่าพวกเขามีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้

7. ครูควรจะช่วยให้ผู้เรียนตั้งความหวังที่จะประสบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างที่เป็นจริง

8. เทคนิคการควบคุมตนเองเป็นวิธีปรับปรุงพฤติกรรมที่ได้ผล

ผลที่ได้รับจากการเรียนรู้

1. ทำให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ เช่น ดูตัวอย่างการเดินรำ แล้วสามารถกระทำตามได้ หรือ ตัวอย่างทักษะต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติงานในห้องทดลอง การดูตัวแบบ ที่ดีจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

2. เป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรม ที่สามารถกระทำได้แล้ว เช่น ทักษะการพูด ถ้าได้ดูตัวอย่างบุคคลที่พูดเก่งก็จะทำให้มีความสามารถในการเรื่องการพูดได้ดีด้วย

3. การเพิ่มหรือลดการไตร่ตรอง ในการแสดงพฤติกรรม พฤติกรรมที่ไม่ดีบางอย่างถ้าตัวแบบซึ่งเป็นผู้ที่เด่นหรือบุคคลที่สำคัญเป็นผู้กระทำ จะทำให้เกิดการทำตามอย่าง

4. การดึงความสนใจ ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เพราะโดยปกติแล้ว การสังเกตผู้อื่นเราจะไม่สังเกตเพียงแต่การกระทำเท่านั้น แต่จะสังเกตสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

5. การไร้อารมณ์ การสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นอาจก่อให้เกิดการมีลักษณะอารมณ์ร่วม ด้วย การนำแนวความคิดของกลุ่มการเรียนรู้ทางสังคมมาใช้ในการศึกษา

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยสังคม คือ การเรียนรู้ไม่เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเท่านั้น แต่ผู้เรียนยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งมีชีวิตหรือสัญลักษณ์ และแบบวัจนะนักบัญญัตินิยม เชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการการเปลี่ยนแปลงสภาวะในสมองที่สังเกตไม่ได้ พวกเขาเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ และการเรียนรู้ด้วยปัญญาเกิดจากกรรมวิธีปรับรูปแบบและจัดระบบของสารสนเทศ ผ่านการทำงานของความเป็นความทรงจำระยะยาว และนำมาใช้งานได้ในตอนหลัง

ตอนที่ 7 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ได้มีการให้กล่าวถึงและให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง และยิ่งทวีความสำคัญขึ้นตลอดกว่าสองทศวรรษ ดังที่รินธรรม อโศกตระกูล (2547) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองของบุคคลและชุมชน ที่นับวันจะเข้าสู่ภาวะวิกฤต สรุปได้ว่านับจากช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2529-2532 เป็นต้นมาได้มีความพยายามที่จะศึกษาต้นเหตุของสภาวะการพึ่งตนเอง เพื่อนำไปสู่การแสวงหาวิธีการที่จะเข้าถึงการพึ่งตนเอง ช่วงต่อมาได้มีการให้

ความสำคัญกับประเด็นการมุ่งพัฒนาประเทศให้เจริญเท่าเทียมอารยประเทศด้านต่างๆ โดยพิจารณารายได้จากมวลรวม ความเจริญ และความทันสมัยของเทคโนโลยี

กระทั่งในปี พ.ศ. 2540 ประเด็นการพึ่งตนเองได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาอีกครั้ง เนื่องจาก ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก ประเทศไทยจึงหันกลับมากระตุ้นและส่งเสริมให้ทั้งประชาชน ภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสภาพการณ์พึ่งตนเองอีกครั้งหนึ่ง

ความหมายของการพึ่งตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529) กล่าวถึงเงื่อนไขการพึ่งตนเองของชุมชน 6 ประการคือ

1. การพัฒนาต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้านไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่
2. ต้องมีจิตสำนึก มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) พื้นฐานคือการพึ่งตนเองขึ้นกับจิตใจ ความสมัครใจที่จะทำเช่นนั้น (กิจกรรมการพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)
3. จิตสำนึกต้องมีการผลิตซ้ำขึ้นมาได้อีก ต้องมีการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างแจ่มชัดต่อเนื่อง
4. ต้องมีการรวมตัวกันตามรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องมีการรวมกลุ่มในหน่วยย่อยคือในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้สามารถรวมตัวกันเป็นสหพันธ์ แบ่งเป็นเขต แต่ละเขตควรมียุ้งฉาง โรงสี โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรม มีอำนาจต่อรองกับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้าและรัฐได้อย่างมีพลัง ซึ่งการรวมตัวนี้เพื่อก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน
5. การประสานวัฒนธรรม จะต้องมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตัวเองหรือกิจกรรมของตัวกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองใน 2 ลักษณะคือ

1. การพึ่งตนเอง หมายถึงกิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงหลักประกันการดำรงชีพของเขา

2. การพึ่งตนเอง หมายถึงสังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตน ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องกินความรวมถึงว่ากลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551) ได้ให้นิยามของคำว่า “พึ่งตนเอง” ไว้ว่าการพึ่งตนเองหมายถึง ความสามารถดำรงอยู่ตามลำพังโดยพึ่งคนอื่นแต่น้อย หรือหมายถึงความสมดุลในชีวิต โดยสร้างคุณค่าในชีวิตด้วย การแสดงความเจริญเติบโต มีความพยายามมีความสมดุล ปัจจัยที่ทำให้พึ่งตนเองได้ คือ

1. ศील คือ ความประพฤติดีงาม
2. พานุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมา
3. กัลยาณมิตรตา การมีกัลยาณมิตร หรือผู้ได้คำแนะนำสั่งสอนที่ดี
4. ไสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย
5. ความเอาใจใส่ส่วนรวม ขวนขวายในกิจน้อยใหญ่ของเพื่อนร่วมหมู่คณะ
6. ความเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่ความเป็นจริง
7. เพียรละความชั่ว ประกอบความดี มีใจแก่กล้า ไม่ทอดทิ้งธุระ
8. ความสันโดษ ความพอใจในปัจจัยสี่ที่ตนหามาได้ด้วยความชอบธรรม
9. สติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการทำ คำที่พูดไว้ได้ ไม่มีความประมาท
10. ปัญญา รู้จักคิด พิจารณาเข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความจริง

สรุป การพึ่งตนเอง หมายถึง การที่บุคคลหรือชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยที่มีการพึ่งพาผู้อื่นเพียงเล็กน้อย มีความสมดุลในการใช้ชีวิต มีการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตด้วยตนเองและสามารถทำทุกอย่างด้วยตนเองให้สำเร็จตามที่คาดหวัง

หลักการและแนวทางการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องและสมดุล หลักการและแนวทางเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ตามหลักทางสังคมวิทยามี 5 ประการคือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือเครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม การจัดวาง โครงการการจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้หรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรหรืออย่างมีสมดุล

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่เสื่อมเสียไปจนหมดสิ้นหรือไม่ให้เสียสมดุลทางธรรมชาติ

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็ง เพื่อที่จะสามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า การยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใดๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนช่วยตนเองได้

สรุปแนวความคิดการพึ่งตนเอง คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมั่นคงไม่พึ่งพาผู้อื่นซึ่งมีทั้งในระดับตัวบุคคลและชุมชน ต้องประกอบไปด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและด้านสังคม

ตอนที่ 8 ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุด

และการที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนดัง กล่าวนี้ ต้องฝึกอบรมประชาชนให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาศัยหลักการพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. พิจารณาถึงบริบทของชุมชนเป็นหลักในการเริ่มงาน (Context) บริบทของชุมชน หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน ซึ่งในการพิจารณานั้น นักพัฒนาควรพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งสภาพความเป็นอยู่ทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การที่นักพัฒนาทราบสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนก็สามารถที่จะวางแผนและดำเนินงานพัฒนาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2. การดึงประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วม (Participation) การจัดกิจกรรมการพัฒนาอะไรก็ตาม จะต้องดึงหรือชักจูงประชาชนให้เข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมด้วยตั้งแต่ศึกษาชุมชน วางแผนวางโครงการ ปฏิบัติการตามโครงการ และการประเมินผล ซึ่งจะทำให้มากขึ้นน้อยแค่นั้นขึ้นขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรม แต่ยึดหลักการที่สำคัญว่าต้องให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ เนื่องจากว่าผลของการดำเนินงานพัฒนานั้นส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อตัวประชาชน ดังนั้น ควรที่จะให้ประชาชนเลือกแนวทางในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง

3. การทำงานต้องค่อยเป็นค่อยไป (Gradualness) ความล้มเหลวของการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น เพราะการเร่งรีบทำงานให้เสร็จเร็วเกินไป ก่อนที่จะรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและปัญหาที่แท้จริงของชุมชนหรือ ก่อนที่ประชาชนจะมีความเชื่อมั่นในตนเองหรือก่อนที่จะมีทรัพยากรเพียงพอ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่านักพัฒนาต้องการให้มีผลงานออกมาโดยเร็ว ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการของบประมาณมาใช้ในการดำเนินงาน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนไม่ควรเร่งรีบจนเกินไป ควรดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ควรคิดถึงผลกระทบในการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

4. การให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลัก (Man-Center Development) มีความจริงอยู่ประการหนึ่งว่า การช่วยคนไม่อาจสำเร็จได้ ถ้าผู้นั้นไม่ต้องการจะช่วยตนเอง โดยหลักการนี้ การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มด้วยการให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลักหรือเป็น ศูนย์กลางในการพัฒนาโดยให้คนในชุมชนค้นหาความต้องการและปัญหา (Identify Need and Problem) ของตนเองให้พบไม่ว่าจะด้วยวิธีกระตุ้น ยั่วยุ หรือชักจูงก็ตาม

5. การใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย (Democracy) การพัฒนาชุมชนจะต้องนำแบบประชาธิปไตยมาใช้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ ประชาชนรู้จักคิดด้วยตนเอง รู้จักอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนร่วมกันทำงานตามข้อตกลงที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ยึดถือในเสียงข้างมากและรับฟังเสียงข้างน้อย (Rule of Majority, Right of Minority)

6. การดำเนินงานต้องยืดหยุ่นได้ (Flexible) เนื่องจากสังคมมีความเคลื่อนไหว (Dynamic) ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องเลือกวิธีดำเนินงานให้กว้างและเข้ากับสถานการณ์ เหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงจะต้องเป็นไปเฉพาะวิธีดำเนินงานเท่านั้น โดยยึดมั่นในหลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายเสมอ

7. สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน (Culture) วัฒนธรรมเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขประตูปัญหาเพื่อเข้าถึงประชาชน การพัฒนาชุมชนจะสำเร็จหรือล้มเหลว เกิดจากความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะในแต่ละชุมชน สังคมมีวิถีชีวิต (Way of Life) ที่แตกต่างกัน จนมีคำกล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและงานพัฒนาว่า “การเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนได้มากเท่าใด ก็จะเข้าใจงานพัฒนาชุมชนได้มากเท่านั้น”

8. ทำงานกับผู้นำท้องถิ่น (Local Leader) การทำงานกับผู้นำท้องถิ่นเป็นหลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญอย่างหนึ่ง การพัฒนาชุมชนจะขยายตัวกว้างออกไปและบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความสามารถของผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งจะมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ คือ มีบทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ตามที่ได้รับแต่งตั้งจากราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผสส. อสม. ครู ในหมู่บ้านหรือตำบล และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือและมีบทบาทในการชักนำการพัฒนา เช่น แก้วแกวโรงสี แก้วแกวไร่้อย คนเฒ่าคนแก่ จ้า พระสงฆ์ เป็นต้น

9. ทำงานกับองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน (Community Organization) ในชุมชนใดที่มีสมาคม สถาบัน สโมสร หรือองค์กรอื่น ๆ อยู่ย่อมมีผู้นำขององค์กรนั้น ๆ อยู่ด้วยหลักการพัฒนาชุมชนต้องพยายามใช้องค์กรเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ โดยดึงเอาสมาชิกหรือตัวแทนขององค์กร เข้ามาร่วมทำงานเพราะองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการรวมกลุ่มกันอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดึงเอากำลังของกลุ่มมาใช้ในการพัฒนา แต่ถ้าหากไม่มีองค์กรอยู่ในชุมชนก็ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มตั้งเป็น องค์กรขึ้นโดยการให้การศึกษาดูงานการฝึกอบรม

10. ทำการประเมินผลตลอดเวลา (Evaluation) การประเมินผลมิใช่เป็นแค่เพียงการเปรียบเทียบผลงานในอดีต เพื่อให้รู้ว่ามีควมก้าวหน้าเพียงใด เท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ถึงข้อดี ข้อเสีย ความผิดพลาด และความสำเ็จ ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานครั้งต่อไปได้ ซึ่งในการประเมินผลนั้นสามารถทำได้ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานและเมื่อ โครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว

11. สอดคล้องกับนโยบายของชาติ (Policy) ไม่มีองค์กรใดที่จะเกิดขึ้นถูกต้องตามกฎหมาย ถ้าองค์กรนั้นไม่ดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ และเช่นเดียวกัน ไม่มีองค์กรใดจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้ดำเนินงาน ถ้าหากองค์กรนั้นขัดกับนโยบายของชาติ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ผลการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นจะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับชาติเสมอ ฉะนั้น จึงต้องสอดคล้องเป็นแนวเดียวกับนโยบายของชาติ

12. การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม (Grouping Process) การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม เป็นหลักการที่ขาดไม่ได้สำหรับการทำงานพัฒนาชุมชน ประชาชนต้องได้รับการกระตุ้นให้ทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม เพราะพลังกลุ่มมีอิทธิพลเข้มแข็งและมั่นคงมากกว่าคน ๆ เดียว จนมีคำกล่าวเกี่ยวกับกลุ่มในงานพัฒนาชุมชนว่า “ไม่มีกลุ่มก็ไม่มีการพัฒนาชุมชน” (No Group No C.D.)

13. การพัฒนาชุมชนต้องทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuity) โครงการใดโครงการหนึ่งที่ดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาชุมชนและสำเ็จไป แล้ว ไม่ได้หมายความว่า งานพัฒนาชุมชนเสร็จสิ้นตามไปด้วย จะต้องมีการเริ่มทำโครงการใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด หรือเรียกได้ว่า เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง โครงการใหม่นี้ อาจใหญ่กว่าเดิมหรือยากกว่าเดิมก็ได้ ซึ่งก็ย่อมแล้วแต่ประชาชนจะเป็นผู้กำหนด สำหรับขั้นตอนตามกระบวนการพัฒนาชุมชนที่จะใช้สำหรับทำโครงการใหม่นั้น ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเริ่มจากขั้นตอนแรก คือ ขั้นตอนการศึกษาชุมชน แต่อาจเริ่มจากขั้นตอนอื่นได้เลย เช่น เริ่มจากขั้นตอนวางแผนทันทีก็ได้

จากหลักการทั้งหลายของการพัฒนาชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทัศนคติและ พฤติกรรมของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยร่วมมือกันพัฒนาให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนที่ดี สร้าง

ความรู้สึกรักและผูกพันต่อชุมชนของตน ทั้งนี้เนื่องมาจากประเทศกำลังพัฒนาจะมีปัญหาคล้ายคลึงกัน คือ ปัญหาเรื่องการศึกษา ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย ปัญหาเรื่องความยากจน เป็นต้น จึงต้องมีการพัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนต้องเร่งพัฒนาให้มีความเจริญเกิดขึ้น คือ การพัฒนาตัวบุคคล อันหมายถึงการกระทำใด ๆ ก็ตามที่ทำให้บุคคลมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดขึ้น หรือทำให้คนเป็นคนที่มีคุณภาพ แม้ว่าการพัฒนาชุมชนจะมุ่งเอาการพัฒนาคนเป็นประการสำคัญก็ตาม การพัฒนาทางวัตถุก็มีความจำเป็นอยู่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เช่น การสร้างถนน โรงพยาบาล โรงเรียน ประปา ไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันตามความจำเป็น เมื่อเป็นเช่นนี้เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการมุ่งไปยังประชาชน โดยผ่านกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนและกระบวนการการรวมกลุ่มเป็นประการ สำคัญ เพราะพลังสำคัญที่จะบันดาลให้การพัฒนาบรรลุผลสำเร็จนั้นอยู่ที่ตัวประชาชน

หลักการพัฒนาชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การทำงานกับประชาชนมิใช่ทำให้ประชาชน เพราะฉะนั้น กิจกรรมใด ๆ ที่จะดำเนินงานในชุมชนนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่มาจากกรริเริ่มของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของบทบาทผู้ปฏิบัติงานพัฒนานั้นเป็นผู้กระตุ้น ชี้นำ ให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาหรือหาทางสนองความต้องการของตน แล้วร่วมกันทำงานตามที่คิดขึ้นมาแล้วนั้น การเข้าไปทำงานกับประชาชนในลักษณะนี้ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ กระทำตนให้เป็นที่เชื่อถือของประชาชนในชุมชนและต้องทำงานอย่างมีหลักการงานจึงจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแล้วผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะยึดหลักการพัฒนาชุมชนของ กรมการพัฒนาชุมชน (2538) 10 ประการ คือ

1. ต้องพัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ถ้าพิจารณาอย่างกว้าง ๆ จะเห็นว่า สิ่งที่จะต้องทำการพัฒนาในชุมชนนั้นมีเพียง 2 ประการ คือ ด้านวัตถุและจิตใจ ด้านวัตถุ นั้น หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุทุก ๆ ด้าน เช่น ถนนหนทาง ที่อยู่อาศัย สถานศึกษา สถานรักษาพยาบาล ไฟฟ้า วิทย์ เป็นต้น เมื่อสภาพแวดล้อมทางวัตถุเจริญก้าวหน้าดีแล้ว ไม่ได้หมายความว่า สภาพจิตใจของประชาชนจะเจริญก้าวหน้าตามไปด้วยเสมอไป จึงจำเป็นต้อง

ส่งเสริมสภาพจิตใจให้แปรเปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้องด้วย เช่น การให้การศึกษาส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมพร้อมกันไปด้วย

2. ยึดประชาชนเป็นหลักในการพัฒนา การทำงานกับประชาชนนั้นจะต้องคำนึงถึงปัญหา และความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ประชาชนกำลังประสบปัญหาอะไร กำลังมีความต้องการอะไร อะไรเป็นปัญหารีบด่วน เป็นความต้องการรีบด่วนที่จะต้องรีบแก้ไข อะไรเป็นปัญหา ความต้องการที่รองลงมา สิ่งเหล่านี้จะต้องคำนึงถึงตัวประชาชนเป็นที่ตั้ง การแก้ปัญหาจึงจะตรง จุดมิใช่แก้ปัญหาจากปัญหาและความต้องการของผู้ปฏิบัติงานพัฒนาเอง

3. การดำเนินงานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป จุดมุ่งหมายของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ก็คือ ต้องการแปรเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในชุมชนและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ฉะนั้น การดำเนินงานตามกิจกรรมจึงไม่ควรเร่งรีบจนเกินไปจนประชาชนไม่รู้ว่าอะไรเป็น อะไร การมุ่งผลงาน ตามกิจกรรมอย่างเดียวนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลการพัฒนาอย่างแท้ จริง การดำเนินงานจึงต้องค่อย เป็นค่อยไป โดยเลือกทำในชุมชนที่พร้อมกว่าก่อน

4. ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมใน ท้องถิ่นมีลักษณะสนับสนุนการพัฒนาแล้ว จึงควรส่งเสริมให้วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นให้ได้มี บทบาทในการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น สิ่งใดที่เป็นการขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม ควรหลีกเลี่ยง หรือถ้าเห็นว่าประเพณีบางอย่างไม่ถูกไม่ควรก็ไม่ควรจะไปตำหนิติเตียนตรง ๆ แต่ ควรชี้แนะเสนอแนะให้ประชาชนเห็นว่าดีและไม่ดีอย่างไรด้วยเหตุผล แล้วช่วยกันหาทางปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

5. ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรจะเริ่มจาก การนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด โดยชี้แนะเสนอแนะให้คน ในชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือแปร รูปเป็นวัสดุเครื่องใช้ ในครัวเรือนให้ได้ คำว่า ทรัพยากรในที่นี้ หมายถึง ทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตัวคน วัตถุ สถาบันทางสังคม และกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

6. ต้องยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะเริ่มด้วย การประชุมปรึกษาหารือกัน ร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็ร่วมกันทำโดย มอบหมายงานให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน งานจะมาจากเบื้องล่าง คือ ตัวประชาชนในชุมชน

เอง ไม่ได้มาจากถูกสั่งให้กระทำ ในการเข้าไปแก้ปัญหาของประชาชนนั้น ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะไม่ใช้วิธีออกคำสั่งแต่จะให้การศึกษ ชักชวน ชี้นำให้ประชาชนได้เห็นปัญหา และร่วมกันหาทางแก้ไข โดยความสมัครใจ

7. ต้องใช้หลักการประสานงาน งานพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับที่ การประสานงาน เพราะงานพัฒนาชุมชนนั้นมิใช่งานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นงานที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบทุกหน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานพัฒนาก็มิใช่ว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญทุก ๆ ด้าน จึงต้องอาศัยการประสานงานเป็นหลักในการดำเนินงาน

8. เริ่มต้นทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อน ผู้นำในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ จะพูดจาทำอะไร ประชาชนส่วนใหญ่จะยอมรับและคล้อยตาม การกระทำกิจกรรม พัฒนาในชุมชนหากผู้นำเห็นชอบด้วย ปัญหาการขัดแย้งและการให้ความร่วมมือก็จะน้อยลงหรือหมดไป

9. การดำเนินงานต้องให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ การจัดทำแผนงานหรือกิจกรรม ใดๆ จะต้องให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และสอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสมอ

10. ปลุกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นพลังสำคัญ ที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ แม้งานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม หากมีความมั่นใจและ เชื่อในพลังงานที่ตนเองมีอยู่แล้ว การดำเนินงานก็จะสำเร็จลงได้โดยไม่ยากนัก

สรุปปรัชญาการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาประชาชนในชุมชน โดยเป็นการพัฒนาที่ เริ่มต้นจากระดับชุมชนก่อน ซึ่งเป็นส่วนที่เล็กที่สุดในสังคม จะมีการศึกษาบริบทต่างๆและความ ต้องการของชุมชน รวมทั้งทรัพยากรและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน โดยผู้ที่มีหน้าที่พัฒนาชุมชนนั้น ก็คือประชาชนในชุมชนเอง โดยที่องค์กรต่างๆจะเป็นเพียงผู้คอยช่วยเหลือเท่านั้น เพื่อให้ชุมชน สามารถพัฒนาได้ด้วยตัวเองอย่างยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนได้ตรง ตามเป้าหมาย

ตอนที่ 9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีดังนี้

9.1 งานวิจัยในประเทศ

ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และคณะ (2543) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร ชุมชนปลูกไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม: การสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชนพบว่า แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ชุมชนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้ โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับสมุนไพรในโรงเรียน การให้ความรู้และพัฒนาผ่านกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น และแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น สื่อ ป้าย นิทรรศการ กิจกรรมในลักษณะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเสวนาในชุมชน

ชัยยศ อิมสุวรรณ (2543) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนเกิดจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ขาดดุลยภาพ งานวิจัยได้ใช้โครงการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยจำแนกออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรูปแบบที่หน่วยงานนอกชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม และเหมาะสมกับชุมชนที่มีผู้นำเข้มแข็งและมีศักยภาพพื้นฐานที่ดี เน้นการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วม และการใช้ทรัพยากร รวมทั้งภูมิปัญญาภายในชุมชน ส่วนรูปแบบที่หน่วยงานนอกชุมชนเป็นผู้ริเริ่มเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชนที่ประสบปัญหาเกินขอบเขตศักยภาพที่ชุมชนแก้ไขได้ ต้องแก้ปัญหาโดยอาศัยความร่วมมือจากภายนอกชุมชน

พจนา เอื่องไพบุลย์ (2546) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาพหุกรณี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาด้านนิเวศ เศรษฐกิจและสังคมให้สมดุลขึ้น ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ 1) การทบทวนความยากลำบากในชีวิต 2) การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำชุมชน 3) การกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักในปัญหาของชุมชน 4) การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา 5) การปฏิบัติการตามทางเลือก 6) การประเมินผลย้อนกลับ 7) การพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น 8) การบูรณาการเข้าสู่ชีวิต

รัตนา บุญมัทธยะ (2548) จัดทำรายงานการวิจัยเรื่อง การสังเคราะห์องค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขในภาคอีสาน: กรณีเครือข่ายอินแปง ประชาชนชาวบ้านภาคอีสานและชุมชนศิระชะอโคก โดยได้ศึกษากระบวนการและกลไกการจัดการความรู้เพื่อสร้างชุมชนเป็นสุขของเครือข่ายในภาคอีสาน ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า ความรู้ท้องถิ่นที่ชุมชนใช้ในการสร้างความสุข คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับการเกษตรแบบพึ่งตนเองในรูปแบบของระบบเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เป็นเพียงรูปแบบทางด้านการผลิตทางเศรษฐกิจชุมชนเท่านั้น แต่เป็นการดำเนินชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องไปกับหลักพุทธธรรมที่เน้นความเรียบง่ายการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายหลักของการผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีพของครัวเรือนและชุมชนมากกว่าการผลิตเพื่อตลาดที่เน้นการค้ากำไรสูงสุด นอกจากนั้นยังพบว่าแหล่งที่มาขององค์ความรู้ท้องถิ่นในเรื่องการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเองมาจากความรู้ดั้งเดิมที่เกิดจากการสั่งสมของบรรพบุรุษ ผสมผสานกับความรู้สากลที่ชุมชนคิดว่าเหมาะสม ดังนั้น ความรู้ท้องถิ่นจึงมีลักษณะเป็นพลวัต และมีการปรับให้สอดคล้องกับภายนอกทั้งจากภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาเทศ ความรู้ท้องถิ่นจึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นคูตรงข้ามกับความรู้สากลในกระแสโลกาภิวัตน์เสมอไป

สุมาลี สังข์ศรี (2550) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ พบว่าความสำคัญของภูมิปัญญาและครุภูมิปัญญาไทย เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถ ทำให้บุคคลมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยสร้างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ช่วยให้บุคคลดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสังคมภายนอก ตลอดจนช่วยส่งเสริมการพัฒนาด้านอาชีพและความเป็นอยู่ให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว สร้างความมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติอย่างเป็นรูปธรรม

อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ (2552) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร พบว่าครุภูมิปัญญาไทยบางส่วนต้องการความช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้อง เนื่องจากวิธีการถ่ายทอดความรู้ยังไม่มีจุดเน้นและไม่มีทักษะเพียงพอทั้งในด้านทักษะภาษา การใช้สื่ออุปกรณ์ต่างๆ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้

สรุปงานวิจัยในประเทศกล่าวว่า การที่ชุมชนจะมีการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องมีการใช้ภูมิปัญญาไทยในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน การสร้างองค์ความรู้นั้นจะต้อง

ได้รับความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในชุมชนในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชน โดยมีวิธีขั้นตอนคือ การสำรวจหาความต้องการ การวางแผนการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการประเมินผล โดยในทุกๆ ขั้นตอนนั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือของคนที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้และคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

9.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Yaipuk (1999) ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพของผู้ทรงภูมิปัญญาทุกภาคของประเทศไทย จำนวน 14 ท่าน พบว่าผู้ทรงภูมิปัญญาที่มีความเป็นมาและมีกระบวนการถ่ายทอดที่แตกต่างกัน แต่รูปแบบกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพ มีลักษณะตรงกันใน 4 ข้อใหญ่ๆ คือ **ขั้นสร้างความตระหนัก** ในความสำคัญของอาชีพที่ฝึกให้เกิดขึ้นกับผู้รับการถ่ายทอด ร่วมกันวางแผนการเรียนการสอน สร้างหลักสูตร ฝึกปฏิบัติจริงและประเมินผล ผู้รับการถ่ายทอด โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. **ขั้นสร้างความตระหนัก** เป็นขั้นตอนที่ส่งผลให้ผู้รับการถ่ายทอดเห็นความสำคัญในอาชีพที่จะฝึก เกิดความพึงพอใจ ความรัก ความศรัทธาในอาชีพ ผู้ทรงภูมิปัญญาจะอธิบายถึงข้อดีข้อเสียของการประกอบอาชีพนั้นและปัญหาอุปสรรคที่ต้องประสบต่อไป
2. **ขั้นร่วมวางแผนการเรียนการสอนและสร้างหลักสูตร** ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้รับการถ่ายทอดจะร่วมกันกำหนดเนื้อหาสาระตามความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด กำหนดระยะเวลา สถานที่ที่ฝึกอบรมและไปดูงาน เป็นการวางแผนการเรียนและสร้างหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพร่วมกับผู้รับการถ่ายทอด
3. **ขั้นปฏิบัติจริง** ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิตหรือแสดงวิธีทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เห็น โดยเริ่มจากการแนะนำเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้และแสดงวิธีทำ หลังจากนั้นให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ทดลองฝึกปฏิบัติจนสามารถทำได้จริง
4. **ขั้นประเมินผล** ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเมินผลความรู้ที่นักเรียนได้รับจากการซักถาม พูดคุย และประเมินผลการศึกษาปฏิบัติในทุกขั้นตอนของการฝึกและประเมินผลจากงานที่สำเร็จหากผล

การประเมินยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะชี้จุดบกพร่องและแนะนำในแต่ละขั้นตอน จนกระทั่งผู้ฝึกสามารถปฏิบัติได้จนเป็นที่น่าพอใจ

Delcore (2000) ได้ศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ที่จังหวัดน่านมีการใช้วิธีการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยขึ้นอยู่กับประสบการณ์และภูมิหลังของเกษตรกรและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ เกษตรกรรม สิ่งที่มีผลต่อวิธีการทำเกษตรก็คือ ปรัชญาแนวคิดในการทำเกษตรกรรมและการดำรงชีพ ซึ่งได้แสดงออกในลักษณะที่ต่างกัน เช่น เกษตรกรจำนวนไม่น้อยมีความเชื่อว่าการทำการเกษตรด้วยการใส่สิ่งนำเข้าไปในระดับสูง อาทิ การใช้สารเคมี การปลูกพืชชนิดเดียว การปลูกเพื่อการพาณิชย์แบบเร่งรัด ซึ่งอาจรวมเรียกว่า “เกษตรแผนใหม่” นั้น เป็นสิ่งที่อันตรายต่อผู้คนและต่อสังคมไทย จึงมีการพูดคุยตั้งวงสนทนากันมากขึ้นในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ มีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายหน่วยงานได้เข้าไปร่วมมือขยายแนวความคิดเช่นนี้ แต่ก็ยังคงมีแนวคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับการทำการเกษตรเพื่อให้มีผลผลิตสำหรับการยังชีพ กับการทำเกษตรเพื่อให้มีผลผลิตสำหรับการตลาดหรือการพาณิชย์ อย่างไรก็ตามแนวคิดการทำเกษตรแบบผสมผสานก็ได้ถูกนำเสนอว่าเป็นการทำรายได้แบบยั่งยืนแก่เกษตรกร

Klein (2008) ศึกษาเรื่อง “Some Directions for Research in Knowledge Sharing” เป็นแนวทางการวิจัยเรื่องการแบ่งปันความรู้ โดยทบทวนปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ และกำหนดแนวทางซึ่งนักวิจัยพิจารณาว่า น่าสนใจและมีประโยชน์เพื่อที่จะนำไปใช้ในการวิจัยครั้งต่อไป ทั้งนี้ นักวิจัยจะต้องตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความรู้ฝังลึกและความรู้ชัดแจ้ง และความสำคัญของการหาประสบการณ์ที่จะช่วยสร้างความรู้ฝังลึกของบุคคลได้อย่างโดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบอกเล่าเรื่องราวจะถือว่าเป็นกลไกหนึ่งที่ช่วยให้ความรู้ฝังลึกของบุคคลเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ วิธีการต่าง ๆ ของชุมชนแห่งการปฏิบัติที่ช่วยสนับสนุนการแบ่งปันความรู้ จะต้องถูกนำมาอภิปรายและนักวิจัยยังจะต้องนำเอาความสัมพันธ์ระหว่างความแข็งแกร่งของชุมชนแห่งการปฏิบัติในองค์กร ลักษณะการบันทึกความรู้ขององค์กร และความสามารถขององค์กรที่จะปฏิบัติอย่างยืดหยุ่น มากำหนดเป็นสมมติฐานของการวิจัยด้วย

Rhodes, Hung, Lok, Lien, and Wu (2008) ศึกษาเรื่อง “Factors Influencing Organizational Knowledge Transfer Implication for Corporate Performance” เป็นการศึกษา

เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการถ่ายโอนความรู้ กรณีศึกษา การบ่งบอกถึงพฤติกรรมองค์กร สรุปลงได้ว่า ในขณะที่การถ่ายโอนความรู้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการจัดการองค์กรในขณะนั้น ๆ ปรากฏว่า ผลกระทบของปัจจัยสำคัญ ซึ่งมีอิทธิพลต่ออัตราการถ่ายโอนความรู้ขององค์กรกลับเป็นสิ่งที่ยังไม่ค่อยมีใครรู้ ในการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพิจารณาอิทธิพลของปัจจัยในองค์กรโดยเฉพาะ (เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ กลยุทธ์การเรียนรู้ วัฒนธรรมองค์กรด้านนวัตกรรม และโครงสร้างและการออกแบบที่ยืดหยุ่นได้) ซึ่งมีผลต่อการถ่ายโอนความรู้ซึ่งใช้กรอบแนวคิดที่ได้จากทฤษฎี โดยจะศึกษาถึงผลกระทบของการถ่ายโอนความรู้ทั้งความรู้ฝังลึก (tacit knowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ที่มีต่อความสามารถด้านนวัตกรรม และลักษณะขององค์กร

สรุปงานวิจัยในต่างประเทศ กล่าวว่า หลักการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยนั้น จะเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล (ความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้ง) ให้แก่คนอื่น ๆ โดยวิธีการแบ่งปันความรู้ มีขั้นตอนคือ ขั้นสร้างความตระหนักให้แก่ผู้เรียน ขั้นร่วมกันวางแผนการสอน ขั้นปฏิบัติจริงหรือทดลองฝึก ขั้นประเมินผลการเรียน โดยในทุกๆขั้นตอนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อให้การถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ตอนที่ 10 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยได้นำหลักแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน การศึกษาตลอดชีวิต ภูมิปัญญาไทย กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาสรุปและวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย มีรายละเอียดดังนี้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึง กลุ่มคน องค์กร หน่วยงาน ผู้นำในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆแก่ผู้ที่สนใจในชุมชนหรือกลุ่มคนรุ่นหลัง ให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้สืบต่อไปและเป็นการสร้างเครือข่ายให้แก่ชุมชนเพื่อให้ความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน

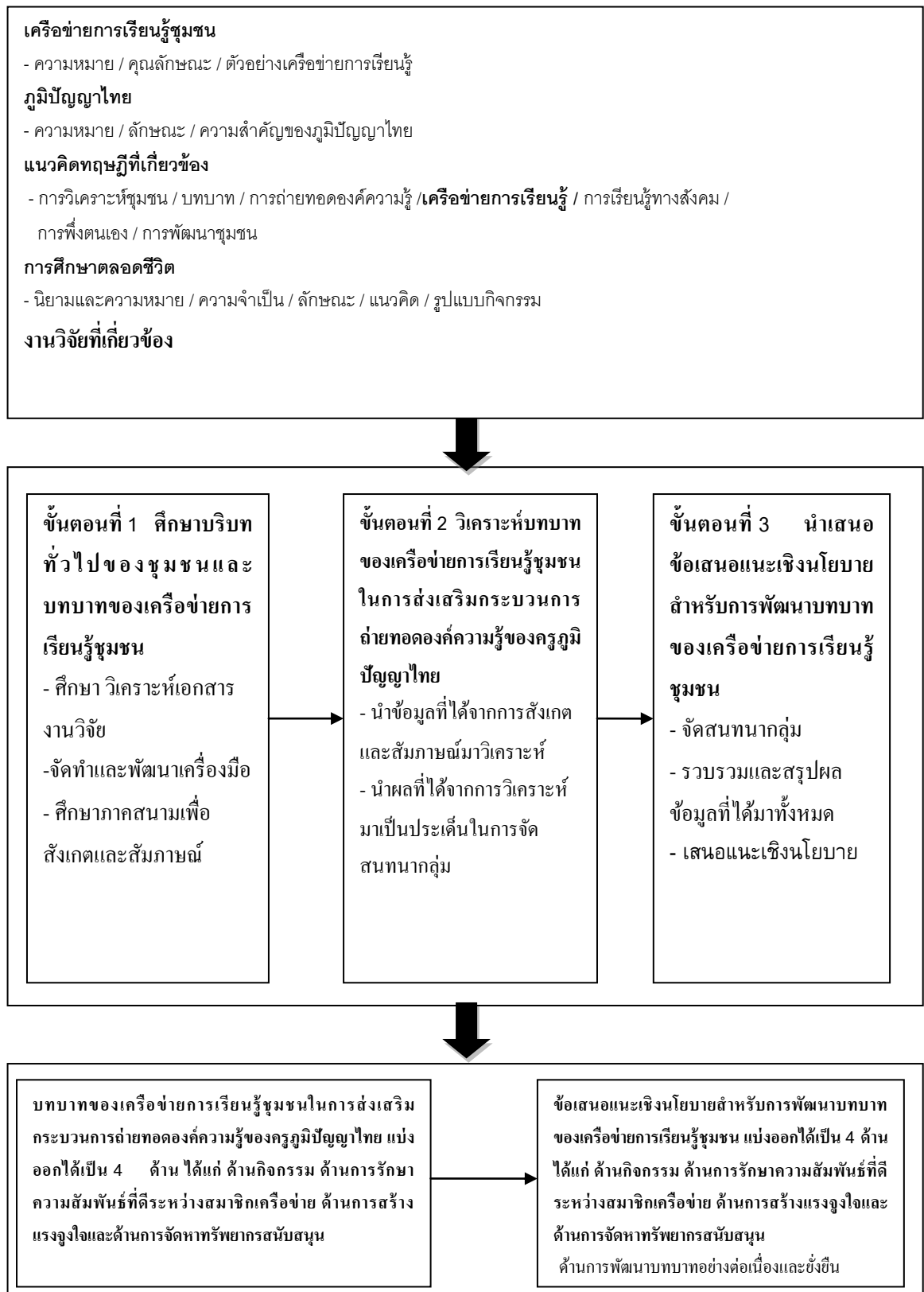

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้เกี่ยวกับความรู้ ความสามารถของวิถีชีวิตคนในสังคมไทยที่มีการถ่ายทอดสิ่งสมกันมายาวนานจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการดำรงชีวิต ให้เหมาะสมกับตัวบุคคล สภาพแวดล้อม อีกทั้งยังเกิดประโยชน์และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นๆ ให้เกิดเป็นผลผลิตที่สร้างมูลค่าให้แก่ผู้ที่สืบทอดและคนในชุมชน

การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้ อาจเกิดขึ้นได้เองหรืออาจเกิดจากการให้การศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย การศึกษาตลอดชีวิตจึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นตลอดชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่อง ให้มีศักยภาพเต็มทีในแต่ละช่วงวัย และทำให้สามารถปรับตัวได้ตามความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังรูปภาพต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

รูปภาพที่ 1 รูปภาพกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน คือ

1. ศึกษาถึงบริบทของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

1.1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยเรื่องแนวคิด ความเชื่อ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต องค์ความรู้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ บทบาทต่างๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีต่อการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการวางแผนการเก็บข้อมูล และประกอบการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล โดยทำการศึกษาข้อมูลจากสื่อต่างๆ เอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่มีการรวบรวมและทำการศึกษาไว้แล้ว รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภท แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อเป็นเครื่องมือและแนวทางในการเก็บข้อมูล

1.2 ชั้นศึกษาภาคสนาม ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาคัดเลือกกรณีศึกษา ลงพื้นที่ที่เลือกเป็นกรณีศึกษาเพื่อตรวจสอบสภาพภูมิศาสตร์และทำความเข้าใจกับกรณีศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง

2. วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ขั้นตอนภาคสนาม โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นเป็นกรอบในการเก็บข้อมูล ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกรณีศึกษาและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลของทั้ง 2 กรณีศึกษา กลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม

3. นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

3.1 วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยและได้ข้อสรุปเป็นการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

3.2 สันทนากลุ่มภายในชุมชนทั้ง 2 ชุมชน แล้วนำข้อสรุปที่ได้ไปตรวจสอบกับผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยและการศึกษาตลอดชีวิต

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

การวิจัยขั้นนี้เป็นการศึกษาเอกสาร ได้แก่ หนังสือ เอกสาร วารสาร บทความ ข้อมูลงานวิจัย สิ่งพิมพ์ และสื่อต่างๆ ที่มีผู้จัดทำไว้แล้ว เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลภาพรวมของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย และนำมากำหนดกรอบเพื่อการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดกรอบการวิเคราะห์เอกสารดังนี้

1.1 ความหมายและลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ในการกำหนดองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองภายใต้บริบทบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

1.2 แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ได้แก่ แนวคิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

1.3 บริบทต่างๆ อาทิ ปรัชญาแนวคิด บทบาท ความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต องค์ความรู้ กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ เครือข่ายชุมชนโดยภาพรวมของ ชุมชนชาวไทยพวน บ้านหาดเสี้ยว จ.สุโขทัย และชุมชนปลักไม้ลาย จ.นครปฐม ซึ่งเป็นกรณีศึกษา

1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

2. การวิเคราะห์และสรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยตามกรอบการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้ “บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน” สำหรับใช้เป็นกรอบในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

3. การคัดเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกรณีศึกษาตามวัตถุประสงค์แบบเจาะจง (Purposive sampling) ด้วยการคัดเลือกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจำนวน 2 แห่ง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ ต้องเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีครูภูมิปัญญาไทยจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีผลงานที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

จากเกณฑ์และการพิจารณาดังกล่าว สามารถคัดเลือกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้ดังนี้

1. ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม การทอผ้าขึ้นตีนจกที่โดดเด่น เป็นที่รู้จัก โดยมีครูสุนทรี ขนาดนิต เป็นครูภูมิปัญญาไทยของชุมชนและมีเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เด่นชัด

2. ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม มีภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยที่โดดเด่น เป็นที่รู้จัก โดยมีพระอาจารย์สุธรรมนาถเป็นครูภูมิปัญญาไทยของชุมชน มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและมีเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เด่นชัด

4. ศึกษาภาคสนาม ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการติดต่อไปยังเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ทั้ง 2 กรณี โดยอธิบาย ชี้แจง และขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัย โดยอธิบายถึงขั้นตอนและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การขอเข้ามีส่วนร่วมเพื่อทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เก็บข้อมูลและปรากฏการณ์อย่างเจาะลึก รวมทั้งชี้แจงถึงประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย ในการที่จะเป็นประโยชน์ต่อเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

การวิจัยขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field research) เนื่องจากการวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับความเชื่อ แนวคิดการปฏิบัติ และสภาพแวดล้อมบริบททางสังคมของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอันส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างยิ่ง และเพื่อที่จะสามารถนำผลการวิจัยไปอ้างอิงใช้กับกรณีอื่นๆ ได้มากกว่าการศึกษาเพียงกรณีเดียว จึงทำการศึกษาคณะกรณีสักการศึกษา ทั้ง 2 กรณี โดยวิธีประยุกต์เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 2 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 ชุมชน โดยจะเป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทุกฝ่าย

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนที่เครือข่ายการเรียนรู้จะมีบทบาทในการการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. วิธีการวิจัย

ในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้วิจัยใช้ 2 วิธีการ ประกอบกัน คือ

1.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ข้อมูลที่สัมภาษณ์จะเป็นข้อมูลในรายละเอียดที่ไม่เคยปรากฏที่ใดมาก่อนและเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ให้เชิงลึกถึงบทบาทที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของกรณีศึกษา

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) โดยการสังเกตกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนของกรณีศึกษา รวมทั้งสังเกต

ผลกระทบที่เกิดจากบทบาทที่มีต่อชุมชนของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยโดยการศึกษเอกสารและสรุปสาระที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามที่กล่าวมาข้างต้น โดยใช้เครื่องมือการวิจัยที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ

2.1 ตัวผู้วิจัย โดยผู้วิจัยทำการศึกษเอกสาร สังเกตกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคนด้วยตนเอง ทั้งนี้จะตระหนักและยึดมั่นในความไม่มีอคติ ในการเก็บข้อมูลและการสรุปผลข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ตลอดระยะเวลาของการเก็บข้อมูล

2.2 แบบสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นกรณีศึกษา และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่

2.2.1 แบบสัมภาษณ์การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย (สำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน)

2.2.2 แบบสัมภาษณ์การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย (สำหรับครูภูมิปัญญาไทย)

2.2.3 แบบสัมภาษณ์การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย (สำหรับผู้นำชุมชน)

2.2.4 แบบสัมภาษณ์การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย (สำหรับผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้)

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวทางในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า (Interview guidelines) แนวทางการสัมภาษณ์นี้มีลักษณะเป็นหัวข้อกว้างๆ ตามประเด็นการศึกษา ประกอบด้วย

1) บริบทต่างๆเกี่ยวกับชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน บทบาทต่อชุมชนและต่อวิธีการในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชน

2) ลักษณะของภูมิปัญญาไทยและพื้นที่ชุมชนที่เป็นแหล่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมทั้งประชากร เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมความเชื่อของชุมชนนั้น

3) บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยการผสมผสานกระบวนการความรู้กับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.3 แบบสังเกต ด้วยการกำหนดแนวทางสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมไว้ล่วงหน้า (Observation guidelines) โดยอาศัยกรอบแนวคิดการวิจัยนำทางในการสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆที่มองเห็น ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ใช้เสริมและเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกรณีศึกษา เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป ในการสังเกตจะใช้วิธีการจดบันทึกข้อมูลหลังจากทำการสังเกตแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

3. วิธีการพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยสร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร และแบบสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือวิจัยดังนี้

3.1 แบบวิเคราะห์เอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาจากเอกสาร งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ย้อนหลัง 15 ปี ตั้งแต่พ.ศ.2529 – พ.ศ.2555 จำนวน 71 เล่ม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ในเรื่องของ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ภูมิปัญญาไทย การศึกษาตลอดชีวิต งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ประกอบด้วย เอกสารงานวิจัย บทความและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน อาทิ บุญลือ วันทายนต์ (2530) อเนก นาคะบุตร (2533) สุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง (2543) เป็นต้น เอกสารงานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย เสรี พงศ์พิศ (2529) อบเชย แก้วสุข (2543) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) เป็นต้น เอกสารงานวิจัยและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต อาทิ วิไล ตั้งจิตสมคิด (2538) สุมาลี สังข์ศรี (2544) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก

ระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ (2551) เป็นต้น เอกสารงานวิจัยและหนังสือบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน อาทิ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) กาญจนา แก้วเทพ (2538) ศิริบุญ จงวุฒิวาศย์และคณะ (2543) สุพัตรา สุภาพ (2545) รินธรรม อโศกตระกูล (2547) สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551) อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ (2552) เป็นต้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

3.1.1. ผู้วิจัยใช้แบบวิเคราะห์เอกสาร บันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปผล

3.1.2. นำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาข้อมูล จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ นำมาสร้างเป็นเครื่องมืองานวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เจาะลึกสำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน แบบสัมภาษณ์เจาะลึกสำหรับครูภูมิปัญญาไทย แบบสัมภาษณ์เจาะลึกสำหรับผู้นำชุมชนและแบบสัมภาษณ์เจาะลึกสำหรับผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นต้น

3.2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือวิจัยดังนี้

โดยผู้วิจัยจะใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะแบบคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) คือ ผู้วิจัยจะกำหนดแนวคำถามล่วงหน้าก่อนที่จะนำไปสัมภาษณ์ โดยประเด็นคำถามสามารถเพิ่มขึ้น – ลดลง ได้ตามสถานการณ์ในขณะที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ควบคู่ไปกับการจดบันทึกประเด็นสำคัญในขณะที่ทำการสัมภาษณ์

สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย อาทิ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครูภูมิปัญญาไทย ผู้นำชุมชน ผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการหาคำตอบของการวิจัย ภายใต้กรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยศึกษา โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ข้อมูลส่วนบุคคล บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน โดย

3.2.1 นำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาข้อมูล จากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลต่างๆ ผ่านตำรา วารสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

นำมาสร้างเป็นเครื่องมืองานวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัย

3.2.2 นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำ และพิจารณาตรวจสอบแก้ไขตามความเหมาะสม

3.3.3 ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการออกหนังสือราชการ ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย และส่งหนังสือขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยตนเองพร้อมนำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ร่างที่ผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของการใช้ภาษา ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมในการเรียงข้อคำถามหลัก และคำถามรอง ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ดัชนีวัดค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruency Index : IOC) มากกว่าหรือเท่ากับ 0.05 ขึ้นไป ซึ่งถือว่ามี ความสอดคล้องกับเนื้อหา (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จำนวน 1 ท่าน

2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน จำนวน 2 ท่าน

3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาไทย จำนวน 1 ท่าน

4) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิจัย จำนวน 1 ท่าน

โดยใช้เกณฑ์การวัดค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruency Index : IOC) ของ ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ (2551) ที่กล่าวว่า IOC ควรมีค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป จึงถือว่าข้อคำถามนั้นวัดได้สอดคล้องกับเนื้อหา โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังต่อไปนี้

+1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามดังกล่าวมีความสอดคล้องกับเนื้อหาตาม

วัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามดังกล่าวมีความสอดคล้องกับเนื้อหาตาม

วัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด

-1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามดังกล่าวไม่มีความสอดคล้องกับเนื้อหาตาม

วัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด

จากนั้นนำผลคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาข้อคำถามแล้ว มาเข้าสู่สูตร ของ Rovinelli และ Hambleton

$$IOC = (\sum R)/n \quad (\text{Rovinelli and Hambleton, 1976})$$

IOC คือ ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์

$\sum R$ คือ ผลรวมของคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

n คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

3.3.4 นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อคำถามที่ครอบคลุมเนื้อหา และความเหมาะสมในการนำไปใช้

3.3.5 ปรับปรุงแก้ไข แล้วสร้างแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อดำเนินการเก็บข้อมูล

4. วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูล

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องมีวิธีการศึกษาดังนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบวิเคราะห์เอกสาร ตามเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมนำความรู้ที่ได้มาสรุปเป็นข้อมูลเบื้องต้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย สรุปเป็นประเด็นในแบบวิเคราะห์เอกสาร

การศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดทั้ง 2 แห่ง ได้แก่ ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย และชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม จำนวน 20 ท่าน โดยผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

1) ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ดังนี้

1.1) เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1.1.1) นางรวีวรรณ ขนาดนิต ผู้ประกอบการร้านสุนทรีย์ผ้าไทย

1.1.2) อาจารย์มานะ เขียมบัว ประธานหลักสูตรออกแบบนิทรรศการและการจัดแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

1.1.3) นางสาวศิริพร มีแก้ว เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่สอง (ภาคเหนือ)

1.1.4) นางสาวศรียุทธ์ นุ่มมาก ครู กศน.ตำบลหาดเสี้ยว

1.1.5) นางลิ่ง จักจั่น ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

1.2) ครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 1 ท่าน ได้แก่

1.2.1) ครูสุนทรี ขนาดนิต ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม (การทอผ้าขึ้นตีนจก)

1.3) ผู้นำชุมชนจำนวน 2 ท่าน ได้แก่

1.3.1) กำนันถนนอมศักดิ์ กาไหล่ทอง กำนันตำบลหาดเสี้ยว

1.3.2) นางวรรณภา วัฒนวงษ์สุโขะ ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว

1.4) ผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ 2 ท่าน ได้แก่

1.4.1) นางชวิก ปักษี ชาวบ้านชุมชนหาดเสี้ยว

1.4.2) ด.ญ. จินตนา สิงหวิบูลย์ ชาวบ้านชุมชนหาดเสี้ยว

2) ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม ดังนี้

1.1) เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1.1.1) นายทองหล่อ พุ่มพวง ปราชญ์ชาวบ้านวิทยากรท้องถิ่นชุมชนปลักไม้ลาย

1.1.2) ผู้อำนวยการอรุณ เดชนาเกร็ด ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

1.1.3) คุณบุญเพ็ง แซ่ตัน เกษัชกรชุมชน

1.1.4) นางจริยา แสนคำ อาจารย์โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

1.1.5) นางปทุม ศรีว่อง อาจารย์โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

1.2) ครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 1 ท่าน ได้แก่

1.2.1) พระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโถ) เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย
ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพรไทย)

1.3) ผู้นำชุมชนจำนวน 2 ท่าน ได้แก่

1.3.1) กำนันสุตใจ เปี่ยมเกล้า กำนัน ต.ทุ่งขวาง อ.กำแพงแสน

จ.นครปฐม

1.3.2) ผู้ใหญ่ทิววัตร ธิวัฒน์สกุล ผู้ใหญ่บ้าน ม.6

1.4) ผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ 2 ท่าน ได้แก่

1.4.1) ผู้ใหญ่วิศาล เก้าลิม ผู้ใหญ่บ้าน ม.2

1.4.2) ด.ญ.จันทิมา อ่ำไพจิตร นักเรียนโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

(มีคฤหาสน์น้อย)

ตามเกณฑ์ที่ได้ระบุไว้ เพื่อให้ได้ข้อมูลองค์ประกอบของกระบวนการ วิธีการ และผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.1 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ เพื่อบันทึกหมายวันและเวลาในการสัมภาษณ์

4.2 ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการออกหนังสือราชการ ขอความอนุเคราะห์ขอเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย และส่งหนังสือขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

4.3 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ถูกสัมภาษณ์และบริบทชุมชน ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ตอนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์ประเด็นคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย และตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ในช่วงเวลา วันที่ 16

กุมภาพันธ์ – 18 มีนาคม พ.ศ. 2556 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาด เลี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย และชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

4.4 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา

5. การสรุปผล

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการ วิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และวิธีอุปนัยเชิงวิเคราะห์ โดยนำข้อมูลมา เรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ลดทอนข้อมูล สกัดสาระ และสร้างข้อสรุป โดยยึดหลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกข้อมูล แบบไม่ใช่ทฤษฎี ตามที่ สฎางค์ จันทวานิช (2551) เสนอไว้คือ จำแนกข้อมูลที่วิเคราะห์ตามความ เหมาะสมของข้อมูลและจำแนกข้อมูลชนิดต่างๆ ก่อน แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล อธิบายถึงความสัมพันธ์และสาเหตุของปรากฏการณ์ โดยยึดกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร เป็นหลัก ประกอบกันกับการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง โดย

5.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการจัดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ได้ จากแถบบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ นำมาตีความข้อมูล และจัดหมวดหมู่

5.2 เปรียบเทียบข้อมูล และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ เป็นการกำหนดประเด็น ความเห็นที่ได้แบ่งเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูล จากนั้นจำแนกประเด็นย่อย ออกเป็นหมวดหมู่ตามหมวดคำถาม สำหรับข้อมูลที่ได้นอกเหนือจากคำถามก็แยกไว้อีกส่วนหนึ่ง นำผลที่ได้มาเรียบเรียงในลักษณะของการพรรณนา

5.3 การสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยดำเนินการเชื่อมข้อมูลที่ได้จากการเปรียบเทียบข้อมูล เข้าด้วยกัน และแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะพรรณนา โดยผู้วิจัยได้ ตัดทอนข้อมูลให้เหลือแต่คุณลักษณะร่วมที่มีความหมาย พิจารณาถึงความสัมพันธ์ของข้อมูล ซึ่งเป็นคำตอบชั่วคราวที่จะต้องตรวจสอบอีกครั้ง และเมื่อตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจะทำการยืนยัน ข้อสรุปเพื่อนำข้อสรุปไปสังเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมต่อไป

5.4 การสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปข้อมูลภาพรวมในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยใช้วิธี แบบอุปนัย คือ รวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในลักษณะพรรณนา ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลแยกย่อย

มารวมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม ในลักษณะของบทสรุปหรือแบบแผนของกระบวนการทางความคิดเกี่ยวกับกระบวนการ วิธีการ และผลการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 2 แห่ง เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยนำเสนอให้อยู่ในรูปของความเรียง แล้วนำแนวทางที่ได้นั้นมาจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) ผู้บริหารด้านนโยบาย จำนวน 5 ท่าน
- 2) ผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 6 ท่าน
- 3) ตัวแทนชุมชน จำนวน 10 ท่าน

เพื่อตรวจสอบข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งการสนทนากลุ่มนี้จัดขึ้นเพื่อเป็นเวทีอิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ

โดยมีประเด็นในการสนทนาเพื่อตรวจสอบร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย 2 ด้านหลักๆ ดังนี้

- 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
- 2) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มสนทนาตามแนวคิดของ Stewart, Shamdasani and Rook (1990) จำนวน 21 ท่าน เพื่อให้ได้รับคำตอบที่เพียงพอต่อประเด็นคำถามที่ต้องการวิจัย โดยผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา

2. การพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยใช้ผลจากการศึกษาวิจัยจากตอนที่ 1 มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้แบบประเมินแนวทางการจัดกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาโดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ที่พัฒนาได้ โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือ

- 1) ประเด็นการสนทนากลุ่ม
- 2) แบบประเมินข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โดยผู้วิจัยจะส่งเครื่องมือให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมในการเรียงข้อความหลักและคำถามรอง จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุง เพื่อให้มีความสอดคล้องกับเกณฑ์ดัชนีวัดค่าความสอดคล้องระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruency: IOC) จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับปรุงเป็นแนวทางการสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

2.1 ติดต่อประสานงานกับผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการออกหนังสือราชการ ขอเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมประชุมกลุ่ม แจ้งสถานที่ในการสนทนากลุ่ม

2.2 จัดทำเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม โดยสรุปเนื้อหาของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์กรณีศึกษาที่ดีขององค์ประกอบกระบวนการ วิธีการ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย สรุปรูปเป็นประเด็นที่จะใช้ในการสนทนา โดยนำไปให้ด้วยตนเองก่อนการจัดสนทนากลุ่มล่วงหน้า 1 สัปดาห์

2.3 จัดเตรียมสถานที่ และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้แก่ เอกสารแนวทางการสนทนากลุ่ม แบบจัดบันทึกข้อมูลการสนทนา เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ กล้องถ่ายรูป และอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ที่จำเป็น รวมทั้งอาหารว่างและเครื่องดื่ม ของที่ระลึก

2.4 ชักชวนทำความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยในการทำหน้าที่จัดบันทึกระหว่างการจัดสนทนา เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล และการประสานงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการสนทนา ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องของ “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย” ในวันและเวลาดังนี้

2.4.1 วันจันทร์ที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2556 ณ ห้องประชุมผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และตัวแทนชุมชนเข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 9 ท่าน ได้แก่

1. พระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโถ)
  - เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย
  - ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพรรไทย)
2. นายทองหล่อ พุ่มพวง
  - ปราชญ์ชาวบ้าน/วิทยากรท้องถิ่นชุมชนปลักไม้ลาย
3. กำนันสุดใจ เปี่ยมเกล้า
  - กำนัน ต.ทุ่งขวาง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม
4. ผู้ใหญ่ทินวัตร ธิรวัฒน์สกุล
  - ผู้ใหญ่บ้าน ม.6
5. ผู้อำนวยการอรุณ เดชนาเกร็ด
  - ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย
6. คุณบุญเพ็ง แซ่ตัน
  - เภสัชกรชุมชน

7. ผู้ใหญ่วิศาล แก้วลิ้ม

ผู้ใหญ่บ้าน ม.2

8. นายมัญญ แสงมณี

อาจารย์โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

9. นายธรรมศักดิ์ บารมีรังสิกุล

อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

2.4.2 วันพุธที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2556 ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยการ
ทอผ้าขึ้นตีนจก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และตัวแทน
ชุมชนเข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 12 ท่าน ได้แก่

1. ครูสุนทรี ขนาดนิต

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้าตีนจก)

2. นางรวีวรรณ ขนาดนิต

ผู้ประกอบการร้านสุนทรีผ้าไทย

3. กำนันถนอมศักดิ์ กาไหล่ทอง

กำนันตำบลหาดเสี้ยว

4. นางสาวศรีวิไลย์ นุ่มมาก

ครู กศน.ตำบลหาดเสี้ยว

5. นางวรรณภา วัฒนวงศ์สุโข

ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว

6. อาจารย์ ดร. อารีย์ ปรีดีกุล

หัวหน้าภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

พิบูลสงคราม

7. นายสาย ขอบเหลือง

ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

8. นางลิ่ง จักจัน

ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

9. นางทองคำ นิมสุวรรณ์

ครูชำนาญการพิเศษ (นักวิชาการ)

10. นายสายัณห์ บุญจันทร์

ครูชำนาญการพิเศษ (นักวิชาการ)

11. นางอัญชลี อวสานพันธุ์

ครูชำนาญการพิเศษ (นักวิชาการ)

12. นางสนาม ช่ายเพชร

ประธานผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านหาดเสี้ยว

5. เมื่อจบการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจที่ได้จากการสนทนา สรุปออกมาในรูปของความเรียง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยจัดการสนทนากลุ่ม โดยคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตามที่ได้กำหนดไว้ จำนวน 20 ท่าน เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ในวัน เวลา และสถานที่ตามความเหมาะสม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยวิเคราะห์และสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ตามแนวทางที่สุภาวงศ์ จันทวานิช (2551) และชาย โพธิ์สิตา (2550) เสนอไว้ ดังนี้

4.1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียง นำมาตีความข้อมูล และจัดหมวดหมู่

4.2. เปรียบเทียบข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียง มาวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด เปรียบเทียบกันเพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนะ เป็นการกำหนดประเด็นความเห็นที่ได้แบ่งเป็นประเด็นย่อยๆ โดยไม่มีการปรับแต่งข้อมูล จากนั้นจำแนกประเด็นย่อยออกเป็นหมวดหมู่ตามหมวดคำถาม สำหรับข้อมูลที่ได้นอกเหนือจากคำถามก็แยกไว้อีกส่วนหนึ่ง นำผลที่ได้มาเรียบเรียงในรูปของความเรียง

4.3. การสร้างข้อสรุป ผู้วิจัยดำเนินการเชื่อมข้อมูลที่ได้จากการเปรียบเทียบข้อมูลเข้าด้วยกัน และแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของความเรียง โดยผู้วิจัยได้ตัดทอนข้อมูลให้เหลือแต่คุณลักษณะร่วมที่มีความหมาย พิจารณาถึงความสัมพันธ์ของข้อมูล ซึ่งเป็นคำตอบชั่วคราวที่จะต้องตรวจสอบอีกครั้ง และเมื่อตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจะทำการยืนยันข้อสรุปเพื่อนำข้อสรุปไปวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมต่อไป

4.4. การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปข้อมูลภาพรวมในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยใช้วิธีแบบอุปนัย คือ รวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในรูปของความเรียง ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลแยกย่อย มารวมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรม ในลักษณะของบทสรุปหรือแบบแผนของกระบวนการทางความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่องการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบทของชุมชนวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัยและชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้รับการถ่ายทอดในแต่ละชุมชน และเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

1. ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องแนวคิด ความเชื่อ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต องค์ความรู้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ บทบาทต่างๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีต่อการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการวางแผนการเก็บข้อมูล และประกอบการศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากสื่อต่างๆ เอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่มีการรวบรวมและทำการศึกษาไว้แล้ว อาทิ สุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง (2543) ออบเชย แก้วสุข (2543) สุมาลี สังข์ศรี (2544)) ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์และคณะ (2543) แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยแบบวิเคราะห์เอกสารดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางการวิเคราะห์เอกสาร

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
1.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน	<p>วิชัย ตันศิริ. (2542). <u>โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดสู่การปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษา.</u> กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.</p> <p>คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. (2543). <u>รายงานการสัมมนาระดมความคิด เรื่อง “ระบบการบริหารจัดการเพื่อการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐาน 12 ปี”.</u> ม.ป.ท.</p> <p>ธนา ประมุขกุล. (2544) <u>เครือข่ายวารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ปีที่ 24 ฉบับที่ 3</u></p>	<p>เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆแก่ผู้สนใจในชุมชนหรือกลุ่มคนรุ่นหลัง โดยจะประกอบไปด้วย ผู้ประสานงาน ผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนนั้นๆ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน นักการศึกษาที่เกี่ยวข้อง วัด บ้าน โรงเรียน อนามัย เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดการองค์ความรู้ที่ผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ</p>

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
1.2 ภูมิปัญญาไทย	<p>เสรี พงศ์พิศ. (2529). <u>คืนสู่วากเห่า</u>. กรุงเทพมหานคร: เทียนวรรณ.</p> <p>สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). <u>สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ. 2549</u>. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.</p>	<p>ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการ เรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรพบุรุษเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของคนไทยและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยแบ่งออกเป็น 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ด้านโภชนาการ</p>
1.3 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้	<p>สุพิตร ชาติปัญญาชัย. (2548). <u>กระบวนการเรียนรู้แนวคิด ความหมายและบทเรียนในสังคมไทย</u>. กรุงเทพมหานคร: พิธิษฐ์ไทย ออฟเซต.</p>	<p>กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง กิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบในการกระจาย เผยแพร่สาระ เรื่องราว ความรู้ผ่านการวิเคราะห์เป็นผลรวมขององค์ความรู้และสามารถนำมาบูรณาการเป็นระดับที่สูงขึ้น โดยมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง</p>

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
1.4 การศึกษาตลอดชีวิต	<p>วิจารณ์ พานิช. (2548). <u>การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ</u>. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.</p> <p>สุมาลี สังข์ศรี. (2544). <u>รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21</u>. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.</p>	<p>การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เองหรืออาจจะเกิดการให้การศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย การศึกษาตลอดชีวิตจึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่จะเกิดขึ้นตลอดชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่อง ให้มีศักยภาพเต็มที่ในแต่ละช่วงวัย และทำให้สามารถปรับตัวได้ตามความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงของโลก ยึดการบูรณาการความเสมอภาคความเป็นประชาธิปไตย และความสอดคล้องกับวิถีชีวิต</p>
1.5 แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน	<p>กาญจนา แก้วเทพ. (2538). <u>การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน</u>. กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.</p> <p>ธนพรรณ ธานี. (2540). <u>การศึกษาชุมชน: เอกสารการสอนประกอบวิชา420421 Community Study</u>. ขอนแก่น: ภาควิชา</p>	<p>แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน เป็นวิธีการวิเคราะห์ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ของชุมชน และศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง โดยจะทำความเข้าใจกับปัญหาการพัฒนาที่มีความสลับซับซ้อน และต้องการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคล ความสัมพันธ์ทางสังคมชน</p>

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
	<p>พัฒนาสังคมคณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น</p>	
<p>1.6 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท</p>	<p>งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). <u>สถาบันครอบครัวของ</u> <u>กลุ่มชาติพันธุ์ใน กทม. :</u> <u>กรณีศึกษาครอบครัวไทย</u> <u>โพธิ์.</u> กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.</p> <p>พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. (2547). <u>การจัดระเบียบทาง</u> <u>สังคม: ความคิดพื้นฐาน</u> <u>ทางสังคมวิทยา.</u> กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.</p>	<p>บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตามหน้าที่ตำแหน่งตามสถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาทก็เปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้นตำแหน่งและสถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งและสถานภาพจึงควบคู่กันเสมอแบบและบทบาทจะขึ้นอยู่กับสภาพหรือตำแหน่งทางสังคม โดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ</p>
<p>1.7 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม</p>	<p>Bandura, A. (1986). <u>Social Foundations Thought and Action: a Social Cognitive Theory.</u> New Jersey: Prentice-Hall.</p>	<p>ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเกิดจากการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรงและการสังเกต โดยพฤติกรรมของบุคคลกับองค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน มนุษย์มีการทำพฤติกรรมนั้นๆซ้ำหรือเลียนแบบ และได้ผลในทางบวกก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้แบบและเรียนรู้ในพฤติกรรมนั้นๆตามกัน</p>

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
1.8 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง	<p>กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). <u>การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท</u>. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.</p> <p>สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). <u>ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม</u>. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.</p>	<p>การพึ่งตนเอง หมายถึง การที่บุคคลหรือชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยที่มีการพึ่งพาผู้อื่นเพียงเล็กน้อย มีความสมดุลในการใช้ชีวิต มีการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตด้วยตนเองและสามารถทำทุกอย่างด้วยตนเองให้สำเร็จตามที่คาดหวัง ประกอบไปด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและด้านสังคม</p>
1.9 ปรัชญาการพัฒนาชุมชน	<p>การพัฒนาชุมชน, กรม. (2538). <u>กลุ่มออมทรัพย์กับการพัฒนาชนบท</u>. กรุงเทพมหานคร.</p>	<p>ปรัชญาการพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาที่เริ่มต้นจากระดับชุมชนก่อน จะมีการศึกษาบริบทต่างๆ และความต้องการของชุมชน รวมทั้งทรัพยากรและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน โดยผู้ที่มีหน้าที่พัฒนาชุมชนนั้นก็คือประชาชนในชุมชนเอง โดยที่องค์กรต่างๆจะเป็นเพียงผู้คอยช่วยเหลือเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้ด้วยตัวเองอย่างยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนได้</p>

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
1.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ	<p>ศิริบุญ จงวุฒิวาศย์, และคณะ. (2546). <u>รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาการเรียนรู้อะไรสมมุติไพร ชุมชนปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.</u></p> <p>สุมาลี สังข์ศรี. (2550). <u>รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.</u></p> <p>อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. (2552). <u>แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร. กรุงเทพมหานคร: วี ที ซี คอมมิวนิเคชั่น.</u></p>	<p>สรุปงานวิจัยในประเทศกล่าวว่า การที่ชุมชนจะมีการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องมีการใช้ภูมิปัญญาไทยในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน การสร้างองค์ความรู้นั้นจะต้องได้รับความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในชุมชนในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ ครูภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชน โดยมีวิธีขั้นตอนคือการสำรวจหาความต้องการ การวางแผนการเรียนรู้ การปฏิบัติและการประเมินผล โดยในทุกๆขั้นตอนนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือของคนที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้และคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน</p>

ประเด็นที่วิเคราะห์	รายการอ้างอิง	ผลการวิเคราะห์เอกสาร
1.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ต่างประเทศ	<p>Klein, J. H. (2008). <u>Some directions for research in knowledge sharing</u>. Knowledge Management Research and Practice.</p> <p>Rhodes, J., Hung, R., Lok, P., Lien, B. Y., & Wu, C. M. (2008). <u>Factors influencing organizational knowledge transfer implication for corporate performance</u>. Journal of Knowledge Management.</p>	<p>สรุปงานวิจัยในต่างประเทศ กล่าวว่า หลักการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยนั้น จะเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล (ความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้ง) ให้แก่คนอื่น ๆ โดยวิธีการแบ่งปันความรู้ มีขั้นตอนคือ ขั้นสร้างความตระหนักให้แก่ผู้เรียน ขั้นร่วมกันวางแผนการสอน ขั้นปฏิบัติจริงหรือทดลองฝึกขั้นประเมินผลการเรียน โดยในทุกๆขั้นตอนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อให้การถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น</p>

จากตารางการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัย จากเอกสารข้างต้น พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึง การรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้และกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆแก่ผู้ที่สนใจในชุมชนหรือกลุ่มคนรุ่นหลัง โดยจะประกอบไปด้วย ผู้ประสานงาน ผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนนั้นๆ ซึ่งจะต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดการองค์ความรู้ที่ผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ โดยประกอบไปด้วยทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้

ชุมชน อาทิ การวิเคราะห์ชุมชน ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท ปรัชญาการพัฒนาชุมชน เป็นต้น ดังนี้
 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ โดยอาศัย
 กระบวนการต่างๆที่เหมาะสมและตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน อีกทั้ง
 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนนั้นจะต้องได้รับการ พัฒนาและปรับประคองให้เครือข่ายสามารถ
 ดำเนินการต่อไปได้ ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์เอกสารมาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ โดยได้
 บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษา
 ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย ด้านการสร้างแรงจูงใจและด้านการจัดหาทรัพยากร

2. บริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม
 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยมีลำดับประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 บริบททั่วไปของชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.1.2 สภาพทั่วไปของชุมชน (ที่ตั้ง/ประชากร/เศรษฐกิจ/ความเชื่อ/
วัฒนธรรม)

2.1.3 องค์ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชน

2.1.4 ปัจจัย/ทรัพยากรที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

2.1.5 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

2.2 บริบททั่วไปของชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.2.2 สภาพทั่วไปของชุมชน (ที่ตั้ง/ประชากร/เศรษฐกิจ/ความเชื่อ/
วัฒนธรรม)

2.2.3 องค์ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชน

2.2.4 ปัจจัย/ทรัพยากรที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

2.2.5 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย

2.3 สรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 ชุมชน

โดยการศึกษาบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 บริบททั่วไปของชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าพวนมีการอพยพย้ายไปตามดินแดนต่าง ๆ หลายช่วงเวลา เฉพาะในเขตประเทศไทยนั้นมีบรรพบุรุษอพยพเข้ามาทั้งด้วยความเต็มใจและด้วยความจำเป็น คือ สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 กรณีของพวนหาดเสี้ยว นั้น วิเชียร วงษ์วิเศษ ได้สันนิษฐานถึงเส้นทางการอพยพว่ามาจากเมืองพวนเข้ามาทางจังหวัดแพร่ อุดรดิตต์ แล้วจึงมุ่งหน้ามายังเมืองสวรรคโลก มักจะตั้งชื่อบ้านเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ตามชื่อเดิมหรือตั้งตามสภาพ ภูมิประเทศ บ้านหาดเสี้ยวเป็นหมู่บ้านพวนขนาดใหญ่ในประเทศลาวบริเวณแขวงเมืองเชียงขวาง พวนส่วนหนึ่งอพยพมาอยู่ที่บ้านหาดเสี้ยว จ.สุโขทัย เมื่อประมาณ พ.ศ. 2380 - 2381 สมัยรัชกาลที่ 3 โดยการนำของฝ่ายหมราวาส คือ สามเสน ส่วนฝ่ายสงฆ์ คือ ครูบาวัดหาดเสี้ยว และเจ้าหัวอ้ายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีหลักฐานจารึกไว้ที่ผนังโบสถ์วัดหาดเสี้ยว ไทยพวน ที่อยู่ในประเทศไทย มีจำนวน 23 จังหวัด ชุมชนหาดเสี้ยว มี 5 เครือข่าย คือ บ้านหาดเสี้ยว บ้านหาดสูง บ้านใหม่ บ้านป่าไผ่และบ้านแม่ราก

ความหมายของคำว่า "หาดเสี้ยว" เป็นการเรียกขานตามสภาพภูมิศาสตร์ที่หมู่บ้านนี้มีแม่น้ำยมไหลผ่านหาดกลางน้ำขนาดใหญ่ อันเป็นเหตุให้แยกลำน้ำออกเป็นสองสายแล้วไหลบรรจบกันที่ปลายเสี้ยวของหาดทางทิศใต้ ประกอบกับที่กลางหาดมีต้นกาหลงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ต้นส้มเสี้ยว" จึงนำเอาคำว่า "หาด" กับคำว่า "เสี้ยว" มาประสมกัน อีกความหมายหนึ่งเล่ากันว่าแต่ก่อนหมู่บ้านนี้ไม่มีชื่อ จวบจนธิดาสาวเจ้าเมืองเชียงรายได้เสด็จทางชลมารคลงเรือมาที่เมืองแพร่ ล่องมาตามลำน้ำยมเพื่อจะไปเยี่ยมพระสหายซึ่งเป็นพระธิดาเจ้าเมืองตาก บังเอิญเรือรั่วขณะผ่านมาทางย่านนี้จึงแวะจอดซ่อมเรือ ถ้ามคนแถวนี้ถึงชื่อบ้านไม่มีใครตอบได้ บังเอิญได้พบหัวหน้าหมู่บ้าน ที่มาช่วยเหลือ จึงได้ชี้แนะให้เรียก "บ้านหาดเสี้ยว" ตามความไหลเสี้ยว ของน้ำยม ที่ไหลผ่านช่วงนั้น หัวหน้าหมู่บ้านได้ขยายความข้อนี้ จนกลายเป็นชื่อเรียกติดปาก ตั้งแต่นั้นมา จนกระทั่งเมื่อสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส พระสังฆราชเสด็จ

หมู่บ้านนี้ เมื่อปี พ.ศ. 2460 ได้ทรงโปรดให้ เปลี่ยนชื่อบ้านจาก "หาดเขียว" เป็น "หาดเสี้ยว" และวัดประจำหมู่บ้าน ที่ชื่อ "วัดโพธิ์ไทร" ก็ให้เรียกเป็น "วัดหาดเสี้ยว" เช่นเดียวกัน

2.1.2 สภาพทั่วไปของชุมชน (ที่ตั้ง/ประชากร/เศรษฐกิจ/ความเชื่อ/วัฒนธรรม)

2.1.2.1 ที่ตั้ง

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว เป็นชุมชนในหมู่บ้านหาดเสี้ยว

อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีเนื้อที่ประมาณ 8,932 ไร่ หรือประมาณ 143 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่นโดยรอบ คือ

ทิศเหนือ จดตำบลปางิ้ว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ทิศใต้ จดตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ทิศตะวันออก จดตำบลดงคู่อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ทิศตะวันตก จดตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

2.1.2.2 ประชากร

ประชากรในเขตอำเภอศรีสัชนาลัยมีการกระจายหลายเผ่าพันธุ์ ต่างก็อพยพมาอยู่ร่วมกับชนพื้นเมือง เช่น ทางตอนเหนือและตะวันตกเป็นคนไทยภูเขา ตอนกลางแถบอำเภอหาดเสี้ยวเป็นไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยวมีประชากรทั้งสิ้น 7,012 คน จำแนกเป็นชาย 3,311 คน หญิง 3,700 คน บ้านหาดเสี้ยวหมู่ 1 และ 2 (ข้อมูลประชากร พ.ศ 2555 จากสำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว) ประชากรของตำบลหาดเสี้ยวมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ โดยประชากรในหมู่ 1 2 และ 3 เป็นคนไทยพวนประมาณร้อยละ 90 นอกนั้นเป็นคนจีน ส่วนหมู่ที่ 4 และ 5 เป็นคนไทย ที่สืบเชื้อสายมาจากไทยในภาคเหนือ ปะปนกับคนไทยพวนบ้างประมาณร้อยละ 10 ความสัมพันธ์ในชุมชนจะมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกันทางเครือญาติ โดยการสืบสายทางสายโลหิตและการแต่งงาน รูปแบบของครอบครัวจะเริ่มจากครอบครัวเดี่ยวมาสู่ครอบครัวขยาย ส่วนใหญ่ชายจะเป็นฝ่ายย้ายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง

2.1.2.3 เศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ทำไร่ ประเภทถั่วเขียว ข้าวโพด ฝ้ายและอ้อย รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์การทำนาอาศัย

น้ำฝน เรียกว่า นาน้ำฟ้า และ น้ำชลประทานเป็นบางแห่ง ส่วนใหญ่ทำนาได้ปีละ ครั้งเดียวระหว่าง เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม การลงแขกมีความสำคัญน้อยลงมาก การจ้างแรงงานคนมีบทบาทมากขึ้นและใช้เครื่องมือสมัยใหม่ เช่น รถไถเดินตาม เวลาวางจากการทำนา หลึงทอผ้า ชายตีเหล็ก ผู้เป็นช่างเงิน ช่างทอง ก็ทำเครื่องเงินเครื่องทอง

2.1.2.4 ความเชื่อ

พวมนับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่สมัยเมื่อยังอยู่เมืองพวน ในประเทศลาว และนับถือเคร่งครัดมาก มีคติความเชื่อหลายอย่างที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องบาปบุญและการทำบุญที่เชื่อว่าได้กุศลอย่างมาก มีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาติควบคู่กัน จะเห็นได้จากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีกำฟ้า กำเกียง การรักษาพยาบาลด้วยวิธีทิงข้าว รดน้ำมันต์ สูชวัณ เสี่ยงทาย นอกจากนี้ ในห้องนอนหรือห้องส่วนตัวห้ามมิให้ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของครอบครัวเข้าไป ในห้องนั้น หากเกิดมีคนเข้าไปไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กหรือผู้ใหญ่ก็ตามถือว่าเป็นการผิดผีพ่อเลี้ยง ผู้เป็นเจ้าของบ้านจะต้องทำพิธีขอขมาต่อผีพ่อเลี้ยง นอกเหนือจากความเชื่อในเรื่องของผีพ่อเลี้ยงซึ่งเป็นผีประจำบ้านแล้ว ในหมู่บ้านจะต้องมีศาลเพื่อเป็นที่สถิตของผีที่คุ้มครองหมู่บ้าน คือ ศาลปู่ตาและจะมีผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารระหว่างคนกับผี เรียกว่า จ้ำ เพื่อบอกกล่าวถึงความเป็นไปในหมู่บ้าน ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

2.1.2.5 วัฒนธรรม ประเพณี

ประเพณีชุมชนที่พวนหาตเลี้ยวถือปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ ประเพณีกำเกียง กำฟ้า สงกรานต์ บุญบั้งไฟ ห่อข้าวดำดิน ทานข้าวสะ บวชช้าง หัตถกรรม : การทอผ้ากองบวชได้แก่ ผ้ากั้ง ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้ากราบ ผ้าปูนั่ง ผ้าเช็ดหน้า การแต่งกายของนาค คือ สวมเสื้อกำมะหยี่ แขนยาว นุ่งผ้าม่วง สวมเทริด สวมแว่นตา ห้อยกระจกที่หูทั้งสองข้าง ขึ้นตีนจก ซึ่งในสมัยก่อนจะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงสถานภาพของผู้สวมใส่ คือ ขึ้นตีนจกจะเป็นผ้านุ่งสำหรับหญิงสาวโสด เมื่อแต่งงานแล้วจะเลิกนุ่ง ปัจจุบันขึ้นตีนจกได้กลายเป็นความหมายมาเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความ เป็นชาติพันธุ์และเป็นตัวแทนของชุมชนหาตเลี้ยวด้วย ความหมายของการนำตีนจกมาใช้ในพิธีการบวชอาจตีความหมายได้ 2 ประเด็น คือ

1) มีความหมายในฐานะที่เป็นตัวแทนของผู้หญิงหรือเพศแม่ซึ่งจริงๆแล้ว ในสมัยก่อน ฝานุ่งของผู้หญิงถือเป็นของใช้ส่วนตัวจะไม่ใช้ปะปนกับผู้ชาย

2) ถือเป็นงานศิลปะหัตถกรรมของพวนหาดเลี้ยวเป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์จะนำไปใช้กับใคร เมื่อใดหรือในโอกาสใดก็ได้ไม่จำกัด การละเล่นพื้นบ้าน เช่น เล่นนางสาก นางตั้ง นางกวัก แข่งเรือของกฐิน เป็นต้น

2.1.3 องค์ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชน

งานหัตถกรรมเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยพวนตำบลหาดเลี้ยวที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นคนพวนที่อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง ประเทศลาว เมื่อประมาณ พ.ศ. 2370 ปัจจุบัน ไทยพวนยังดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่ โดยมีครูสุนทรี ขนาดนิต ครูภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไทยพวนบ้านหาดเลี้ยว ซึ่งได้รับการเชิดชูเกียรติจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ประจำปี พ.ศ. 2546 และนางสาวรวีวรรณ ขนาดนิต ลูกสาวของครูสุนทรีเป็นผู้ช่วยครูภูมิปัญญาไทย มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยการทอผ้าขึ้นตื้นจก บริหารร่วมโดยคณะกรรมการบริหารจัดการโครงการศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณหาดเลี้ยว และมีสมาชิกของกลุ่มฯ เป็นผู้ช่วยในการถ่ายทอดถ่ายทอดสืบสานภูมิปัญญาในศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้

2.1.4 ปัจจัย/ทรัพยากรที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

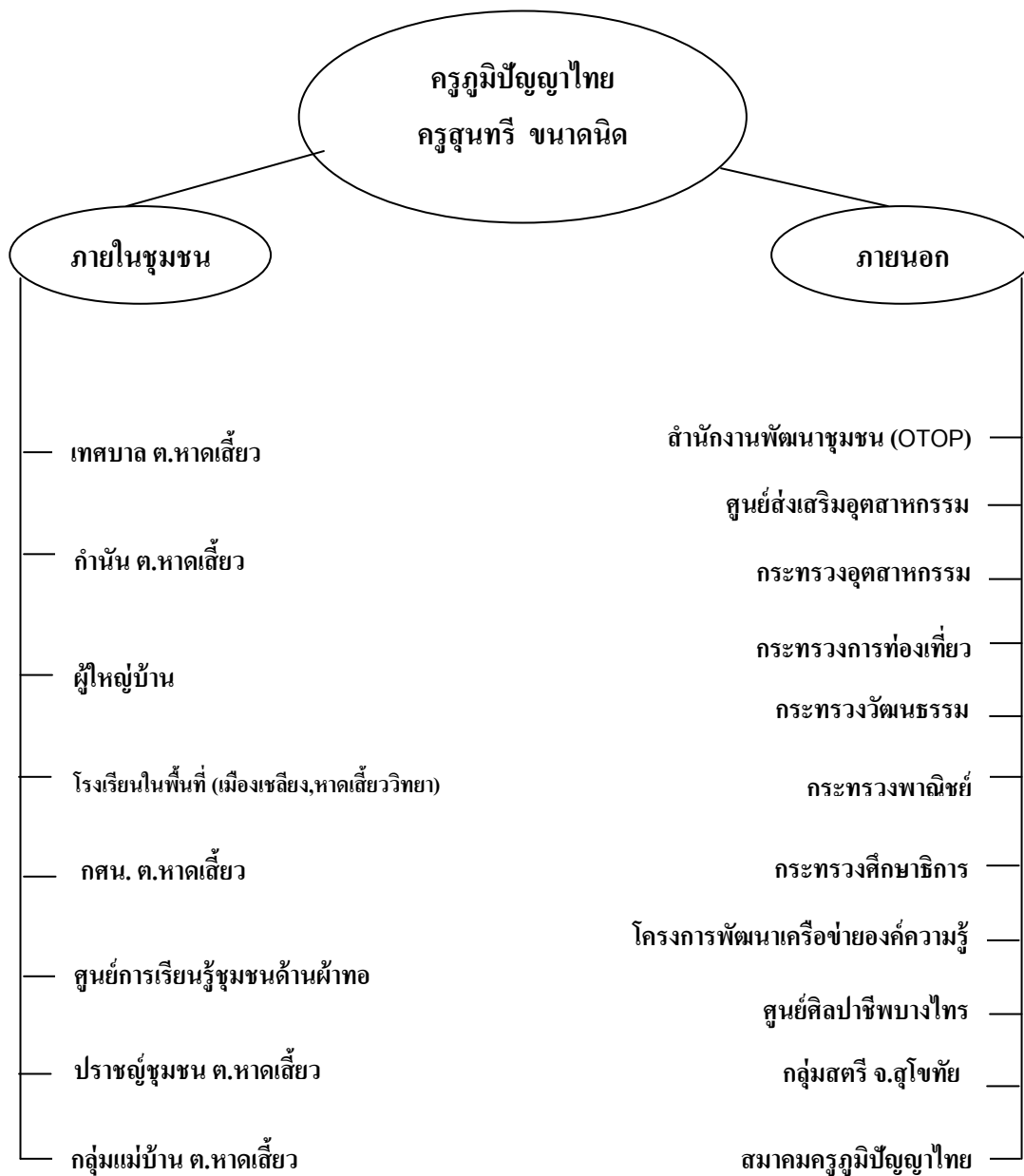
ในชุมชนยังมีการทอผ้าขึ้นตื้นจกกันทั้งหมดหมู่บ้าน โดยได้ทุนของแต่ละบ้านก็จะมีอุปกรณ์สำหรับการทอผ้า ซึ่งเมื่อชาวบ้านว่างเว้นจากการทำงานหรือเมื่อจะมีประเพณีต่างๆที่ต้องมีการแต่งกายด้วยผ้าขึ้น ก็จะมีกิจกรรมการทอผ้าของหมู่บ้านเกิดขึ้น โดยยามหมดหน้านามักทำอาชีพเสริมดังกล่าวว่า “หญิงทอผ้า ชายตีเหล็ก” แต่ที่โดดเด่นคือ การทอผ้า ซึ่งมีลวดลายสวยงามเป็นเอกลักษณ์ คือ ผ้าขึ้นตื้นจกโดยเฉพาะจกเก่าลายบ้านหาดเลี้ยว ซึ่งมีจุดโดดเด่นกว่าผ้าชนิดอื่น คือ ใช้มือจกผ้าเป็นลวดลายทั้งผืน ไม่ใช้การทอผ้าที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง ผ้าย่อม ผ้าขาวม้า ผ้ารองจาน ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น บ้านหาดเลี้ยวมีการสอนการทอผ้ากันจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้การทอผ้านั้นถือเป็นการเรียนรู้ที่คู่กันมากับการดำเนินชีวิต เมื่อทุกบ้านมีอุปกรณ์หรือที่ (เป็นเครื่องมือสำหรับทอผ้า มีหลายขนาดและชนิด แต่มีหลักการพื้นฐานอย่างเดียวกัน คือ การขัดประสานระหว่างด้ายเส้นพุ่ง และด้ายเส้นยืน จนแน่นเป็นเนื้อผ้า คล้าย

กับการจักสาน แต่มีความละเอียดสูงกว่า เนื่องจากเส้นด้ายมีขนาดเล็ก และละเอียดกว่า) ในการทอผ้าก็จึงทำให้เด็กในชุมชนเกิดการเรียนรู้การทอผ้าและสามารถทอผ้าได้เป็นกันทุกคนอีกด้วย อีกทั้งชุมชนเองยังมีการจัดงบประมาณ วัสดุดิบและอุปกรณ์ในการทอผ้าให้แก่คนในชุมชน เช่น ฝ้าย ก็ ตลาดจำหน่ายสินค้า เป็นต้น และมีศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยด้านการทอผ้าขึ้นตึนจก เช่น ศูนย์การเรียนรู้และทอผ้าตีนจกบ้านหาดเสี้ยว พิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ เป็นต้น จึงทำให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้การทอผ้าได้สะดวกและใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น

2.1.5 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

จากการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยของชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนของบ้านหาดเสี้ยวมีหน้าที่ในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยในด้านการทอผ้าขึ้นตึนจก โดยบทบาทในการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนนั้นจะเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทอผ้าให้แก่บุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอและการหาตลาดจำหน่ายสินค้า โดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะประกอบไปด้วยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้งภายในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านผ้าทอ กศน. ต.หาดเสี้ยว โรงเรียนในพื้นที่ (เมืองเสลียง, หาดเสี้ยววิทยา) ปราชญ์ชุมชน กลุ่มแม่บ้านเทศบาล กำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยการจัดกิจกรรมการส่งเสริมองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยในการทอผ้าขึ้น จะจัดที่ศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าที่บ้านครูภูมิปัญญาไทยเป็นหลัก โดยทางเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะทำหน้าที่ตั้งแต่ การสำรวจความต้องการของชุมชนจนถึงการประเมินผลและหาตลาดในการจำหน่ายสินค้า และภายนอกชุมชน ได้แก่ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร กลุ่มสตรี จ.สุโขทัยกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยว กระทรวงอุตสาหกรรม ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมสำนักงานพัฒนาชุมชน โครงการพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้ (KOB) กระทรวงพาณิชย์มหาวิทยาลัย (นเรศวร, ศิลปากร, ราชภัฏ สอนดุสิต) โดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภายนอกจะดำเนินกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนร่วมกับเครือข่ายกลุ่มต่างๆในชุมชนหรือเป็นเครือข่ายที่สนับสนุนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน (ผลการสัมภาษณ์, ครูสุนทรี ขนานนิต 20 กุมภาพันธ์ 2556) ดังแผนภาพต่อไปนี้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

รูปภาพที่ 2 รูปภาพเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

2.2 บริบททั่วไปของชุมชนชุมชนปลูกไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

คำว่า “บ้านปลูกไม้ลาย” ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นจากการเรียกชื่อตามลักษณะของต้นไม้ลาย ที่มีอยู่มากในหมู่บ้าน ส่วนคำว่า “ปลูก” มาจากหนองน้ำเล็กๆที่วัวควาย ไร่ใช้กินและแช่น้ำ สมัยเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมานี้ เนื่องจากบริเวณพื้นที่รอบๆวัดในอดีตเป็นเส้นทางผ่านของกองเกวียนค้าขายระหว่างชาวบ้านแถบราชบุรี กาญจนบุรี ที่เดินทางไปมายังจังหวัดนครปฐม พ่อค้า ชาวบ้านซึ่งเดินทางมากับกองเกวียน เมื่อมาถึงพื้นที่บริเวณนี้จะพักเกวียน ปลูกวัว ควายให้กินน้ำ แช่น้ำในหนองน้ำ (ซึ่งปัจจุบันตื่นเงินแห้งแล้งหมดสภาพเป็นหนองน้ำไปแล้ว) จนกระทั่งหนองน้ำนั้นกลายเป็นปลักโคลน และบริเวณรอบๆ ปลักโคลนนี้มีต้นไม้ลายขึ้นอยู่มาก ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านที่เดินทางมากับกองเกวียนจึงเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่าปลูกไม้ลาย จนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านในที่สุด

สำหรับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ อาจจะประมาณระยะเวลาได้ราว 100 ปีเศษ ชาวบ้านยุคแรกๆ ที่อพยพเข้ามาเป็นกลุ่มคนจีนที่มาจากตัวจังหวัดนครปฐมเพื่อจับจองที่ดินทำมาหากิน นอกจากนี้ยังมีส่วนหนึ่งที่มาจากมณฑลชวเกาประเทศจีนและครอบครัวชาวไทยที่ค่อยๆ อพยพติดตามเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ตามคำชักชวนของญาติมิตรมากขึ้นเรื่อยๆตามลำดับ

ชาวบ้านรุ่นแรกๆ ไม่ว่าจะคนจีนหรือคนไทยเมื่อมาถึงก็ทำการจับจองที่ดินทำกิน การจับจองที่ดินก็เริ่มจากการหักล้างถางป่าเพื่อเพาะปลูกพืชผัก สำหรับอาหารประเภทเนื้อสัตว์นั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านก็หาล่าเอาจากป่า ซึ่งสมัยนั้นพื้นที่บริเวณหมู่บ้านนี้ยังเต็มไปด้วยป่าไม้เบญจพรรณ อาทิ ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้สัก ไม้เต็งรัง และไม้ยืนต้นอื่นๆอีกมากมาย ตลอดจนกระทั่งบรรดาสัตว์ป่าอื่นๆ เช่น หมูป่า เก้ง กวาง กระต่าย ฯลฯ ชาวบ้านทำการเพาะปลูกพืชต่างๆ ได้แก่ ปลูกข้าวหลุม แตงกวา มะเขือ พริก ฯลฯ เพื่อยังชีพเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ดีเนื่องจากในระยะแรกๆ ของการเปิดพื้นที่ป่าเอาที่ดินทำมาหากิน พื้นดินยังคงมีความสมบูรณ์อยู่มาก พืช ผัก ที่ชาวบ้านปลูกได้จึงให้ผลดี แต่ยกเว้นเฉพาะการปลูกข้าว ชาวบ้านไม่ค่อยได้ผลเพียงพอสำหรับกิน เนื่องจากพื้นที่บริเวณหมู่บ้านเป็นที่ดินทรายดอนสูง นอกจากการปลูก

พืชผักและการหาล่าสัตว์แล้ว ชาวบ้านยังทำการโค่นล้มต้นไม้เพื่อนำไม้มาเผาถ่านไว้ใช้ในครัวเรือน และเก็บสะสมไว้ให้มากพอกับการนำไปแลกเปลี่ยนค้าขายต่อไป

ชาวบ้านนำสินค้าพืชผักและถ่านบรทุกเกวียน ตลอดจนหาบคนไปค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ายังตลาดในตัวเมืองจังหวัดนครปฐมที่หน้าองค์พระปฐมเจดีย์ สินค้าที่ชาวบ้านหาซื้อก็ได้แก่ ข้าวสาร เกลือ เสื้อผ้า และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในครอบครัว การซื้อขายในสมัยนั้นส่วนมากใช้วิธีการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ามากกว่าจะเป็นการซื้อขายด้วยเงินตราโดยตรง เช่น ชาวบ้านนำถ่าน 1 เล่มเกวียน แลกกับข้าวสาร 1 กระสอบ เป็นต้น การเดินทางไปยังตัวเมืองนี้ชาวบ้านไม่นิยมไปบ่อยนัก เพราะการเดินทางลำบากและต้องใช้เวลามาก การเดินทางไปกลับระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมืองในสมัยนั้นต้องใช้เวลาถึงหนึ่งวันเต็มๆ นั่นคือชาวบ้านจะออกเดินทางจากหมู่บ้านเมื่อเวลาฟ้าสว่าง และจะกลับเข้ามาถึงหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่งเมื่อตะวันเริ่มตกดิน

ปัจจุบันชุมชนปลักไม้ลายมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปมากขึ้น มีรถเมล์วิ่งผ่านทางเข้าหมู่บ้านที่ทางเข้าวัดหนองงูเห่าและบ้านกระถินแดงตลอดเวลา มีคลองชลประทาน มีคลองชลประทาน มีสถานที่ก่อสร้างที่สำคัญๆ เช่น อบต. สถานีอนามัย หน่วยงานราชการ

2.2.2 สภาพทั่วไปของชุมชน (ที่ตั้ง/ประชากร/เศรษฐกิจ/ความเชื่อ/วัฒนธรรม)

2.2.2.1 ที่ตั้ง

พื้นที่ทั้งหมดของตำบลทุ่งขวางเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินปนทรายเหมาะสำหรับทำไร่ ทำสวน ทำนา มีคลองธรรมชาติ คลองชลประทาน ทำการเกษตรได้ตลอดปี

ทิศเหนือ จดกับ อบต. ทุ่งกระพังโหม อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม

ทิศใต้ จดกับ อบต. ห้วยขวาง อบต. หนองงูเห่า อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม

ทิศตะวันออก จดกับ อบต. ทุ่งกระพังโหม อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม

ทิศตะวันตก จดกับ อบต. ห้วยหมอนทอง อ. กำแพงแสน จ. นครปฐม

การเดินทางสู่หมู่บ้านปลักไม้ลายสามารถเดินทางได้สองวิธี คือ เส้นทางรถไฟ และถนนในกรณีเดินทางโดยรถไฟจะมีรถไฟวิ่งผ่านเพียงวันละหนึ่งขบวน คือ รถไฟขบวนปลาดุก-สุพรรณบุรี ผู้ที่ต้องการจะมาหมู่บ้านปลักไม้ลายต้องลงรถไฟที่บ้านดอนขุนวิเศษ หรือบ่อน้ำพุ หลังจากนั้นก็จ้างเหมารถมอเตอร์ไซด์รับจ้างให้มาส่งอีกต่อหนึ่ง สำหรับทางถนนนั้นจะมีรถ

โดยสำรวจผ่านทางถนนมาลัยแมนหลายคัน วันละหลายเที่ยว การเดินทางหมู่บ้านก็อาศัย โดยสำรวจดังกล่าวมาลงที่ปากทางเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งก็สามารถลงได้สี่ปากทาง ได้แก่ ปากทางทัพ หลวง หนองงูเห่าล้อม กิโลเมตร 13 และกระถิ่นแดง หลังจากนั้นก็สามารถจ้างเหมามอเตอร์ไซด์ รับจ้างจากปากทางเข้าสู่หมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง แต่สำหรับผู้อยู่ในหมู่บ้านปลักไม้ลาย มักนิยมใช้รถส่วนตัวของตนเอง อาจเป็นรถยนต์หรือรถมอเตอร์ไซด์ ซึ่งมีกันเกือบทุกครัวเรือน เนื่องจากสะดวก ในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ

2.2.2.2 ประชากร

ชาวบ้านปลักไม้ลายประกอบด้วยกลุ่มคน 3 ลักษณะ ได้แก่ กลุ่มชาวจีนโดยเชื้อชาติซึ่งอพยพมาจากเมืองจีนส่วนหนึ่ง กลุ่มชาวไทยซึ่งเป็นกลุ่มอพยพมาสู่หมู่บ้าน ในภายหลังและกลุ่มเชื้อชาติผสมไทย – จีน ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านรุ่นหลังที่เกิดในหมู่บ้าน ปัจจุบัน ชุมชนบ้านปลักไม้ลายมีพื้นที่ทั้งหมด 1,036 ไร่ 55 ตารางวา และสามารถแบ่งตามประโยชน์ การใช้สอยเป็น การเกษตรกรรม 659 ไร่ 27 ตารางวา ที่อยู่อาศัย 217 ไร่ 28 ตารางวา ที่สาธารณประโยชน์ 160 ไร่ จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นประมาณ 131 ครัวเรือน และมีจำนวน ประชากรทั้งสิ้น 537 คน แยกเป็นชายได้ 263 คน และหญิง 274 คน (ข้อมูลจากแผนพัฒนา สามปี พ.ศ.2555-2557) สำหรับรูปทรงบ้านในอดีตนั้นจะเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง มีใต้ถุน เพื่อทำ การเลี้ยงสัตว์ แต่ในปัจจุบันบ้านลักษณะนี้ไม่มีให้เห็นแล้วเนื่องจาก บ้านส่วนใหญ่จะเป็นบ้าน เดี่ยว ชั้นเดียว ทรงสมัยใหม่และสร้างโดยปูน มีการปูพื้นหินอ่อนอย่างสวยงาม

2.2.2.3 เศรษฐกิจ

ในอดีตนั้นที่หมู่บ้านปลักไม้ลายจะประกอบอาชีพโดยการทำนาเป็นส่วน ใหญ่ แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ทำกินเป็นดินทรายที่ดอน ซึ่งไม่เหมาะสำหรับการทำนา ทำให้ ชาวบ้านเริ่มทำนาดน้อยลงเรื่อยๆ จนกระทั่งในปัจจุบันไม่หลงเหลือการประกอบอาชีพการทำนา ให้เห็นแล้วในชุมชนปลักไม้ลาย เพราะชาวบ้านได้หันมาประกอบอาชีพปลูกพืชไร่ทดแทน เพื่อนำ สินค้าพืชไร่ขายแลกเปลี่ยนเงินตรา ซึ่งการปลูกพืชไร่เริ่มเมื่อราว พ.ศ. 2494 เป็นต้น มาหลังจากนั้นประมาณปลายปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน ชาวบ้านจึงหันมาปลูก อ้อยเป็นพืชหลัก เพราะอ้อยสามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ดินทรายแห้งแล้ง

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2531 เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอกำแพงแสน ร่วมกับอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ได้เริ่มหาพันธุ์พืชชนิดใหม่ เข้ามาทดลองส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกเพื่อขายทดแทนการปลูกอ้อย ซึ่งก็คือ หน่อไม้ฝรั่ง ทำให้ ปัจจุบันชุมชนปลูกไม้ไผ่ลายมีผู้ทำการปลูกหน่อไม้ฝรั่ง มากถึง 46 ครัวเรือน ซึ่งเป็นจำนวนเกือบ ครึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด นอกจากการปลูกอ้อยและหน่อไม้ฝรั่งแล้ว ที่เป็นการประกอบ อาชีพหลักของชุมชนปลูกไม้ไผ่ลาย ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ยังทำสวนผลไม้ สวนผัก เลี้ยงหมูและ ค้าขายอีกด้วย โดยในหมู่บ้านปลูกไม้ไผ่ลายมีร้านค้าถึง 6 ร้าน และตลาดนัดที่ผู้คนในหมู่บ้าน สามารถจะไปทำการซื้อขายไม่ว่าจะเป็นของสด ของแห้ง ผัก ผลไม้ ฯลฯ ได้ตามต้องการ

2.2.2.4 ความเชื่อและวัฒนธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปลูกไม้ไผ่ลายนั้นมีลักษณะสอง วัฒนธรรมอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ลักษณะวัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมไทย ลักษณะวัฒนธรรมจีนที่ ปรากฏในหมู่บ้านที่เห็นได้เด่นชัด ได้แก่ การยึดถือกราบไหว้บรรพบุรุษ การเซ่นไหว้เทพดาใน วันสำคัญต่างๆ เช่น วันตรุษจีน วันสารทจีน วันเซ็งเม็ง และวันจัดงานศาลเจ้าในหมู่บ้าน ตลอดจนพิธีการจัดงานแต่งงาน งานกินเลี้ยงแบบโต๊ะจีน และงานศพที่อดีตนั้นมักนิยมทำการฝัง ศพในสุสานมากกว่าการเผาตั้งเช่นปัจจุบันเป็นต้น และเนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อ สายจีน ดังนั้นระบบความเชื่อจึงมีการนับถือเทพเจ้าแบบจีนอยู่ด้วย ซึ่งในหมู่บ้านปลูกไม้ไผ่ลายนี้มี ศาลเจ้าแป๊ะกง ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณวัดปลูกไม้ไผ่ลาย โดยศาลเจ้าแป๊ะกงนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด ว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่สันนิษฐานว่า กลุ่มชาวบ้านชาวจีนที่อพยพมาในช่วงแรกๆ เป็นผู้เริ่มสร้าง ศาลเจ้าที่สร้างในครั้งแรกเป็นอาคารไม้ชั่วคราวเรือนไม้ หลังคาสังกะสีเท่านั้น แต่เจ้าอาวาสวัด รูปแรกได้ร่วมกับชาวบ้านร่วมกันสร้างเป็นศาลเจ้าอาคารปูนถาวรจนถึงทุกวันนี้ ศาลเจ้าเป็น สถานที่สิงสถิตอยู่ของเทพเจ้าที่ชาวจีนให้ความเคารพยอมรับนับถือว่าจะเป็นผู้บันดาลโชคชะตา ราศีให้คน

สำหรับลักษณะวัฒนธรรมไทยนั้น ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง กับพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญในวันประเพณีต่างๆ ได้แก่ วันเข้าพรรษา วันวิสาขบูชา วันออกพรรษา ที่จะมีการตักบาตรเทโว และวันสงกรานต์ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งพิธีทางศาสนาก็จะ มาทำการประกอบที่พิธีที่วัดปลูกไม้ไผ่ลาย ซึ่งถือเป็นวัดประจำหมู่บ้านปลูกไม้ไผ่ลาย

2.2.3 องค์ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชน

ชุมชนปลักไม้ลายมีภูมิปัญญาที่เด่นชัด คือ การแพทย์แผนไทย เนื่องจากชุมชนมีป่าสมุนไพรชุมชน ที่มีสมุนไพร มากกว่า 500 ชนิด โดยมีพระครูสุทธรรมณาท (สมนึก นาโถ) เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ท่านเป็นพระนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ นักพัฒนา และนักการศึกษา อีกทั้งเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนป่าสมุนไพรวัดปลักไม้ลาย เพื่อให้เป็นแหล่งสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค และเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป

พระครูสุทธรรมณาท เป็นเจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบัน ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลายรูปที่ 5 เมื่อมาอยู่วัดปลักไม้ลาย ท่านได้เป็นผู้นำพระและชาวบ้าน ให้ร่วมกันพัฒนาวัดและชุมชนหมู่บ้านหลายประการ อาทิเช่น ทำการฟื้นฟูรักษาสภาพป่าไม้ในวัดให้เจริญเติบโตขึ้น เพื่อให้เกิดความสงบ ร่มรื่นแก่พระสงฆ์ผู้เฝ้าปฏิบัติธรรมและชาวบ้าน จนกระทั่งวัดปลักไม้ลายกลายเป็นสถานที่เพียงแห่งเดียวในจังหวัดนครปฐมที่มีป่าไม้เหลืออยู่ นอกจากนี้ท่านได้ให้ความช่วยเหลือรักษาชาวบ้านที่มีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ด้วยการใช้สมุนไพร รวมทั้งท่านพยายามเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษาโรคให้กับชาวบ้านอยู่เสมอ ผลงานเด่นชัด เช่น

โครงการขยายป่าสมุนไพร โดยมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านเพาะต้นกล้าสมุนไพรมาจำหน่าย รวมถึงขยายสมุนไพรที่ปลูกให้กับลูกศิษย์สาธิตสมุนไพร ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ของครอบครัวด้วย

การปลูกสมุนไพรในร่องปูน พระครูสุทธรรมณาท ได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวน 48,000 บาท จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) เพื่อนำมาใช้ในเรื่องสมุนไพร ซึ่งท่านได้นำงบประมาณดังกล่าวมาใช้ในการซื้อร่องปูน และพันธุ์พืชสมุนไพรสำหรับปลูกเป็นตัวอย่างตามทางเดิน ในบริเวณรอบๆวัด พร้อมติดป้ายบอกชื่อ สรรพคุณต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านและเด็กๆ ได้เรียนรู้และซึมซับเกี่ยวกับสมุนไพร แทนการสอนเรื่องสมุนไพร

โครงการเที่ยวป่าสมุนไพร จากการที่พระครูสุทธรรมณาทได้เห็นความสำคัญของป่าไม้เบญจพรรณในบริเวณวัด ซึ่งมีพืชสมุนไพรขึ้นปะปนอยู่ตามธรรมชาติเป็นจำนวนมากนั้น ท่านจึงได้มีการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์ป่าสมุนไพรอย่างจริงจังมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่ที่ท่านมาจำพรรษาที่วัดนี้ โดยมีการจัดหาพันธุ์พืชสมุนไพรมาปลูกเพิ่มเติม โดยมีกุศโลบายในการจัดเป็น

ป่าสมุนไพรรเพื่อการศึกษาคงคนทัวไปทังคนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่สนใจ และเพือการทองเทือวเชิงอนุรักษ์ มีการนำปายชื่อและสรรพคุณของสมุนไพรร มีการฝึกมัดคุดเทคกัในการนำเทือวป่าสมุนไพรร และในวันที่ 16 กันยายน 2542 ทางวัดได้ร่วมมือกักับการทองเทือวแห่งประเทศไทย และสาธาณสุขจังหวัดนครปฐม จัดโครงการเปิดป่าสมุนไพรรวัดปลักไม้ลายขึ้น

2.2.4 ปัจจัย/ทรัพยากรที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

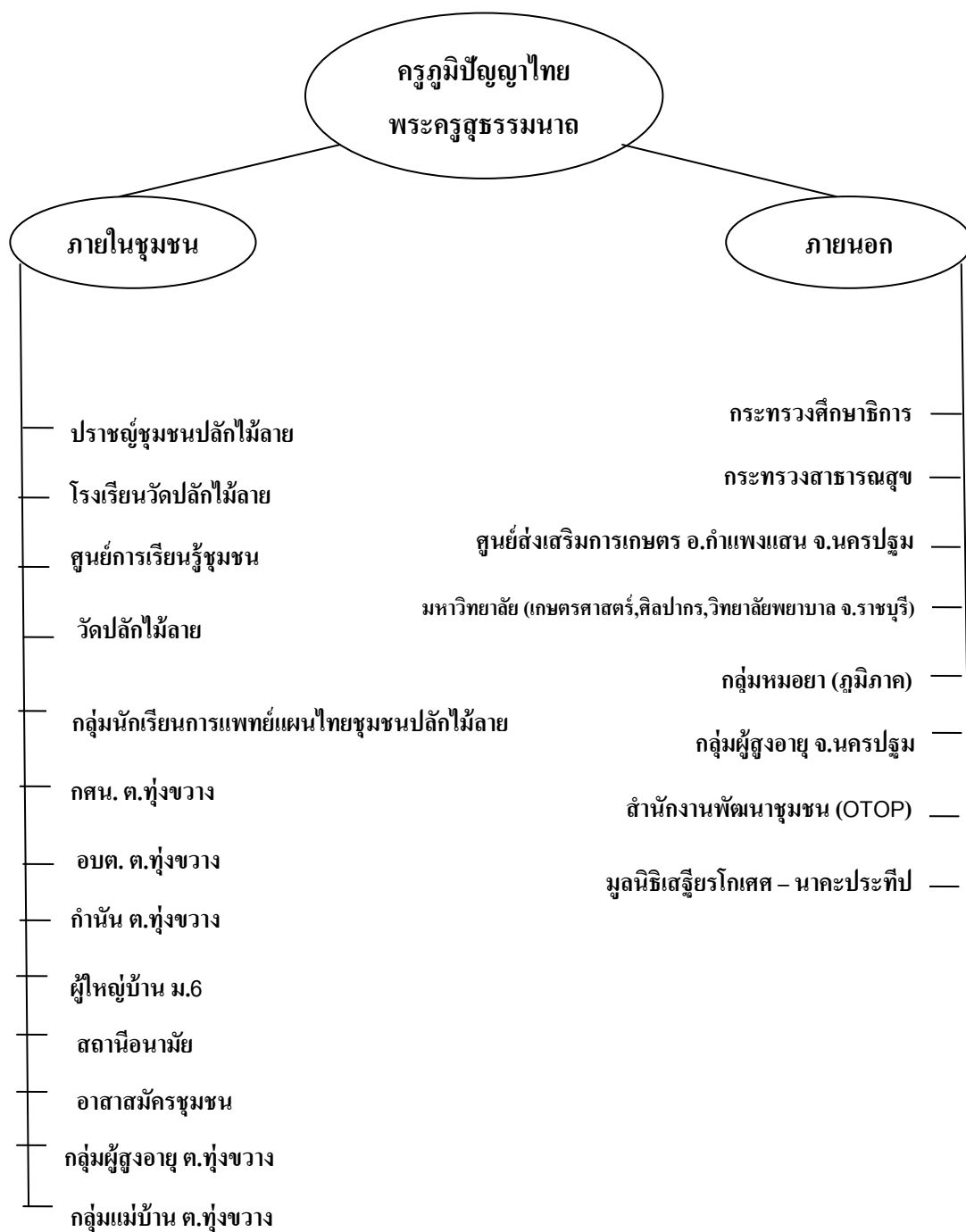
ในปี พ.ศ. 2525 พระสมณะก นาโถ ได้เข้าร่วมเป็นเจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย เห็นว่าวัดมีป่าสมคอรจะอนุรักษ์เอาไว้ เนื่องจากปัจจุบันป่ากัเริ่มมีน้อยลง และเห็นว่าป่านั้นมีประโยชน์มาก เนื่องจากมีต้นไม้อหลายชนิดที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค ท่านจึงมีแนวคิดที่จะทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสมุนไพรรให้มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น และเริ่มปลูกป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งท่านได้กระทำเรื่อยมา จนกระทั่งได้ตั้งให้เป็นป่าสมุนไพรรเพือให้ความรู้กักับผู้สนใจในการรักษาโรคโดยสมุนไพรร โดยใช้เปิดป่าสมุนไพรรเพือให้คนเข้ามาเทือวชมในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2542 ซึ่งในช่วงการเปิดป่านั้นได้มีการจัดงานเพือทำการประชาสัมพันธ์เป็นระยะเวลา 4 วัน ซึ่งได้รับความสนใจแก่คนในชุมชนและนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก อิกทังทางวัดได้ทำงานประสานกักับศูนย์สาธิตสมุนไพรร ที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาในปีเดียวกับการเปิดป่าสมุนไพรร เพือให้ศูนย์สาธิตสมุนไพรรเป็นสถานที่ในการผลิตยาที่ทำจากสมุนไพรรที่จะนำมาจำหน่ายแก่ผู้สนใจ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งสวนป่าสมุนไพรร ในวัดปลักไม้ลายนั้น จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบของวัดปลักไม้ลาย ซึ่งปัจจุบันกัยังดำเนินงานร่วมกันอยู่ และเริ่มมีบุคลากรในการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น เพือให้การดำเนินงานที่เป็นระบบยิ่งขึ้น แต่เมื่อจะมีการดำเนินงานใดๆ ก็มักจะมาขอรับคำแนะนำจากพระสมณะกนาโถอยู่เสมอ

2.2.5 บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย

จากการศึกษาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยของชุมชนปลักไม้ลาย พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลายมีหน้าที่ในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยในด้านการแพทย์แผนไทย โดยบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนนั้นจะเห็นได้อย่างเด่นชัดเนื่องจาก ทางชุมชน

เองมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เป็นป่าสมุนไพรที่มีความสมบูรณ์และหลากหลาย อีกทั้งทางชุมชนมีเครือข่ายการเรียนรู้ที่เด่นชัด มีการจัดแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน และหากมีกิจกรรมก็จะมีการร่วมมือกันในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่บุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนนั้นมีทั้งเครือข่ายที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ วัดปลักไม้ลาย ปราชญ์ชุมชน โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย กศน. ต.ทุ่งขวาง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กลุ่มนักเรียนการแพทย์แผนไทย กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน อบต.ทุ่งขวาง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย/อสม. และเครือข่ายการเรียนรู้ภายนอกซึ่งจะช่วยสนับสนุนด้านการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จ.ราชบุรี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด มูลนิธิเสถียรโกเศศ นาคะประทีป กลุ่มหมอยา (ภูมิภาค) ดังแผนภาพต่อไปนี้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย

รูปภาพที่ 3 รูปภาพเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย

2.3 สรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 ชุมชน

จากการศึกษาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยของทั้ง 2 ชุมชน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนคือการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้และส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยแก่ผู้ที่สนใจหรือกลุ่มคนรุ่นหลังให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่และเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยจะประกอบไปด้วยหน่วยงานทั้งภายในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การศึกษาอกระบบและตามอัธยาศัยประจำตำบล โรงเรียนในพื้นที่ ประชาชน ชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย/อาสาสมัครหมู่บ้าน เป็นต้น และภายนอกชุมชนโดยจะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ภายในชุมชนอีกทาง ได้แก่ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยว กระทรวงอุตสาหกรรม ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน กระทรวงพาณิชย์ มหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานสาธารณสุข มูลนิธิต่างๆ และเครือข่ายครุภูมิปัญญาตามภูมิภาค เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ผลจากการการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกต จากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครุภูมิปัญญาไทย ผู้นำชุมชนและผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้ผลวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นชุมชนละ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย ด้านการสร้างแรงจูงใจและด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนพบว่า

1. ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

1.1 ด้านการจัดกิจกรรม พบว่า การส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาไทยการทอผ้าขึ้นดินจกไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน โดยสอนในโรงเรียนตั้งแต่ระดับชั้นที่เด็กที่สุดที่จะสามารถเรียนได้

เพื่อที่จะทำให้ภูมิปัญญาของชุมชนค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ หรือในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่จัดขึ้นเป็นประจำก็จะให้เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนได้จัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นที่การสาธิตและการปฏิบัติมากกว่าที่จะเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

ครูสุนทรี ขนานนิต (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556) “... ครูอยากให้คนรุ่นหลังโดยเฉพาะเด็กๆ ในชุมชนบ้านหาดเสี้ยวได้สืบทอดความรู้เรื่องการทอผ้าต่อจากเราไว้ เพราะหากเราไม่อยู่แล้ว การทอผ้าด้วยมือจะไม่หายไปไหนแม้ว่าจะมีเครื่องจักรทอผ้าแล้วก็ตาม ครูจะสอนคนที่ต้องการเรียนทุกคนด้วยความเต็มใจและอยากให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทอผ้าเป็น”

โดยวิธีการจัดกิจกรรมนั้นจะเน้นที่การปฏิบัติมากกว่าการเรียนทฤษฎี ดังที่

มานะ เขียมบัว (สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2556) “...การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยนั้น ไม่ควรที่จะสอนแต่ทฤษฎีตามตำราเท่านั้น แต่ควรให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ไม่เบื่อเวลาเรียน ทำให้เวลาเราจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาแล้ว ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี สามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปใช้ได้จริง...”

โดยวิธีการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าขึ้นต้นจกนั้นจะถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในชุมชนเพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้วิธีการทอผ้าและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยไว้ไม่ให้สูญหาย ดังที่

รวีวรรณ ขนานนิต (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) “...การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้การทอผ้าขึ้นต้นจกนั้น เราควรจัดกิจกรรมการถ่ายทอดให้เด็กรุ่นหลังตั้งแต่เด็กที่จะสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้ เราอาจจัดเตรียมอุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการ

ทอผ้า เช่น กี่ทอผ้าขนาดเล็กสำหรับเด็ก เพื่อให้เด็กสามารถเรียนทอผ้าได้ หรือใน ศูนย์การเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาไทย จะมีการทำหลักสูตรระยะสั้นเรียนการทอผ้า สำหรับผู้ที่สนใจในการทอผ้า เพื่อกระจายความรู้จากครุภูมิปัญญาสู่คนที่สนใจ...”

ถนอมศักดิ์ กาไหล่ทอง (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556) “...ในชุมชนบ้าน หาดเสี้ยวจะมีการบรรจุหลักสูตรการทอผ้าขึ้นต้นจบเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยจะสอน เป็นหลักและประจำคือ โรงเรียนบ้านหาดเสี้ยว โรงเรียนเมืองเซียง โดยจะมี ครุภูมิปัญญาไทยป้าริน(ครูสุนทรี ขนานนิต) ลุงสาย ลุงสาทร (ปราชญ์ชาวบ้าน) เป็นวิทยากร หรือตามกิจกรรมต่างๆของชุมชนเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะมีการ สอดแทรกเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นประจำ”

และการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบ้านหาดเสี้ยวนี้ทาง เครือข่ายจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและดำเนินกิจกรรมการสอนให้แก่ครุภูมิปัญญาไทย ตามคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ศิริพร มีแก้ว (สัมภาษณ์ 13 มีนาคม 2556) “... เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน จะเป็นสื่อกลางในการพาชาวบ้านที่สนใจหรือต้องการที่จะรับการถ่ายทอดความรู้เรื่อง การทอผ้าจากครุภูมิปัญญามาเรียน โดยทางเครือข่ายจะมีหน้าที่ในการจัดเตรียม ความพร้อมและอำนวยความสะดวกให้แก่ครุภูมิปัญญาไทย เช่น การหาอุปกรณ์ การจัดเตรียมสถานที่ อาหารว่าง...”

1.2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ระหว่างสมาชิกเครือข่าย พบว่า ภาครัฐและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนหรือร่วมมือกันเพื่อส่งเสริม การถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยบ้างในบางโอกาส โดยมีการส่งเสริมหรือสนับสนุน ให้เครือข่ายมีการนัดประชุมผู้นำเป็นประจำเพื่อปรึกษาหารือกันในเรื่องการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

รวีวรรณ ขนานนิต (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) “...เวลาจะจัดกิจกรรม การสอนทอผ้าขึ้นจะมีการขอความร่วมมือจากเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนหรืออาจเป็น กลุ่มทอผ้าอื่นๆ จากภายนอกชุมชน เพื่อช่วยกันจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้...”

สาย ขอบเหลือง (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2556) “...เครือข่ายการเรียนรู้ ชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการทอผ้า ทำทอง ตีเหล็ก จะมีการเรียนการสอนในโรงเรียน ตลอด มีมานานแล้วตั้งแต่สมัยที่สามีครูสุนทรีเป็นครูใหญ่ ส่วนผมเป็นภารโรง ผมจะช่วยสอนบ้างในบางครั้ง จนตอนนี้ครูใหญ่เสียไปนานแล้ว แต่ทั้งครูสุนทรีและ โรงเรียนก็ยังติดต่อกันอยู่ บางครั้งทางโรงเรียนก็ส่งนักเรียนมาเรียนที่บ้านครู บางครั้ง ครูสุนทรีก็จะไปสอนที่โรงเรียน...”

ศรีวิไล นุ่มมาก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) “...บางครั้งนักเรียนการศึกษา นอกกระบบอยากที่จะเรียนเรื่องการทอผ้าขึ้นตีนจก (หลักสูตรท้องถิ่น) ทาง กศน. ก็จะมีการประสานงานกับศูนย์การเรียนรู้ของกรมภูมิปัญญาไทย โดยทาง กศน. จะคอยเป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือจัดหาอุปกรณ์ต่างๆ ไว้ให้...”

หรือมีการจัดอบรมหรือพาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไปศึกษาดูงานที่อื่น เพื่อเพิ่มพูนความรู้และ ทักษะต่างๆ ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน และมีการประสานงาน/ประชาสัมพันธ์ให้ บุคคลภายนอกหรือชุมชนอื่นได้รู้จักเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างโครงข่ายของ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยให้เป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้นไป ดังที่

วรรณ วัฒนวงศ์สุโข (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2556) กล่าวว่า “...เครือข่าย การเรียนรู้ชุมชนมีการไปดูงานหรืออบรมเกี่ยวกับการทอผ้าของชุมชนอื่นบ่อยๆ บางครั้งก็ไปถ่ายทอดความรู้หรือไปสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไว้ภายนอกชุมชน...”
และ ถนอมศักดิ์ กาไหลทอง (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556) “...ชุมชนจะมีการประชุม กลุ่มหรือเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้งภายนอกและภายในชุมชนเป็นประจำ อาจไม่ใช่

แบบทางการ แต่อาจเป็นตามงานบุญต่างๆของชุมชนหรือของจังหวัด เพื่อให้ได้มีการ
ปรึกษาหารือหรือกำหนดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าขึ้นต้นจกเป็นประจำ...”

1.3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการปลูกฝังค่านิยม
ในการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีในชุมชนให้แก่คนในชุมชนและเชิญชวนให้มาเป็นเครือข่าย
การเรียนรู้ชุมชนต่อเพื่อขยายและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ให้กว้างไปอีกและยังป้องกันไม่ให้
ภูมิปัญญาสูญหายไป ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

ศรีวิไล นุ่มมาก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) “...หากผู้เรียนในชุมชน
สนใจที่จะเรียนทอผ้า เราก็จะสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนทุกอย่าง
และหากต้องการไปประกาศเมื่อเรียนทอผ้ากับครูสุนทรี (ครูภูมิปัญญาไทย)
ทาง กศน. ก็จะทำ...” และ ชวิก ปักซี่ 2556 (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์
2556) “...หากทางเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีกิจกรรมหรือหลักสูตรเกี่ยวกับการ
ทอผ้า หรือการผลิตผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าขึ้นต้นจก ป้าจะมาเรียนทันที เพราะบ้าน
ป้าก็ทอผ้ามาตั้งแต่ป้าจำความได้ แต่ปัจจุบันผ้าทอมือกำลังหายไป ป้าก็จะมาช่วย
เพราะอยากจะอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเราไว้ และทางศูนย์
การเรียนรู้ยังมีหลักสูตรที่ทันสมัย เช่น นอกจากผ้าทอหาคัดเสี้ยนนำมาทำเป็นเสื้อผ้าได้
แล้ว ยังเอามาตัดแปลงเป็นกระเป๋า ผ้าปูโต๊ะ ของใส่โทรศัพท์ ได้อีกด้วย ทำให้เรามี
ช่องทางในการผลิตผลผลิตจากผ้าทอของเราเอง ทำให้เรามีรายได้เพิ่มขึ้น...”

และมีการจัดหาตลาดจำหน่ายที่สามารถจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาที่แน่นอนเพื่อให้คนใน
ชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

รวีวรรณ ขนานนิต (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) “...ทางศูนย์การเรียนรู้
ทอผ้าของชุมชนจะมีหน้าร้านให้สำหรับขายผ้าที่ผู้เรียนหรือชาวบ้านในชุมชนทอผ้า
ให้เขาเอามาขาย ทางศูนย์จะรับซื้อหมด เพราะชาวบ้านจะได้มีรายได้จากการทอผ้า

เป็นแรงจูงใจให้เขาอนุรักษ์และไม่ทิ้งการทอผ้าไปทำงานอย่างอื่นหมด หรือหากมีงานจัดแสดงสินค้าตามที่ต่างๆ เราก็จะพยายามพากลุ่มเครือข่ายของเราหรือคนที่มาเรียนทอผ้ากับเราไปแสดงสินค้าที่ตนเองทำ เพื่อให้รู้ว่าสินค้าของเรามีคุณค่าและเป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและนอกชุมชน ทำให้ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และผู้เรียนมีกำลังใจในการอนุรักษ์การทอผ้าหาดเสี้ยวต่อไป...” และ จินตนา สิงหวิบูลย์ (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556) “...ชอบมาเรียน เพราะปกติเรียนที่โรงเรียนเมืองเซียง แต่บางครั้งครูที่โรงเรียนจะสอบถามความสมัครใจเกี่ยวกับการมาเรียนทอผ้าบางทีก็ได้แบบและผ้าไปทำเองที่บ้านแล้วนำเอามาขายให้กับศูนย์การเรียนทำให้ได้ทั้งความรู้และได้รายได้เป็นของตนเอง...”

1.5 ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน พบว่า ผู้นำชุมชนมีการจัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้จัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมไว้สำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาจนเข้าใจก่อนที่ลงมือปฏิบัติ ดังที่

ถนอมศักดิ์ กาไหลทอง (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556) “...ทางเทศบาลจะมีอุปกรณ์การทอผ้าไว้ให้คนในชุมชน สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนรู้ ก็ให้ครูสุนทรี่สอนได้ โดยเอาอุปกรณ์ที่แจกให้ ทางเทศบาลมีให้ทุกอย่าง หากใครเรียนแล้วทอผ้าได้ถ้าอยากขายในชุมชนก็จะรับซื้อเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ผู้เรียน...”

และหากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนต้องการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยก็สามารถประสานงานขอจัดสรรงบประมาณได้จากผู้นำชุมชน ซึ่ง

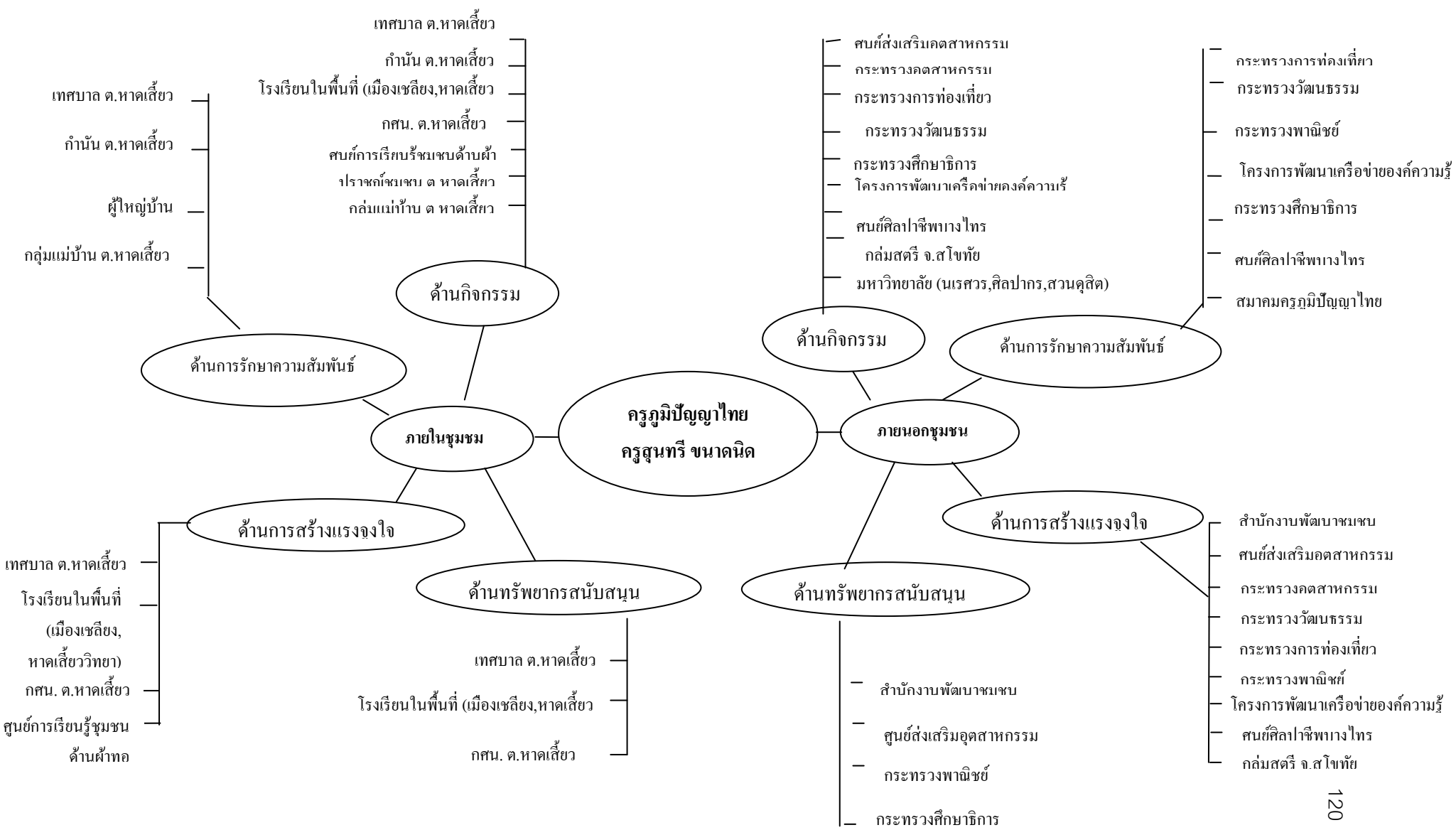
ศรียลย์ นุ่มมาก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556) กล่าวว่า “...ถ้าจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเราสามารถเขียนโครงการเพื่อไปขอเบิกงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ แต่ที่เบิกบ่อยที่สุดก็จะเป็นเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว จะมึงงบประมาณมาให้ตลอดหากต้องการจัดกิจกรรม...” และ วรรณภา วัฒนวงศ์สุโข (สัมภาษณ์,

1 มีนาคม 2556) กล่าวว่า “...หากเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนทอผ้าที่ต้องการงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ทางเทศบาล (กองการศึกษา) ก็จะทำหน้าที่จัดสรรงบประมาณให้ เช่น สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ค่าตอบแทนวิทยากร...”

ชุมชนมีศูนย์การเรียนต้นแบบและมีการประสานงานกับเครือข่ายการเรียนรู้ภายนอกชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้เพิ่มเติมองค์ความรู้และได้เรียนรู้นอกเหนือจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่บ้านครูภูมิปัญญา เช่น พิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำ บ้านของคนในชุมชนที่ยังมีการทอผ้าขึ้นตีนจก เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

ถนอมศักดิ์ กาไหล่ทอง (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556) “...ในชุมชนบ้านหาดเสี้ยวของเรา มีแหล่งเรียนรู้เรื่องการทอผ้าขึ้นตีนจกที่หลากหลายเพราะส่วนใหญ่คนในชุมชนจะทอผ้าเป็นกันหมด หากใครสนใจที่จะเรียนเรื่องการทอผ้าก็สามารถไปเรียนได้ทุกที่ตามที่สะดวก มีศูนย์การเรียนหลายแห่ง และส่วนใหญ่ทุกบ้านก็จะมีที่สำหรับทอผ้าและมีคนเฒ่าคนแก่เฝ้านั่งทออยู่ ถ้าเราสนใจหรือลูกหลานสนใจเขาก็จะสอนให้...” และ มานะ เอี่ยมบัว (สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2556) “...ผมเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต บางครั้งจะมาจัดกิจกรรมให้กับชุมชนบ้านหาดเสี้ยว โดยจะทำหน้าที่เป็นเครือข่ายวิทยากรที่มาจากภายนอกชุมชน(สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ) โดยทางเราเป็นเครือข่ายจากภายนอกชุมชน ได้งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์มาช่วยจัดกิจกรรมให้กับคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง...”

จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ได้ข้อสรุปเป็นบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ตามแผนผังและตารางวิเคราะห์สรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ดังต่อไปนี้

รูปภาพที่ 4 รูปภาพแสดงบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนหาดเสี้ยว

ตารางที่ 2 ตารางการวิเคราะห์และสรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอด องค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายในชุมชน	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านผ้าทอ	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม เป็นสื่อการเรียนรู้หลักและพบได้ในชุมชนบ้านหาดเสี้ยว อาทิ ศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าขึ้นต้นจก พิพิธภัณฑสถานผ้าทองคำ เป็นต้น โดยครูภูมิปัญญาไทยสามารถสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับผ้าทอประกอบการสอน และยังเป็นศูนย์แสดงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยพวนที่น่าสนใจ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้ผู้เรียนอยากเรียนเรื่องการทอผ้าและมีการรับซื้อผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา
	กศน. ต.หาดเสี้ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้า โดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรหรือพาผู้เรียนไปเรียนรู้ตามอศยาศัยที่ศูนย์การเรียนรู้ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้ผู้เรียนอยากเรียนเรื่องการทอผ้าและรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าไว้ - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการเบิกของงบประมาณการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอศยาศัยเรื่องการทอผ้าจากกระทรวงศึกษาธิการอย่างสม่ำเสมอ
	โรงเรียนในพื้นที่ (เมืองเซียง, หาดเสี้ยววิทยา)	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้า โดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรหรือพาผู้เรียนไปเรียนรู้ตามอศยาศัยที่ศูนย์การเรียนรู้และบรรจภูมิปัญญาไทยเป็นหลักสูตรท้องถิ่น - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้ผู้เรียนอยากเรียนเรื่องการทอผ้าและรักษาภูมิปัญญาไทยไว้ - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการเบิกของงบประมาณจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าจากกระทรวงศึกษาธิการอย่างสม่ำเสมอ
	ปราชญ์ชุมชน ต.หาดเสี้ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม เป็นผู้ช่วยครูสุนทรในการจัดการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้าขึ้นต้นจกแก่ผู้ที่สนใจทั้งภายในและภายนอกชุมชน

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายในชุมชน	กลุ่มแม่บ้าน ต.หาดเสี้ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้า โดยทางกลุ่มแม่บ้านจะร่วมกับครูสุนทรีย์จัดกิจกรรมการเรียนทอผ้าแก่ผู้สนใจ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการสร้างเครือข่ายกับองค์กรสตรีเพื่อขยายเครือข่ายเกี่ยวกับการทอผ้าให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น
	เทศบาล ต.หาดเสี้ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้าให้กับคนในชุมชนเป็นประจำ โดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรในการเรียนการสอน - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้ผู้เรียนอยากเรียนเรื่องการทอผ้าและรักษาภูมิปัญญาไทยไว้ - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการเบิกของงบประมาณการจัดกิจกรรมการเรียนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าอย่างสม่ำเสมอ และมีการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์สำหรับผู้สนใจไปเรียนทอผ้าที่บ้าน - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมการพบปะเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครูภูมิปัญญาไทย ผู้นำชุมชน และผู้เรียน ได้แลกเปลี่ยนความรู้กันเป็นประจำ
	กำนัน ต.หาดเสี้ยว/ผู้ใหญ่บ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้าให้กับคนในชุมชนเป็นประจำ โดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรในการเรียนการสอนหรือมีการจัดกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นประจำ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมการพบปะเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครูภูมิปัญญาไทย ผู้นำชุมชน และผู้เรียน ได้แลกเปลี่ยนความรู้กันเป็นประจำ และมีการพาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและครูภูมิปัญญาไทยเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้นอกชุมชนและขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายนอกชุมชน	ศูนย์ศิลป์ป่าซี้พบางไทร	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการส่งเสริมจัดกิจกรรมอบรมครูภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดองค์ความรู้ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการสร้างเครือข่ายระหว่างครูภูมิปัญญาไทยในแต่ละชุมชนจนถึงระดับประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และช่วยเหลือกันเกี่ยวกับภูมิปัญญา - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้เครือข่ายมีการรักษาภูมิปัญญาไทยไว้และช่วยเหลือโดยรับซื้อผลผลิตทางภูมิปัญญา
	กลุ่มสตรี จ.สุโขทัย	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้าให้กับคนในชุมชนเป็นประจำ โดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการทอผ้า ตามงานต่างๆของจังหวัดสุโขทัย ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยของจังหวัด - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการสนับสนุนให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอยากส่งเสริมครูภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนบ้านหาดเสี้ยวเอง
	กระทรวงวัฒนธรรม/กระทรวงการท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการทอผ้าให้กับผู้ที่สนใจ โดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรในการเรียนการสอนเมื่อมีการจัดนิทรรศการของกระทรวงเป็นประจำ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการจัดนิทรรศการให้เครือข่ายการเรียนรู้หรือดูงานและมีการจัดเสวนาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายภูมิปัญญาไทยอย่างสม่ำเสมอ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้กับทั้งเครือข่าย ครูภูมิปัญญาและบุคคลที่สนใจได้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าไว้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายนอกชุมชน	กระทรวงอุตสาหกรรม/ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมให้ครูภูมิปัญญาไทยเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่บุคคลที่สนใจ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการสร้างเครือข่ายระหว่างคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยจะทำงานด้านการส่งเสริมร่วมกันประมาณปีละ 2 ครั้ง - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลุกฝังให้เครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้องอยากที่จะสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยไว้และช่วยเหลือโดยรับซื้อผลผลิตทางภูมิปัญญา
	สำนักงานพัฒนาชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการรับซื้อผลผลิตทางภูมิปัญญาเพื่อให้นักในชุมชนมีรายได้และกำลังใจที่ทำอาชีพการทอผ้าและมีการจัดทำโครงการ OTOP ขึ้นเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีจัดสรรงบประมาณการเพื่อมาช่วยในเรื่องการกีดกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างสม่ำเสมอ
	โครงการพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้ (KOB)	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมโดยโครงการนี้จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าอย่างครบวงจรภายในชุมชนให้กับผู้ที่สนใจ เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ เป็นตัวกลางในการประสานงานให้กับกลุ่มเครือข่ายต่างๆได้ร่วมงานการถ่ายทอดองค์ความรู้แบบครบวงจรในชุมชนร่วมกัน - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการจัดโครงการต่างๆเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนและภายนอกชุมชนอยากที่จะเรียนรู้และสืบทอดองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าต่อไป

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย
ภายนอกชุมชน	กระทรวงพาณิชย์	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลูกฝังให้เครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้องอยากที่จะสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยไว้และช่วยเหลือโดยรับซื้อผลผลิตทางภูมิปัญญา - ด้านการจัดการทรัพยากร มีจัดสรรงบประมาณการเพื่อมาช่วยในเรื่องการกีดกักรวมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยอย่างสม่ำเสมอและพาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไปดูงานเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยเป็นประจำ
	มหาวิทยาลัย (นเรศวร, ศิลปากร, สอนดุสิต)	- ด้านกิจกรรม มหาวิทยาลัยเชิญครุภูมิปัญญาเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าเป็นประจำ หรือบางครั้งทางมหาวิทยาลัยจะจัดกิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชนหรือผู้ที่สนใจ เช่น การทอผ้าขึ้น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอหาคัดเสี้ยว เป็นต้น

สรุปได้ว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวมีบทบาทในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย โดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภายในจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกและประสานงานในด้านต่างๆของการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนให้กับครุภูมิปัญญาไทยและหน่วยงานภายนอกชุมชนจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและครุภูมิปัญญาไทย โดยการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภายนอกนั้นจะดำเนินกิจกรรมผ่านเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภายใน

2. ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

2.1 ด้านการจัดกิจกรรม พบว่า ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้หรือส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยภายในมีกิจกรรมการเรียนการสอนและการประชุมเพื่อจัดทำกิจกรรมหรือหลักสูตรเป็นประจำ เพื่อให้คนในชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้

เรียนและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่ชุมชนตนเองมีอยู่
ดังที่

ทองหล่อ พุ่มพวง (สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2556) กล่าวว่า “...
เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะดำเนินการเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องสมุนไพรไทยเป็นประจำ
เรามักจะสอดแทรกเรื่องภูมิปัญญาไทยไว้ตามกิจกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อให้คนใน
ชุมชนได้รับความรู้และป้องกันไม่ให้อุตสาหกรรม...” และ บุญเพ็ง แซ่ตัน (สัมภาษณ์, 7
มีนาคม 2556) กล่าวว่า “...เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะแบ่งออกเป็นกลุ่มตามหน้าที่
ของชุมชน เช่น วัด โรงเรียน สถานีนอนามัย อบต. กำนัน ผู้ใหญ่ กลุ่มผู้สูงอายุ
 เป็นต้น แต่ละกลุ่มจะมีการช่วยเหลือกันเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้
ครูภูมิปัญญาไทยถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่คนในชุมชน โดยจะร่วมปรึกษากันตั้งแต่
เริ่มวางแผนงานจนถึงการประเมินผล เพื่อจัดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพให้แก่ผู้รับการ
ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยทั้งเครือข่าย ครูภูมิปัญญาไทย และผู้เข้าร่วมรับการถ่ายทอด
องค์ความรู้จะมาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย
มากกว่าที่จะให้ครูสอนอย่างเดียว ทำให้การเรียนเกิดประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น...”

และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) โดย
วิธีการสื่อสารโดยการเล่าเรื่อง (Story Telling) ที่ตนเองได้เรียนรู้หรือทราบมา เพราะแต่ละคน
ในชุมชนมีความรู้เฉพาะบุคคลอยู่แล้ว เมื่อทำกิจกรรมการจัดการความรู้วิธีนี้สำเร็จ เครือข่ายการ
เรียนรู้ชุมชนและครูภูมิปัญญาไทยก็จะนำผลที่ได้มาจัดทำเป็นระบบเพื่อให้องค์ความรู้ที่กระจัด
กระจายกันไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลให้มีองค์ความรู้ที่เด่นชัดทำให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็น
ชุมชนนำร่องด้านภูมิปัญญาไทยการแพทย์แผนไทยอีกด้วย ทำให้ชุมชนนั้นมีความรู้ที่เป็นระบบ
เด่นชัด และมีเอกลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

พระครูสุธรรมนาถ (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556) “...พระอาจารย์อยากให้
ทุกคนในชุมชนมาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ให้ผู้ใหญ่สอนเด็กหรือแลกเปลี่ยน
ความรู้กันไป อาจจะคนละแค่ 3 นาทีที่จะเล่าเรื่องสมุนไพรที่ตนเองรู้จัก แต่ทำทุกวันๆ

ก็จะได้ข้อมูลที่เยอะมากขึ้นและเป็นระบบ เป็นข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน...” และ อรุณ เดชนาเกร็ด (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556) “... การจัดกิจกรรมของทาง โรงเรียนจะเน้นการสอนเด็กนักเรียนเกี่ยวกับเรื่องสมุนไพรไทย โดยเมื่อนักเรียน สามารถเรียนรู้เรื่องสมุนไพรไทยจากครุภูมิปัญญาได้แล้ว ก็สามารถที่จะนำความรู้ไป ใช้ประโยชน์กับตัวเองหรือนำไปบอกต่อให้กับผู้ปกครอง หรือบุคคลที่ยังไม่รู้เป็นทอดๆ หรือหากผู้เฒ่าผู้แก่บางคนที่เราอาจจะเชิญมาเป็นวิทยากรผู้ช่วยพระอาจารย์ (ครุภูมิปัญญาไทย) อีกด้วย...”

และการจัดกิจกรรมส่งเสริมองค์ความรู้ของชุมชนเน้นการเคารพสิทธิของทุกคนในชุมชน โดยยึด หลักความแตกต่างระหว่างบุคคลและควรเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และการถ่ายทอด องค์ความรู้ ไม่สอนโดยการบังคับให้ผู้เรียนเชื่อเพียงทางเดียวแต่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรเป็น ผู้อำนวยความสะดวกโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

ทองหล่อ พุ่มพวง (สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2556) “...เวลาเราจะจัด กิจกรรมการเรียนการสอน เราจะดูที่ความต้องการและพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนว่าอยู่ใน ระดับใดและมีความต้องการแบบไหน เพราะเราจะได้เลือกหากิจกรรมที่จะจัดได้ถูก อาจต้องดูเวลาที่กำหนดด้วยว่า มีเวลาในการเรียนรู้เท่าใด เพื่อหาหลักสูตรที่ เหมาะสมกับผู้เรียน...” และ มนูญ แสงมณี (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556) “... การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยนั้น จะจัดให้มีความสอดคล้องกับ ความ ต้องการของผู้เรียน โดยจะต้องดูถึงพื้นฐานความรู้ อายุ สถานะเช่น ผู้สูงอายุ เด็ก นักเรียน และจะจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เป็นทั้งผู้เรียนและผู้สอนไปด้วย...”

2.2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย พบว่า ทุกๆเครือข่ายใน ชุมชนจะมีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา เนื่องจากในชุมชนมีเครือข่ายการเรียนรู้ ชุมชนอยู่หลายกลุ่ม หากมีผู้เรียนจำนวนมากกว่าที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย (วัดปลักไม้ลาย) จะสอนได้หมด จะมีการเรียกขอความร่วมมือจากเครือข่ายในชุมชนให้มาอำนวยความสะดวก ดังที่

พระครูสุธรรมนาถ (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556) “...ทางศูนย์การเรียนรู้ เรื่องสมุนไพรวัดและชุมชนจะช่วยเหลือกันตลอด เป็นการพึ่งพาแบบวิถีชาวบ้าน โดยหากวัดมีกิจกรรมที่ต้องอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอื่นๆ ก็จะสามารถบอกให้มาช่วยได้หมด ส่วนวัดก็จะช่วยเหลือในเรื่องการให้ความรู้เรื่องสมุนไพรวัด เป็นการพึ่งพาระหว่างเครือข่ายในชุมชนและวัดที่ให้ความรู้เรื่องสมุนไพรวัดไทย...” และ ทองหล่อ พุ่มพวง (สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2556) “...หากจะจัดกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เราก็จะขอความร่วมมือจากกลุ่มเครือข่ายต่างๆ เช่น ขอความร่วมมือเรื่องงบประมาณ เรื่องสถานที่ เรื่องผู้ช่วยครูภูมิปัญญา เรื่องสื่อการเรียนรู้ เรื่องการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น โดยเมื่อเราขอความร่วมมือจากทุกส่วนก็จะทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนของเรามีการทำงานร่วมกัน มีการประสานงานกัน อย่างสม่ำเสมอ...”

โดยอาจแบ่งหน้าที่กันตามสถานะทางชุมชน หรือเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนก็จะมี การช่วยเหลือ และพบปะเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานเป็นประจำ โดยจะมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

อรุณ เดชนาเกร็ด (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556) “...หากเราต้องการจะ ประสานงานกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอื่นๆ เราอาจใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานต่างๆ โดยสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมของโรงเรียน เช่น กิจกรรมกีฬา สโมสร ชมรมผู้ปกครอง ค่ายฤดูร้อน โดยกิจกรรมเหล่านี้จะมีชาวบ้านและเครือข่ายในชุมชน มาพบปะกันอยู่แล้ว ทำให้เราสามารถประชุมหรือนัดพบปะไปในตัวได้อีกทางหนึ่ง...” และ ทินวัตร ธีรวัฒน์สกุล (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556) “...ทุกกลุ่มเครือข่ายใน ชุมชนจะมีการประสานงานและมีความสัมพันธ์ที่ดีเมื่อจัดกิจกรรมการถ่ายทอด องค์ความรู้ โดยหน้าที่ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนหลักก็จะเป็นเรื่องการช่วยกัน ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องสมุนไพรวัดแก่ชาวบ้าน โดยแต่ละเครือข่ายก็จะแบ่งหน้าที่กันไป ตามความถนัด...”

และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบางกลุ่มก็จะเป็นผู้ที่เคยเรียนเรื่องสมุนไพรไทยกับครุภูมิปัญญาไทย ก็จะมาช่วยในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้บ้างเป็นบางครั้ง ดังที่

สุดใจ เปี่ยมเกล้า (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556) กล่าวว่า“...ในชุมชนจะมี เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่ได้เรียนเรื่องสมุนไพรมาจากพระอาจารย์ (ครุภูมิปัญญาไทย) เรียกได้ว่าเป็นนักเรียนแพทย์แผนไทยก็ได้ โดยกลุ่มเครือข่าย เหล่านี้ก็จะมีการประสานงานกันเมื่อมีกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อช่วยกัน วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และร่วมกันจัดหลักสูตรที่ตอบสนองของความต้องการของ ชุมชน...”

2.3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์ และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาภูมิปัญญาไทยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้ และอยากเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพิ่มมากขึ้น ดังที่

สุดใจ เปี่ยมเกล้า (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556) กล่าวว่า“...เราจะมี การ ชี้แจงให้คนในชุมชนได้เห็นถึงประโยชน์จากการเรียนภูมิปัญญาไทยกับพระอาจารย์ โดยเราจะชี้แจงว่าการดูแลสุขภาพตนเองด้วยสมุนไพรนั้น ได้ผลดีกว่าการรักษาด้วย แพทย์แผนปัจจุบัน และจะชี้ให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าหากได้รับการถ่ายทอด องค์ความรู้...” และ วิศาล แก้วลิ้ม (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556) “...ที่ผมไปเรียน ภูมิปัญญา กับหลวงพ่อกับผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องสมุนไพร เพราะผมอยากได้รับความรู้เรื่องสมุนไพร เพราะเป็นเรื่องที่ดี เนื่องจากทางชุมชนเรามีป่าชุมชนที่มีสมุนไพร ไทยหลากหลายชนิดและมีผู้ทรงภูมิปัญญาคอยถ่ายทอดให้ ทำให้ผมได้รับความรู้เรื่อง สมุนไพรและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปบอกต่อและนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้เป็นอย่างดี...”

อีกทางหนึ่งหรือมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ โดยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่โดยอาจ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำงานกับเครือข่ายโดย เริ่มตั้งแต่การสำรวจถึงปัญหาชุมชนจนถึง การประเมินผล ทำให้คนในชุมชนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ ทำให้เครือข่ายชุมชนสามารถเข้าใจถึง

ปัญหาและความต้องการและสามารถสร้างหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการและกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการอยากเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

อรุณ เดชนาเกร็ด (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556) “...เรามีการจัดตั้งหลักสูตรการอบรมการเป็นมัคคุเทศก์น้อยเป็นประจำ โดยจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติของโรงเรียน ให้นักเรียนที่สนใจเข้ามาสมัครและเชิญครูภูมิปัญญามาเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม และเด็กที่ผ่านการฝึกอบรมก็จะได้ประโยชน์และความรู้สามารถนำไปใช้ได้จริง เป็นประโยชน์ที่สามารถเห็นผลได้ชัดเจน ทำให้เด็กวิ่งต้อไปหรือแม่กระทั่งผู้ปกครองเห็นคุณค่าและความสำคัญขององค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเรื่องสมุนไพรและอยากเรียนรู้เพื่อรักษาไว้ชั่วลูกชั่วหลาน...” และ ทินวัตร ธิวัฒน์สกุล (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556) “...เราจะจัดกิจกรรมเพื่อสอดแทรกเนื้อหาที่จะทำให้ผู้เข้าร่วมอบรมเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย โดยมีการสอดแทรกเข้าไปเรื่อยๆ เมื่อชาวบ้านในชุมชนได้พบเจอหรือเห็นประโยชน์จากการเรียนภูมิปัญญาบ่อยครั้ง ก็จะทำให้เกิดความรักและเห็นคุณค่าไปเอง...”

2.4 ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการช่วยกันดูแล รักษา และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ โดยมีการจัดหาสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายหรือเพิ่มเติมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ที่ว่า

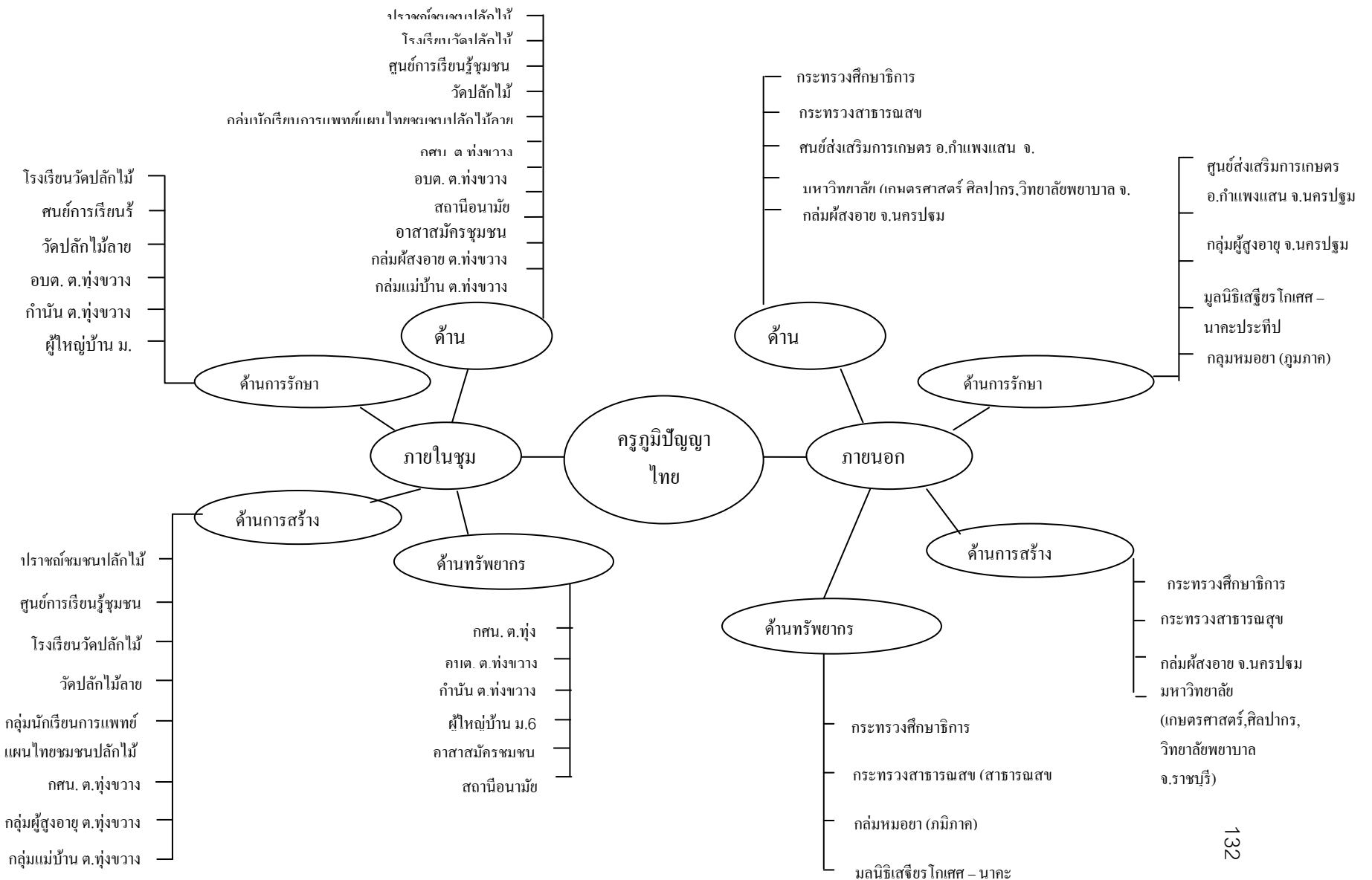
พระครูสุทธธรรมนาถ (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556) “...พระอาจารย์หวงป่า ชุมชนมาก เพราะมีสมุนไพรหลายชนิด มีค่ามีทั้งความรู้ ทั้งคุณค่า ห้ามใครตัดต้นไม้หรือทำลายสถานที่ที่เผยแพร่องค์ความรู้เด็ดขาด ทุกคนต้องช่วยกันดูแลเพราะถือเป็นสมบัติของส่วนรวม...” และ อรุณ เดชนาเกร็ด (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556) “...ทาง อบต. มาทำป้ายเพื่อเป็นสื่อทางการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรให้ โดยนำป้ายหินอ่อนมาติดไว้ตามต้นไม้สมุนไพรต่างๆ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอีกทางหนึ่ง

และทางโรงเรียนกำลังจะทำสื่อการเรียนรู้ทางอิเล็กทรอนิกส์ คือ แผ่นผังป่าชุมชนในคอมพิวเตอร์ เพราะสามารถทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี...”

ส่วนเครือข่ายที่มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องงบประมาณ ก็มีการจัดสรรงบประมาณให้แก่ชาวบ้านในชุมชนที่มาเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย เช่น การพาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไปดูงานภายนอก การจ่ายค่าตอบแทนวิทยากร การหาตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย เป็นต้น ดังที่

สุดใจ เปี่ยมเกล้า (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556) กล่าวว่า “...หากจัดกิจกรรมเราจะของงบประมาณจาก อบต. โดยเขียนโครงการไป และนำงบประมาณที่ได้มาไปจัดสรรตามส่วนต่างๆ เช่น ค่าสถานที่ ค่าสื่ออุปกรณ์ ค่าอาหารว่าง ค่าอาหารกลางวัน ค่าตอบแทนวิทยากร(ครูภูมิปัญญาไทย)...” และ ทองหล่อ พุ่มพวง (สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2556) “...ทางชุมชนจะนำผลิตภัณฑ์ที่ได้ เช่น ยาสมุนไพร สมุนไพรต่างๆ ไปขาย ตามศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เช่น วัด อนามัย ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำเงินที่ได้กลับเข้าสู่ชุมชน หรือใช้เป็นทุนในการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไป...”

จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ของชุมชนปลักไม้ลาย ได้ข้อสรุปเป็นการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ตามแผนผังและตารางการวิเคราะห์สรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ดังแผนภาพต่อไปนี้

รูปภาพที่ 5 รูปภาพแสดงบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย

ตารางที่ 3 ตารางการวิเคราะห์และสรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายในชุมชน	วัดปลักไม้ลาย	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม วัดเป็นศูนย์กลางในการกระจายองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย โดยพระครูสุธรรมนาถจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรหลักในการให้ความรู้แก่คนในชุมชนและผู้สนใจ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ วัดมีการเชิญเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในแต่ละกลุ่มมาพบปะกันเป็นประจำเพื่อดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดองค์ความรู้และยังเป็นสถานที่ที่มีเครือข่ายสามารถพบกันได้มากและสะดวกที่สุด - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลุกฝังให้เครือข่ายการเรียนรู้และคนในชุมชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยด้านการแพทย์แผนไทยและสอนให้สามารถนำเอาความรู้ภูมิปัญญาไทยไปใช้ในชีวิตประจำวัน
	ปราชญ์ชุมชนปลักไม้ลาย	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม เป็นผู้ช่วยวิทยากร และช่วยเหลือในเรื่องการจัดหลักสูตรการเรียนสอนไพร่ให้เหมาะสมกับผู้เรียน - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการปลุกฝังให้ผู้เรียนอยากเรียนและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยต่อไป
	โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมการให้ความรู้เรื่องการแพทย์แผนไทยแก่นักเรียนและผู้ปกครองโดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาเป็นวิทยากรในการให้ความรู้เป็นประจำ (โครงการมัคคุเทศก์น้อย) - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมการให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย โดยโรงเรียนจะเป็นสื่อกลางในการประสานงานการจัดกิจกรรมการส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้กับเครือข่ายต่างๆ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและปลุกฝังให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาและอยากสืบทอดองค์ความรู้นี้ไว้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย
ภายในชุมชน	กศน. ต.ทุ่งขวาง	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการจัดการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียนและตามอัธยาศัยโดยให้ผู้เรียนที่สนใจได้ศึกษาภูมิปัญญาไทย โดยมีครุภูมิปัญญาและปราชญ์ชุมชนเป็นวิทยากร - ด้านการสร้างแรงจูงใจ กศน. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและอยากเรียนรู้เรื่องสมุนไพรไทย - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการเบิกของงบประมาณการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรอย่างสม่ำเสมอ
	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม ชุมชนปลักไม้ลายมีศูนย์การเรียนรู้ที่หลากหลาย อาทิ ป่าสมุนไพร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น โดยศูนย์การเรียนรู้จะเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ประกอบ การเรียนรู้ได้เห็นได้ชัด โดยในแต่ละศูนย์จะมีปราชญ์ชุมชนเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ประจำ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมการพบปะเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนความรู้กันเป็นประจำ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยองค์ความรู้และเป็นสมบัติส่วนกลางของชุมชน ทำให้ชาวบ้านและเครือข่ายต้องช่วยกันดูแลรักษา เป็นการปลูกฝังให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าและอยากที่จะดูแลศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไม่ให้เสื่อมโทรม
	กลุ่มนักเรียนการแพทย์แผนไทย	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม นักเรียนการแพทย์แผนไทยเป็นผู้ที่เคยได้ศึกษาหลักสูตรการแพทย์แผนไทยจากครุภูมิปัญญามาแล้ว ทำให้มีความรู้เรื่องสมุนไพรไทยมาพอสมควร สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้อื่นได้ โดยนักเรียนการแพทย์แผนไทยจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยวิทยากรในการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ นักเรียนการแพทย์แผนไทยจะชี้แจงให้คนในชุมชนได้เห็นประโยชน์จากการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรไทย และเชิญชวนให้ผู้สนใจได้เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบทอดองค์ความรู้เรื่องสมุนไพรต่อไป

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย
ภายในชุมชน	กลุ่มผู้สูงอายุ/กลุ่มแม่บ้าน ต.ทุ่งขวาง	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม เครือข่ายกลุ่มนี้จะมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยเป็นประจำ ประมาณ 1 ครั้ง/เดือน - ด้านการสร้างแรงจูงใจ กลุ่มเครือข่ายจะมีการประสานงานกันเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานการส่งเสริมกับเครือข่ายการเรียนรู้อื่นเป็นประจำ โดยอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ
	อบต.ทุ่งขวาง	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการแพทย์แผนไทยด้านสมุนไพรไทยให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ ทาง อบต.จะมีการสนับสนุนให้เครือข่ายได้พบปะเพื่อปรึกษาหารือเรื่องการดำเนินการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นประจำและคอยติดตามการเคลื่อนไหวการทำงาน of เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการจัดสรรงบประมาณให้กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครุภูมิปัญญาไทยและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นประจำ
	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ ผู้นำชุมชนจะมีการประสานงานกับกลุ่มเครือข่ายต่างๆเป็นประจำ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อปรึกษาหารือการดำเนินงานการส่งเสริมองค์ความรู้กันเป็นประจำ - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการจัดสรรงบประมาณให้กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครุภูมิปัญญาไทยและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นประจำ

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายในชุมชน	สถานีอนามัย/อสม.	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม ทางสถานีอนามัยจะมีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างสม่ำเสมอโดยผ่าน อสม. เพื่อจัดกิจกรรมให้กับชาวชุมชน - ด้านการจัดหาทรัพยากร ทางอนามัยมีการผลิตยาสมุนไพรและจำหน่ายคืนรายได้ให้แก่ชุมชน
ภายนอกชุมชน	กระทรวงศึกษาธิการ	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม ส่งเสริมให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจัดกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมีโรงเรียนในพื้นที่เป็นสื่อกลาง - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการดำเนินงานและประสานงานให้ครูภูมิปัญญาไทยและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้ดูงานด้านการแพทย์แผนไทยเพื่อเพิ่มพูนความรู้และขยายเครือข่ายไปนอกชุมชน ผ่านกิจกรรมการพบปะต่างๆที่กระทรวงศึกษาธิการ - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังให้คนในชุมชน และผู้ที่สนใจเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยอยากเรียนรู้และอยากสืบทอด - ด้านการจัดหาทรัพยากร มีการจัดสรรงบประมาณให้กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการจัดหาสื่อ ค่าตอบแทนวิทยากร เป็นประจำ
	สำนักงานเกษตรอำเภอ กำแพงแสน	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านกิจกรรม ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนและมีการเชิญครูภูมิปัญญาและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่สำนักงานเป็นประจำ - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการเชิญให้ครูภูมิปัญญาและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมาศึกษาดูงานและพบปะกับเครือข่ายอื่นๆ ในจังหวัดนครปฐมเพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนต่อไป

	เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน	บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
ภายนอกชุมชน	มหาวิทยาลัย (ศิลปากร,มหิดล ,วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จ.ราชบุรี)	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านการจัดกิจกรรม มหาวิทยาลัยจะจัดกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยจะเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาบรรยายที่มหาวิทยาลัย (ภาคทฤษฎี) และส่งนักศึกษา มาเรียนรู้เรื่องสมุนไพรในป่าชุมชน (ภาคปฏิบัติ) โดยมีการจัดหลักสูตรให้แก่ครูภูมิปัญญาและจ่ายค่าตอบแทนแก่วิทยากร - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มหาวิทยาลัยจะมีการทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ภูมิปัญญาไทยในชุมชนเป็นประจำ โดยในการทำวิจัยนั้นทางมหาวิทยาลัย จะมีการชี้แจงถึงคุณประโยชน์ของภูมิปัญญาไทยให้แก่คนในชุมชนได้ทราบ ทำให้คนในชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทยมากยิ่งขึ้น
	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านการจัดกิจกรรม ดูแลการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนหรือส่งเภสัชกรมาเป็นผู้ช่วยวิทยากรในการจัดกิจกรรม เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร - ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีการร่วมกับชุมชนจัดทำโครงการเปิดป่าท่องเที่ยว 16 ก.ย. 2542 เพื่อให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของป่าชุมชนที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านภูมิปัญญามากขึ้น - ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน ส่งเสริมให้ชาวชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางสมุนไพร เช่น น้ำสมุนไพร อาหารจากสมุนไพร เพื่อให้ชุมชนมีรายได้และทุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆต่อไป
	มูลนิธิเสถียรโกเศศ - นาคะประทีป	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านการรักษาความสัมพันธ์ พาครูภูมิปัญญาไทยและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไปดูงานทั้งในประเทศและนอกประเทศ เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างเครือข่ายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น - ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน มีการมอบทุนในการดูงานให้แก่ชุมชน

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน		บทบาทในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย
ภายนอกชุมชน	กลุ่มหมอยา (ภูมิภาค)	- ด้านการรักษาความสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมเพื่อพบปะระหว่างเครือข่ายครุภูมิปัญญาไทยและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเป็นประจำ เพื่อปรึกษาหารือการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยมีทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

จากการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยทั้ง 2 ชุมชน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย โดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะมีบทบาทตั้งแต่ ขั้นตอนการสำรวจ วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน ขึ้นเนื้อหาทฤษฎี/หลักการ ขั้นตอนการจัดกิจกรรม ขั้นตอนการปฏิบัติและขั้นประเมินผล/ติดตามผล การจัดสรรงบประมาณต่างๆ การประชาสัมพันธ์ถึงประโยชน์ของภูมิปัญญาไทยให้แก่คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่มีค่าในชุมชนและอยากที่จะสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนต่อไป ซึ่งเมื่อวิเคราะห์บทบาทของทั้ง 2 ชุมชน พบว่า มีความคล้ายกันถึงจุดมุ่งหมายของการดำเนินงานคือต้องการที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความต้องการที่จะเรียนและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีค่า โดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในแต่ละกลุ่มจะมีการสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยอย่างเด่นชัดและแบ่งไปตามหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละกลุ่มเครือข่าย โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือรักษาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยที่ทรงคุณค่าตลอดไป

ขั้นตอนที่ 3 ผลการนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ผู้วิจัยจัดทำร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ และนำเสนอร่างแนวทางดังกล่าวกับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมกันพิจารณาและแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อร่วมพัฒนาร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ให้สมบูรณ์ โดยจัดสนทนากลุ่มในวันจันทร์ที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2556 ณ ห้องประชุมผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และตัวแทนชุมชนเข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 9 ท่าน และในวันพุธที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2556 ณ ศูนย์การเรียนรู้และทอผ้า ตึนจกบ้านหาดเสี้ยว อำเภอสรีษัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และตัวแทนชุมชนเข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 12 ท่าน โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปรายละเอียดได้ ดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยพัฒนาแนวทางเรื่อง “บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” โดยการนำข้อมูลมาจากการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ มาสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โดยแนวทางการพัฒนาเรื่อง “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” มีรายละเอียดประกอบทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านกิจกรรม คือ มีการปรึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดกิจกรรมกันเป็นประจำ
2. ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย คือ มีการจัดกิจกรรมเพื่อกระชับความสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ
3. ด้านการสร้างแรงจูงใจ คือ มีการสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้และเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
4. ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน คือ จัดสรรทรัพยากรให้กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างเพียงพอ

ประเด็นแนวทางในการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ประกอบด้วย

1. การพิจารณาความเชื่อมโยงและความเหมาะสมของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยโดยประเด็นสำหรับการพิจารณาแต่ละองค์ประกอบ ประกอบด้วย

- 1.1 ความถูกต้องเหมาะสม
- 1.2 ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
- 1.3 ความมีคุณค่าและประโยชน์
- 1.4 ภาพรวมของโครงสร้างและองค์ประกอบ

2. พัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยการสนทนากลุ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิ

3. ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

3.1 ร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมแล้วมาจัดทำประเด็นในการสนทนากลุ่มพบว่าข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ประกอบด้วย

ประเด็นที่ 1 ด้านกิจกรรม มีประเด็นดังต่อไปนี้

ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้หรือส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยภายในชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมให้สม่ำเสมอและควรมีโครงสร้างตารางกิจกรรมที่แน่นอน เพื่อกำหนดให้เป็นหลักสูตรที่เด่นชัดในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

มีการบริหารจัดการความรู้ชุมชน โดยมีการนำองค์ความรู้ที่มีในตัวบุคคลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและนำมาจัดเรียงองค์ความรู้ไว้ให้เป็นระบบและควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการสาธิตและการปฏิบัติมากกว่าที่จะเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียว

ประเด็นที่ 2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย มีประเด็นดังต่อไปนี้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการร่วมมือกันเพื่อจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่ใดที่หนึ่ง มากกว่าที่จะแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มๆ โดยทุกฝ่ายควรร่วมมือกันก็จะทำให้องค์ความรู้ที่ได้เป็นองค์ความรู้ส่วนรวมที่มาจากทุกหน่วยย่อยของชุมชนซึ่งจะมีประโยชน์และประสิทธิภาพมากกว่าและควรมีการประสานงาน/ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกหรือชุมชนอื่นได้รู้จักเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างโครงข่ายของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยให้เป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีประเด็นดังต่อไปนี้

ควรมีการสร้างแรงจูงใจในการสนับสนุนให้คนในชุมชนมาเรียนรู้และสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญามากขึ้น โดยอาจแบ่งกลุ่มผู้เรียนตามความต้องการและเป้าหมายเพื่อสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมและตรงตามความต้องการของผู้เรียนให้มากที่สุด

อีกทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรจัดหาตลาดการจำหน่ายที่สามารถจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาที่ชัดเจนและแน่นอนเพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคงและควรมีการประชาสัมพันธ์และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาภูมิปัญญาไทยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้และอยากเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่ง

ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน มีประเด็นดังต่อไปนี้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรจริงจังในการสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้มากขึ้นหรือเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณอาจจัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้จัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมไว้สำหรับผู้เรียนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเองและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรช่วยกันดูแล รักษา และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้ดีขึ้น

3.2 ผลการพิจารณาความเชื่อมโยงและเหมาะสมของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันพิจารณาความเชื่อมโยงและความเหมาะสมของการร่างแนวทางเรื่อง “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” โดยพิจารณาจากข้อมูลการสัมภาษณ์ในประเด็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้

ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ เพื่อสามารถที่จะนำข้อมูลร่างแนวทางไปสู่การปฏิบัติในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านกิจกรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ในแต่ละข้อมีความเหมาะสมดี แต่ในบางข้อยังต้องมีการปรับพัฒนาเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชน เพราะบางข้อปฏิบัติตามข้อเสนอแนะได้ยากเพราะเนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรม ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถละทิ้งจากการทำงานมาร่วมเรียนหรือเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้ ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายในบางครั้งอาจปฏิบัติตามข้อเสนอแนะที่เสนอมานี้ได้ไม่สมบูรณ์

2. ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ในแต่ละข้อมีความเหมาะสมดี แต่ในบางข้อยังต้องมีการปรับพัฒนาเนื้อหาเพราะการที่ชุมชนมีความขัดแย้งเนื่องจากปัญหาการเมืองในปัจจุบันยังมีอยู่บ้าง ทำให้การพบปะเพื่อประชุมเครือข่ายอาจทำได้ยากและได้รับความร่วมมือค่อนข้างน้อย ไม่สามารถปฏิบัติตามข้อเสนอแนะได้ทั้งหมด

3. ด้านการสร้างแรงจูงใจ

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ในแต่ละข้อมีความเหมาะสมดี แต่ในบางข้อยังต้องมีการปรับพัฒนาเนื้อหา โดยควรแบ่งประเภทของผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือผู้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้ชัดเจนตามความต้องการ เพื่อเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะได้ตอบสนองความต้องการในการเข้าร่วมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ถูกต้อง

4. ด้านการจัดการทรัพยากรสนับสนุน

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ในแต่ละข้อมีความเหมาะสมดี แต่ในบางข้อยังต้องมีการปรับปรุงเนื้อหา เนื่องจากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบางกลุ่มไม่ของบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน เพราะต้องการหลีกเลี่ยงปัญหาความยุ่งยากที่เกิดจากการตรวจสอบทำให้การดำเนินการตามข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ไม่สามารถเป็นไปได้ทั้งหมด

สรุปผลการพิจารณาความเชื่อมโยงและเหมาะสมของข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยโดยการสนทนากลุ่ม พบว่าผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น โดยเห็นด้วยว่าข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสามารถนำไปใช้ได้จริงกับการทำงานด้านการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยทั้ง 4 ด้าน แต่ยังขาด ด้านการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน จึงเสนอแนะให้เพิ่มด้านที่ 5 ได้แก่ ด้านการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยสร้างให้ชุมชนของตนมีเอกลักษณ์ อนุรักษ์ รักษา พัฒนาและสืบทอดองค์ความรู้ต่อไป เพื่อเป็นแนวทางให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถรักษามาตรฐานการดำเนินงานและพัฒนาบทบาทให้ดีขึ้นได้อย่างยั่งยืน

3.3 ผลการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลร่างแนวทางเรื่อง “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” เพื่อใช้รวบรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและประเมินแนวข้อเสนอนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ การสำรวจและถอดบทเรียนกรณีศึกษาที่ดี จำนวน 2 กรณีศึกษาที่ดี ได้แก่ ชุมชนบ้านหาดเสี้ยวและชุมชนวัดปลักไม้ลาย มีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านกิจกรรม มีประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้หรือส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยภายในชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมให้สม่ำเสมอ

1.2 ควรมีโครงสร้างตารางกิจกรรมที่แน่นอน เพื่อกำหนดให้เป็นหลักสูตรที่เด่นชัดในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถแสดงบทบาทได้อย่างสม่ำเสมอ

1.3 มีการบริหารจัดการความรู้ชุมชน โดยมีการนำองค์ความรู้ที่มีในตัวบุคคลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและนำมาจัดเรียงองค์ความรู้ไว้ให้เป็นระบบ

1.4 ก่อนทำการจัดกิจกรรมใดๆโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรสำรวจความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั้งระดับบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนหรือสถานการณ์ภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนเพื่อที่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะได้จัดกิจกรรมที่หลากหลายและเพียงพอต่อความต้องการของทุกคนในชุมชน

1.5 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการปรึกษากันเป็นประจำเพื่อกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและผู้เรียน หากเครือข่ายไม่สามารถมาได้ครบเนื่องจากอุปสรรคทางด้านระยะทางหรือเวลา เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรแก้ปัญหาโดย พยายามสอดแทรกเนื้อหาของการเรียนหรือการประชาสัมพันธ์กับกิจกรรมต่างๆของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.6 มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ไม่ว่าจะ โดยหลักสูตรที่จัดควรเป็นหลักสูตรที่สามารถปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และองค์ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย

1.4 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการสาธิตและการปฏิบัติมากกว่าที่จะเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียว

สรุปผลการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านการจัดกิจกรรม พบว่า ก่อนจะจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ใดๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรที่จะสำรวจถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนก่อน เพื่อจะได้ นำผลที่ได้จากการ

สำรวจมาจัดทำและพัฒนาหลักสูตรการจัดกิจกรรมให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน หน่วยงานที่สนับสนุนการทำงานเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีให้การสนับสนุนการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างสม่ำเสมอและควรมีการจัดสรรตารางเวลาการดำเนินงานให้มีความแน่นอนเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ

ประเด็นที่ 2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย มีประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการร่วมมือกันเพื่อจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ ณ ที่ใดที่หนึ่ง มากกว่าที่จะแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มๆ

2.2 ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันทำให้องค์ความรู้ที่ได้เป็นองค์ความรู้ส่วนรวมที่มาจากทุกหน่วยย่อยของชุมชนซึ่งจะมีประโยชน์และประสิทธิภาพมากกว่า

2.3 ควรมีการประสานงาน/ประชาสัมพันธ์ให้กับบุคคลภายนอกหรือชุมชนอื่นได้รู้จักเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างโครงข่ายของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยให้เป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้นไป

2.4 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการกำหนดเป้าหมายของการทำงานที่เป็นจุดหมายเดียวกันเพื่อที่เครือข่ายจะได้มีการช่วยเหลือและเชื่อมโยงองค์ความรู้กันเมื่อปฏิบัติงาน

2.5 หากเกิดปัญหาความขัดแย้งควรแก้ปัญหาหรือปรับความเข้าใจในทันทีเพื่อเป็นการปรึกษาหารือในการทำงานร่วมกันและเป็นการกระชับความสัมพันธ์เพื่อให้อุปปฏิบัติงานร่วมกันมีประสิทธิภาพหรือหากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเกิดความขัดแย้งกัน ก็ควรที่จะต้องร่วมมือกันในการทำงานให้มากยิ่งขึ้น หากเครือข่ายได้ทำงานและแก้ปัญหาพร้อมกันแล้วความขัดแย้งก็จะทุเลาลงและหมดไปในที่สุด

2.6 ควรมีการจัดสรรงบประมาณที่ได้มาอย่างเป็นธรรมและเพียงพอสำหรับให้เครือข่ายการเรียนรู้ในการนำไปดำเนินงานอย่างเหมาะสม

2.7 ควรกำหนดผู้นำเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เหมาะสมและกำหนดกฎกติกาหรือข้อตกลงต่างๆให้เป็นแนวทางปฏิบัติที่ยอมรับตรงกันทุกกลุ่ม

สรุปผลการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการพบปะหรือประชุมกลุ่มกันเป็นประจำเพื่อปรึกษาหรือระงับความสับสนของกลุ่มเครือข่าย เพื่อให้เวลาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการปฏิบัติงานร่วมกันได้เป็นอย่างดีและมีความคุ้นเคยในการทำงานร่วมกัน อีกทั้งควรเลือกผู้นำเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีความเหมาะสมและมีการกำหนดเป้าหมายในการทำงานร่วมกันเพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับและหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านงบประมาณควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อความต้องการและความเหมาะสมของเครือข่ายในแต่ละกลุ่มเพื่อป้องกันความขัดแย้ง

ประเด็นที่ 3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีประเด็นดังต่อไปนี้

3.1 ควรมีการสร้างแรงจูงใจในการสนับสนุนให้คนในชุมชนมาเรียนรู้และสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญามากขึ้น โดยมีการประชาสัมพันธ์และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาภูมิปัญญาไทยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้และอยากเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่ง

3.2 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรจัดหาตลาดการจำหน่ายที่สามารถจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาที่ชัดเจนและแน่นอนเพื่อให้คนในชุมชนที่รายได้ที่มั่นคง

3.3 ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรทำการวิเคราะห์ถึงความต้องการและเหตุผลในการมาร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียนว่าแต่ละกลุ่มต้องการอะไร เช่น ต้องการความรู้ หรือต้องการรางวัลตอบแทน เป็นต้น แล้วนำผลการวิเคราะห์มาจัดกลุ่มเพื่อจัดกลุ่มตามแรงจูงใจที่เหมาะสมแก่กลุ่มของเครือข่ายอย่างตรงตามความต้องการ

สรุปผลการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านการสร้างแรงจูงใจ พบว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการจัดหาตลาดจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาควรจัดหาตลาดในการจำหน่ายสินค้าให้แก่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดรายได้และควรมี

การประชาสัมพันธ์ให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเห็นคุณค่า ต้องการสืบทอดและป้องกันไม่ให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยห่างหายไป

ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรสนับสนุน มีประเด็นดังต่อไปนี้

4.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณอาจจัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้จัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมไว้สำหรับผู้เรียนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเองการจัดสรรงบประมาณนั้นต้องมีการจักรจรที่รัดกุมตรงตามความต้องการและเหมาะสม เพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถดำเนินงานเพื่อชุมชนได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

4.2 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรช่วยกันดูแล รักษา และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น

4.3 ในการจัดสรรทรัพยากรให้กับเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นควรที่จะต้องมีความเพียงพอในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านวัตถุดิบ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านบุคลากร ด้านการผลิตสื่อการเรียนการสอน เป็นต้น เพราะถ้าหากขาดทรัพยากรเหล่านี้ก็จะทำให้การดำเนินงานอาจขัดข้องหรือหยุดชะงัก ทำให้ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ขาดประสิทธิภาพหรืออาจต้องเลิกล้มกิจกรรมไปในที่สุด

สรุปผลการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยด้านการจัดการทรัพยากรสนับสนุน พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรส่งเสริม สนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้เพียงพอต่อความต้องการในทุกๆด้าน และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเองก็ควรช่วยกันรักษาทรัพยากรที่ได้มา โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้คุ้มค่าและตรงกับความต้องการของคนในชุมชนให้มากที่สุด

ประเด็นที่ 5 ด้านการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีประเด็นดังต่อไปนี้

5.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรร่วมมือกันสร้างชุมชนของตนเองให้เป็นชุมชนต้นแบบ โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยที่เป็นของแท้ ป้องกันการลอกเลียนแบบ โดยผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยของชุมชนนั้นจะมีจำหน่ายแคในชุมชนและไม่มีจำหน่ายที่อื่น ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องไปนอกชุมชน และสามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบและสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกด้วย

5.2 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรปลูกฝังให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและอยากที่จะรักษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไว้โดยการสืบทอด โดยควรสอดแทรกกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ไว้ในกิจกรรมต่างๆของชุมชนทั้งเป็นทางการและกิจกรรมการพบปะของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และทุกกลุ่มเครือข่ายควรที่จะมีการพัฒนาการดำเนินงานและถ่ายทอดวิธีการดำเนินงานให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ได้สืบทอดและทำหน้าที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่ดีต่อไป

สรุปผลการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านการพัฒนาบทบาทอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ โดยพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยชุมชนให้เข้มแข็งและเป็นชุมชนต้นแบบ โดยควรปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ได้เห็นคุณค่า อยากรักษาและอยากเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยและมีการพัฒนาเครือข่ายต่อไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พบข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดยผู้ทรงคุณวุฒิได้สะท้อนปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและแนวทางการแก้ไขของการพัฒนาเครือข่ายไว้ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและแนวทางการแก้ไข

1. เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบางคนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากติดภารกิจต่างๆ ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีจำนวนน้อยกว่าที่ตั้ง

เป้าหมายไว้ ดังนั้น เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรแจ้งทางสมาชิกว่าหากไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย ให้แจ้งล่วงหน้า หากสมาชิกที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้มีจำนวนมาก อาจเลื่อนการจัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมสามารถมาได้ตรงกันหรืออาจให้สมาชิกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนท่านอื่น มาแทน

2. การจัดกิจกรรมของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไม่สามารถปฏิบัติได้บ่อย เนื่องจากทั้ง 2 ชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรม หากเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยก็อาจทำให้งานประจำได้ผลดีไม่เท่าที่ควร หรือเสียรายได้ประจำไป ซึ่งทำให้การทำงานของเครือข่ายไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น ควรมีการดำเนินกิจกรรมในสถานที่และเวลาที่เหมาะสมจะมีบุคคลกลุ่มต่างๆมารวมตัวกันอย่างสะดวก เช่น กิจกรรมการทำบุญของวัด กิจกรรมทางประเพณี/วัฒนธรรมหรือการประชุมผู้ปกครองในโรงเรียน เป็นต้น แต่ถ้าหากชุมชนที่สามารถใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารได้ อาจประชุมหรือติดต่อสื่อสารกันผ่าน facebook twitter เป็นต้น

3. ทางชุมชนยังขาดระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาไทย ดังนั้น ทางเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องควรจัดหางบประมาณและผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีมาช่วยดำเนินการ

4. ผู้ต้องการศึกษาภูมิปัญญาไทยของชุมชนส่วนมากจะเป็นบุคคลที่มาจากภายนอกชุมชนมากกว่าคนในชุมชนเอง ดังนั้น เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรที่จะเพิ่มเนื้อหาการเรียนรู้เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เพื่อให้น่าสนใจและครอบคลุมกับความต้องการของคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

5. เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานเป็นอย่างมาก ทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆเป็นไปอย่างลำบาก ดังนั้น รัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณให้พอเพียงกับความต้องการของชุมชน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่องการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบทของชุมชนและวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยและชุมชนปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยวิธีการดำเนินงานวิจัย คือ ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ มี 3 แบบ ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แนวทางการสนทนากลุ่ม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 20 คน ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้รับการถ่ายทอดในแต่ละชุมชน และเพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกิจกรรม ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ระหว่างสมาชิกเครือข่าย ด้านการสร้างแรงจูงใจ ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนและด้านการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินงานวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปได้ดังนี้ คือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 ศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
- 2 วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
- 3 นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยมี 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

การวิจัยขั้นนี้เป็นการศึกษาเอกสาร ได้แก่ หนังสือ เอกสาร วารสาร บทความ ข้อมูลงานวิจัย สิ่งพิมพ์ และสื่อต่างๆ ที่มีผู้จัดทำไว้แล้ว เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลภาพรวมของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย และนำมากำหนดกรอบเพื่อการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดกรอบการวิเคราะห์เอกสารดังนี้
2. การวิเคราะห์และสรุปบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยตามกรอบการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อให้ได้ “บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน” สำหรับใช้เป็นกรอบในการเก็บข้อมูลภาคสนาม
3. การคัดเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกรณีศึกษาตามวัตถุประสงค์แบบเจาะจง (Purposive sampling) ด้วยการคัดเลือกเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจำนวน 2 แห่ง คือ ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัยและชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

4. ศึกษาภาคสนาม ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการติดต่อไปยังเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ทั้ง 2 แห่ง โดยอธิบาย ชี้แจง และขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัย โดยอธิบายถึงขั้นตอนและวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การขอเข้ามีส่วนร่วมเพื่อทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เก็บข้อมูลและปรากฏการณ์อย่างลุ่มลึก รวมทั้งชี้แจงถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยในการที่จะเป็นประโยชน์ต่อเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนที่ 1 การศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ได้แก่ แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยนำเครื่องมือรวบรวมเนื้อหาจากการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องและแบบสัมภาษณ์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ไปสอบถาม/สัมภาษณ์ด้วยตนเอง กับกลุ่มเป้าหมายที่ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย 1 ท่าน เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน 5 ท่าน ผู้นำชุมชน 2 ท่าน ผู้รับการถ่ายทอด 2 ท่าน ในแต่ละชุมชนที่ได้คัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้บริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์สรุปข้อมูลตามแนวทางที่เสนอไว้ ด้วยเทคนิคตัดปะ จากนั้นตีความ จัดหมวดหมู่ และเปรียบเทียบคำตอบของแต่ละชุมชน โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายคำพูด และทำการวิเคราะห์สรุปข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

การวิจัยขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field research) เนื่องจากการวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับความเชื่อ แนวคิดการปฏิบัติ และสภาพแวดล้อมบริบททางสังคมของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอันส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างยิ่ง และเพื่อที่จะสามารถนำผลการวิจัยไปอ้างอิงใช้กับกรณีอื่นๆได้มากกว่าการศึกษาเพียงกรณีเดียว จึงทำการศึกษกรณีสึกษาทั้ง 3 กรณี โดยวิธีประยุกต์เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์กับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทั้ง 2 ชุมชน โดยจะเป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนทุกฝ่าย ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย 1 ท่าน เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน 5 ท่าน ผู้นำชุมชน 2 ท่าน ผู้รับการถ่ายทอด 2 ท่าน ในแต่ละชุมชน

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอนที่เครือข่ายการเรียนรู้จะมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยนำเครื่องมือรวบรวมแบบสัมภาษณ์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ไปสอบถาม/สัมภาษณ์ด้วยตนเองกับกลุ่มเป้าหมายที่ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย 1 ท่าน เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน 5 ท่าน ผู้นำชุมชน 2 ท่าน ผู้รับการถ่ายทอด 2 ท่าน ในแต่ละชุมชนที่ได้คัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้ผลวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์สรุปข้อมูลตามแนวทางที่เสนอไว้ ด้วยเทคนิคตัดปะ จากนั้นตีความ จัดหมวดหมู่ และเปรียบเทียบคำตอบของแต่ละชุมชน โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายคำพูด และทำการวิเคราะห์สรุปข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

3.1 นำผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารสัมภาษณ์และสังเกตมาจัดทำประเด็นในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในชุมชนทั้ง 2 กรณีศึกษา เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

3.2 ตรวจสอบผลการวิเคราะห์ที่เก็บได้หลังการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย ซึ่งทำการบันทึกและร่างเป็นข้อสรุป

3.3 จัดประชุมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและครูภูมิปัญญาไทยที่เป็นกรณีศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาดลอดชีวิต เพื่อจะนำรูปแบบกระบวนการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ที่ผู้รู้ เครือข่ายชุมชน ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความพร้อมและความต้องการที่จะพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน และนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดกลยุทธ์และนโยบายการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนด้านภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาของชาติ ของหน่วยงานต่างๆ ในการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อให้เกิดชุมชนที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืนเพิ่มขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนที่ 3 เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประเด็นการสนทนากลุ่มเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยมารวบรวมและวิเคราะห์ถึง ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนา

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยของแต่ละชุมชน เพื่อนำมาทำเป็นแนวทางในการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์สรุปข้อมูลตามแนวทางที่เสนอไว้ ด้วยเทคนิคตัดปะ จากนั้นตีความ จัดหมวดหมู่ และเปรียบเทียบคำตอบของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแต่ละท่าน โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาด้านความจริง และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายคำพูด

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” ผู้วิจัยสรุปผลโดยแบ่งตามวัตถุประสงค์ เป็น 3 ตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาถึงบริบททั่วไปของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

1.1. ผลการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องแนวคิด ความเชื่อ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต องค์ความรู้ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ บทบาทต่างๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีต่อการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย โดยทำการศึกษาข้อมูลจากสื่อต่างๆ เอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่มีการรวบรวมและทำการศึกษาไว้แล้ว รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภท แล้วนำข้อมูลมาสังเคราะห์ เพื่อเป็นเครื่องมือและแนวทางในการเก็บข้อมูลด้วยแบบวิเคราะห์ เอกสาร พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน คือ การรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆของครูภูมิปัญญาไทยให้แก่ผู้ที่สนใจในชุมชนหรือกลุ่มคนรุ่นหลัง โดยจะประกอบไปด้วย ผู้ประสานงาน ผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนนั้นๆ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน นักการศึกษาที่เกี่ยวข้อง วัด บ้าน โรงเรียน อนามัย เป็น

ต้น ซึ่งจะต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดการองค์ความรู้ที่ผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ โดยการดำเนินงานที่ได้ผลดีที่สุดจะต้องมีการรักษา ควบคุมประคองให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

1.2 บริบททั่วไปของชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวเป็นชุมชนในหมู่บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ประชากรในเขตอำเภอศรีสัชนาลัยมีการกระจายหลายเผ่าพันธุ์ ต่างก็อพยพมาอยู่รวมกับชนพื้นเมือง เนื่องจากลี้ภัยการเมืองและสมัครใจมาหาแหล่งที่ทำกินใหม่ ความสัมพันธ์ในชุมชนจะมีลักษณะที่เกี่ยวดองกันทางเครือญาติ โดยการสืบสายทางสายโลหิตและการแต่งงาน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ทำไร่ ประเภทถั่วเขียว ข้าวโพด ฝ้ายและอ้อย รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์ พวนนับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่สมัยเมื่อยังอยู่เมืองพวน ในประเทศลาวและนับถือเครื่องครัดมาก มีคติความเชื่อหลายอย่างที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องบาป บุญและการทำบุญที่เชื่อว่าได้กุศลอย่างมาก มีความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาติควบคู่กันไปเห็นได้จากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกัน

งานหัตถกรรมเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยวที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยมีครูสุนทรี ขนาดนิต เป็นครูภูมิปัญญาไทยของชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว โดยยังดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่คือการทอผ้า ซึ่งมีลวดลายสวยงามเป็นเอกลักษณ์ คือ ผ้าขึ้นตีนจก โดยเฉพาะจกเกล้าลายบ้านหาดเสี้ยว ซึ่งมีจุดโดดเด่นกว่าผ้าชนิดอื่น คือ ใช้มือจกผ้าเป็นลวดลายทั้งผืน ไม่ใช้การทอผ้าที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง ผ้ายาม ผ้าขาวม้า ผ้ารองจาง ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น

ในชุมชนยังมีการทอผ้าขึ้นตีนจกกันทั้งหมู่บ้าน โดยได้ทุนของแต่ละบ้านก็จะมีอุปกรณ์สำหรับการทอผ้า ซึ่งเมื่อชาวบ้านว่างเว้นจากการทำงานหรือเมื่อจะมีประเพณีต่างๆที่ต้องมีการแต่งกายด้วยผ้าขึ้น ก็จะมีกิจกรรมการทอผ้าของหมู่บ้านเกิดขึ้น โดยจะมีการสอนการทอผ้ากันจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้การทอผ้านั้นถือเป็นการเรียนรู้ที่คู่กันมากับการดำเนินชีวิต เมื่อทุกบ้านมี

อุปกรณ์หรือก๊ (เป็นเครื่องมือสำหรับทอผ้า มีหลายขนาดและชนิด แต่มีหลักการพื้นฐานอย่างเดียวกัน คือ การขัดประสานระหว่างด้ายเส้นพุ่ง และด้ายเส้นยืน จนแน่นเป็นเนื้อผ้า คล้ายกับการจักสาน แต่มีความละเอียดสูงกว่า เนื่องจากเส้นด้ายมีขนาดเล็ก และละเอียดกว่า) ในการทอผ้า จึงทำให้เด็กในชุมชนเกิดการเรียนรู้การทอผ้าและสามารถทอผ้าได้เป็นกันทุกคนอีกด้วย อีกทั้งชุมชนเองยังมีการจัดงบประมาณ วัสดุดิบและอุปกรณ์ในการทอผ้าให้แก่คนในชุมชน เช่น ฝ่าย กิตลาดจำหน่ายสินค้า เป็นต้น และมีศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยด้านการทอผ้าขึ้นต้นจก เช่น ศูนย์การเรียนรู้และทอผ้าต้นจกบ้านหาดเสี้ยว พิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ เป็นต้น จึงทำให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้การทอผ้าได้สะดวกและใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น

1.3 บริบททั่วไปของชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ที่ตั้งของชุมชนปลักไม้ลายอยู่ในตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ชาวบ้านปลักไม้ลายประกอบด้วยกลุ่มคน 3 ลักษณะ ได้แก่ กลุ่มชาวจีนโดยเชื้อชาติซึ่งอพยพมาจากเมืองจีนส่วนหนึ่ง กลุ่มชาวไทยซึ่งเป็นกลุ่มอพยพมาสู่หมู่บ้านในภายหลังและกลุ่มเชื้อชาติผสมไทย – จีน ซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านรุ่นหลังที่เกิดในหมู่บ้าน สำหรับรูปทรงบ้านในอดีตนั้นจะเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง มีใต้ถุน เพื่อทำการเลี้ยงสัตว์ แต่ในปัจจุบันบ้านลักษณะนี้ไม่มีให้เห็นแล้ว เนื่องจาก บ้านส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยว ชั้นเดียว ทรงสมัยใหม่และสร้างโดยปูน มีการปูพื้นหินอ่อนอย่างสวยงาม ประมาณปี พ.ศ. 2531 เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอกำแพงแสนร่วมกับอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ได้เริ่มหาพันธุ์พืชชนิดใหม่เข้ามาทดลองส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกเพื่อขายทดแทนการปลูกอ้อย ซึ่งก็คือ หน่อไม้ฝรั่ง ทำให้ปัจจุบันชุมชนปลักไม้ลายมีผู้ทำการปลูกเป็นจำนวนเกือบครึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด นอกจากการปลูกอ้อยและหน่อไม้ฝรั่งแล้ว ที่เป็นการประกอบอาชีพหลักของชุมชนปลักไม้ลาย ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ยังทำสวนผลไม้ สวนผัก เลี้ยงหมูและค้าขายอีกด้วย

พระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโถ) เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย เป็นครุภูมิปัญญาไทยของชุมชนปลักไม้ลาย ท่านเป็นพระนักอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ นักพัฒนา และนักการศึกษา อีกทั้งเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนป่าสมุนไพรวัดปลักไม้ลาย เพื่อให้เป็นแหล่งสมุนไพรรักษาโรค และเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชน และประชาชนโดยทั่วไป

ในปี พ.ศ. 2525 พระสมเ็นิก นาโถ ได้เข้าร่วมเป็นเจ้าของาวาสวัดปลักไม้ลาย เห็นว่าวัดมีป่าคูควรจะอนุรักษ์เอาไว้ เนื่องจากปัจจุบันป่าก็เริ่มมีน้อยลง และเห็นว่าป่านั้นมีประโยชน์มาก เนื่องจากมีต้นไม้หลายชนิดที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค ท่านจึงมีแนวคิดที่จะทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าสมุนไพรให้มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น และเริ่มปลูกป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งท่านได้กระทำเรื่อยมา จนกระทั่งได้ตั้งให้เป็นป่าสมุนไพรเพื่อให้ความรู้กับผู้ที่สนใจการรักษาโรคโดยสมุนไพร โดยการเปิดป่าสมุนไพรเพื่อให้คนเข้ามาเที่ยวชมในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2542 ซึ่งได้รับความสนใจจากคนในชุมชนและนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก อีกทั้งทางวัดได้ทำงานร่วมกับศูนย์สาธิตสมุนไพร ที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาในปีเดียวกันกับการเปิดป่าสมุนไพร เพื่อให้ศูนย์สาธิตสมุนไพร เป็นสถานที่ในการผลิตยาที่ทำจากสมุนไพรที่จะนำมาจำหน่ายแก่ผู้ที่สนใจ

1.4 บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

จากการศึกษาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยของทั้ง 2 ชุมชน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนคือการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านต่างๆ เพื่อมารวมกันจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้ และส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยแก่ผู้ที่สนใจหรือกลุ่มคนรุ่นหลังให้สามารถสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่และเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยจะประกอบไปด้วยหน่วยงานทั้งภายในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยประจำตำบล โรงเรียนในพื้นที่ปราชญ์ชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย/อาสาสมัครหมู่บ้าน เป็นต้น และภายนอกชุมชนโดยจะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้ภายในชุมชนอีกทาง ได้แก่ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยว กระทรวงอุตสาหกรรม ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาชุมชน กระทรวงพาณิชย์ มหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานสาธารณสุข มูลนิธิต่างๆและเครือข่ายครุภูมิปัญญาตามภูมิภาค เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกต จากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ครูภูมิปัญญาไทย ผู้นำชุมชนและผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ ได้ผลวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นชุมชนละ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย ด้านการสร้างแรงจูงใจและด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนพบว่า

1.1 ด้านการจัดกิจกรรม พบว่า การส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาไทยในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน โดยสอนในโรงเรียนตั้งแต่ระดับชั้นที่เด็กที่สุดที่จะสามารถเรียนได้ เพื่อที่จะทำให้อาจารย์ของชุมชนค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ หรือในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่จัดขึ้นเป็นประจำก็จะให้เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนได้จัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นที่การสาธิตและการปฏิบัติมากกว่าที่จะเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียว การจัดกิจกรรมส่งเสริมองค์ความรู้ของชุมชนเน้นการเคารพสิทธิของทุกคนในชุมชนโดยยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลและควรเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ไม่สอนโดยการบังคับให้ผู้เรียนเชื่อเพียงทางเดียวแต่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากกว่า

1.2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย พบว่า ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนหรือร่วมมือกันเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยบ้างในบางโอกาส โดยมีการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เครือข่ายมีการนัดประชุมผู้นำเป็นประจำเพื่อปรึกษาหารือกันในเรื่องการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เข้มแข็งหรือ มีการจัดอบรมหรือพาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไปศึกษาดูงานภายนอกชุมชน เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆ ของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน และมีการประสานงาน/ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกหรือชุมชนอื่นได้รู้จักเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างโครงข่ายของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยให้เป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้นและทุกๆ เครือข่ายในชุมชนจะมีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยอาจแบ่งหน้าที่กันตาม

สถานะทางชุมชน หรือเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนก็จะมี การช่วยเหลือและพบปะเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานเป็นประจำ

1.3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการปลูกฝังค่านิยมในการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีในชุมชนให้แก่คนในชุมชนและเชิญชวนให้มาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนต่อเพื่อขยายและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ให้กว้างไปอีกและยังป้องกันไม่ให้ ภูมิปัญญาสูญหายไป และมีการจัดตลาดการค้าจำหน่ายที่สามารถจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาที่แน่นอนเพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคงและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาภูมิปัญญาไทยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้และอยากเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่งหรือมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ โดยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม โดยอาจเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำงานกับเครือข่ายโดย เริ่มตั้งแต่การสำรวจถึงปัญหาชุมชนจนถึงการประเมินผล ทำให้คนในชุมชนได้แสดงออกอย่างเต็มที่

1.4 ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน พบว่า ผู้นำชุมชนมีการจัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้จัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมไว้สำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาจนเข้าใจก่อนที่ลงมือปฏิบัติ ชุมชนมีศูนย์การเรียนต้นแบบเพื่อให้คนในชุมชนมาเรียนรู้นอกเหนือจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่บ้านครูภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการช่วยกันดูแล รักษา และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ โดยมีการจัดหาสื่อการเรียนรู้อื่นๆ ที่หลากหลายหรือเพิ่มเติมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลร่างแนวทางเรื่อง “ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” เพื่อใช้รวบรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและประเมินผลแนวข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการ

ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยและเสนอแนะให้เพิ่มด้านที่ 5 ได้แก่ ด้านการพัฒนาบทบาทอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เพื่อเป็นแนวทางให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถรักษามาตรฐานการดำเนินงานและพัฒนาบทบาทให้ดีขึ้นได้อย่างยั่งยืนมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นที่ 1 ด้านกิจกรรม

1.1 ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้หรือส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยภายในชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมให้สม่ำเสมอ

1.2 ควรมีโครงสร้างตารางกิจกรรมที่แน่นอน เพื่อกำหนดให้เป็นหลักสูตรที่เด่นชัดในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถแสดงบทบาทได้อย่างสม่ำเสมอ

1.3 มีการบริหารจัดการความรู้ชุมชน โดยมีการนำองค์ความรู้ที่มีในตัวบุคคลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและนำมาจัดเรียงองค์ความรู้ไว้ให้เป็นระบบ

1.4 ก่อนทำการจัดกิจกรรมใดๆโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรสำรวจความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั้งระดับบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนหรือสถานการณ์ภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนเพื่อที่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะได้จัดกิจกรรมที่หลากหลายและเพียงพอต่อความต้องการของทุกคนในชุมชน

1.5 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการปรึกษากันเป็นประจำเพื่อกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและผู้เรียน หากเครือข่ายไม่สามารถมาได้ครบเนื่องจากอุปสรรคทางด้านระยะทางหรือเวลา เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรแก้ปัญหาโดย พยายามสอดแทรกเนื้อหาของการเรียนหรือการประชาสัมพันธ์กับกิจกรรมต่างๆของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.6 มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ไม่ว่าจะเน้นหลักสูตรที่จัดควรเป็นหลักสูตรที่สามารถปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และองค์ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย

1.7 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นที่การสาธิตและการปฏิบัติมากกว่าที่จะเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียว

ประเด็นที่ 2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

2.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการร่วมมือกันเพื่อจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ ณ ที่ใดที่หนึ่ง มากกว่าที่จะแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มๆ

2.2 ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันทำให้องค์ความรู้ที่ได้เป็นองค์ความรู้ส่วนรวมที่มาจากทุกหน่วยย่อยของชุมชนซึ่งจะมีประโยชน์และประสิทธิภาพมากกว่า

2.3 ควรมีการประสานงาน/ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกหรือชุมชนอื่นได้รู้จักเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างโครงข่ายของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยให้เบญจกวางมากยิ่งขึ้นไป

2.4 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการกำหนดเป้าหมายของการทำงานที่เป็นจุดหมายเดียวกันเพื่อที่เครือข่ายจะได้มีการช่วยเหลือและเชื่อมโยงองค์ความรู้กันเมื่อปฏิบัติงาน

2.5 หากเกิดปัญหาความขัดแย้งควรแก้ปัญหาหรือปรับความเข้าใจในทันที เพื่อเป็นการปรึกษาหารือในการทำงานร่วมกันและเป็นการระงับความสัมพันธ์เพื่อให้งานปฏิบัติงานร่วมกันมีประสิทธิภาพหรือหากเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเกิดความขัดแย้งกัน ก็ควรที่จะต้องร่วมมือกันในการทำงานให้มากยิ่งขึ้น หากเครือข่ายได้ทำงานและแก้ปัญหาพร้อมกันแล้วความขัดแย้งก็จะทุเลาลงและหมดไปในที่สุด

2.6 ควรมีการจัดสรรงบประมาณที่ได้มาอย่างเป็นธรรมและเพียงพอสำหรับให้เครือข่ายการเรียนรู้ในการนำไปดำเนินงานอย่างเหมาะสม

2.7 ควรกำหนดผู้นำเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เหมาะสมและกำหนดกฎกติกาหรือข้อตกลงต่างๆให้เป็นแนวทางปฏิบัติที่ยอมรับตรงกันทุกกลุ่ม

ประเด็นที่ 3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ

3.1 ควรมีการสร้างแรงจูงใจในการสนับสนุนให้คนในชุมชนมาเรียนรู้และสืบพหุองค์ความรู้ภูมิปัญญามากขึ้น โดยมีการประชาสัมพันธ์และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา ภูมิปัญญาไทยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้และอยากเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่ง

3.2 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรจัดทำตลาดการจำหน่ายที่สามารถจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาที่ชัดเจนและแน่นอนเพื่อให้คนในชุมชนที่มีรายได้ที่มั่นคง

3.3 ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรทำการวิเคราะห์ถึงความต้องการและเหตุผลในการมาร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียนว่าแต่ละกลุ่มต้องการอะไร เช่น ต้องการความรู้ หรือต้องการรางวัลตอบแทน เป็นต้น แล้วนำผลการวิเคราะห์มาจัดกลุ่มเพื่อจัดกลุ่มตามแรงจูงใจที่เหมาะสมแก่กลุ่มของเครือข่ายอย่างตรงตามความต้องการ

ประเด็นที่ 4 ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน

4.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรจริงจังในการสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้มากขึ้น

4.2 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณอาจจัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้จัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมไว้สำหรับผู้เรียนและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเองการจัดสรรงบประมาณนั้นต้องมีการจัดสรรที่รัดกุมตรงตามความต้องการและเหมาะสม เพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถดำเนินงานเพื่อชุมชนได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

4.3 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรช่วยกันดูแล รักษา และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น

4.4 ในการจัดสรรทรัพยากรให้กับเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ นั้นควรที่จะต้องมีความเพียงพอในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านวัสดุดิบ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านบุคลากร ด้านการผลิตสื่อการเรียนการสอน เป็นต้น เพราะถ้าหากขาดทรัพยากรเหล่านี้ก็จะทำให้การดำเนินงานอาจขัดข้องหรือหยุดชะงัก ทำให้ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ขาดประสิทธิภาพ หรืออาจต้องเลิกกิจกรรมไปในที่สุด

ประเด็นที่ 5 ด้านการพัฒนาบทบาทอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีประเด็นดังต่อไปนี้

5.1 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรร่วมมือกันสร้างชุมชนของตนเองให้เป็นชุมชนต้นแบบ โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยที่เป็นของแท้ ป้องกันการลอกเลียนแบบ โดยผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยของชุมชนนั้นจะมีจำหน่ายแค่ในชุมชนและไม่มีจำหน่ายที่อื่น ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องไปนอกชุมชน และสามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบและสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกด้วย

5.2 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรปลูกฝังให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและอยากที่จะรักษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไว้โดยการสืบทอด โดยควรสอดแทรกกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ไว้ในกิจกรรมต่างๆของชุมชนทั้งเป็นทางการและกิจกรรมการพบปะของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และทุกกลุ่มเครือข่ายควรที่จะมีการพัฒนาการดำเนินงานและถ่ายทอดวิธีการดำเนินงานให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ได้สืบทอดและทำหน้าที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่ดีต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย และเพื่อนำเสนอบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการอภิปรายผลออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. อภิปรายผลการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
2. อภิปรายผลการนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 1 อภิปรายผลการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

การอภิปรายผลการวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยพบประเด็นที่น่าสนใจในการอภิปราย

ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก เครือข่าย ด้านการสร้างแรงจูงใจและด้านการจัดหาทรัพยากร ดังนี้

1. ด้านการจัดกิจกรรม พบว่า การส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนบรรจูลักษณ์สุตรภูมิปัญญาไทยไว้ในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน เพื่อที่จะทำให้ภูมิปัญญาของชุมชนค่อยๆ ซึมซับไปเรื่อยๆ หรือในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่จัดขึ้นเป็นประจำก็จะให้เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนได้จัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย สอดคล้องกับ สุพัตรา ชาติปัญญาชัย (2548) กล่าวว่า “กลการถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่ทำให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่... รวมทั้งดำเนินการถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นภารกิจที่สำคัญของสังคมมนุษย์ เพราะความรู้ คือ ประตูลงสร้างความมั่งคั่งของชีวิต” และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นที่การสาธิตและการปฏิบัติมากกว่าที่จะเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับ อบเชย แก้วสุข (2543) กล่าวว่า “ใช้วิธีการสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้แก่ผู้เรียน ทำให้เกิดความเข้าใจ แล้วให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติตามและใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิต แล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ” อีกทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมองค์ความรู้ของชุมชนเน้นการเคารพสิทธิของทุกคนในชุมชน โดยยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลและควรเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542) กล่าวว่า เครือข่ายการเรียนรู้คือการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลระหว่างกัน โดยมีบุคคลที่มีความถนัดในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่น ๆ ได้”

2. ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย พบว่า ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนหรือร่วมมือกันเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยบ้างในบางโอกาส โดยมีการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เครือข่ายมีการนัดประชุมผู้นำเป็นประจำเพื่อปรึกษาหารือกันในเรื่องการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เข้มแข็งและมีการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนหรือมีการจัดอบรมหรือพาเครือข่ายการเรียนรู้

ชุมชนไปศึกษาดูงานที่อื่น เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ธนพรรณ ธาณี (2540) กล่าวว่า “ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบคำตอบของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น” และมีการประสานงาน/ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกหรือชุมชนอื่นได้รู้จักเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างโครงข่ายของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยให้เป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ บุญลือ วันทายนต์ (2530) กล่าวว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในรูปความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ในครอบครัวก่อน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ขั้นต้นของมนุษย์ และความสัมพันธ์นี้เองก่อให้เกิดระบบเครือญาติขึ้น ในเมื่อทุกสังคมและทุกครอบครัวซึ่งสมาชิกมีความสัมพันธ์กับแต่ละสังคม ก็ทำให้ความสัมพันธ์ขยายตัวออกไปเป็นเครือข่ายสังคมกว้างขวางขึ้น ดังนั้นเครือญาติจึงเป็นที่รวมของบรรดาความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมที่ เกี่ยวข้องกัน” และทุกๆเครือข่ายในชุมชนจะมีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยอาจแบ่งหน้าที่กันตามสถานะทางชุมชน หรือเมื่อมีกิจกรรมต่างๆของชุมชนก็จะมี การช่วยเหลือและพบปะเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานเป็นประจำ ซึ่งสอดคล้องกับ ประทีป อินแสง (2539) กล่าวว่า “ขอบเขตแห่งความสัมพันธ์ของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะประสาน ติดต่อด้านสัมพันธ์ เชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม ระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และกลุ่มกับกลุ่ม”

3. ด้านการสร้างแรงจูงใจ พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการปลูกฝังค่านิยมในการเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีในชุมชนให้แก่คนในชุมชนและเชิญชวนให้มาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนต่อเพื่อขยายและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ให้กว้างไปอีกและยังป้องกันไม่ให้ภูมิปัญญาสูญหายไป และมีการจัดหาตลาดการจำหน่ายที่สามารถจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาที่แน่นอนเพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคงและเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาภูมิปัญญาไทยเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้และอยากเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2550) กล่าวว่า “ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้าง

อาชีพ พบว่าความสำคัญของภูมิปัญญาและครุภูมิปัญญาไทย เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถ ทำให้บุคคลมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยสร้างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ช่วยให้บุคคลดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสังคมภายนอก ตลอดจนช่วยส่งเสริมการพัฒนาด้านอาชีพและความเป็นอยู่ให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว สร้างความมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติอย่างเป็นรูปธรรม” หรือมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ โดยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่โดยอาจเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำงานกับเครือข่ายโดย เริ่มตั้งแต่การสำรวจถึงปัญหาชุมชนจนถึงการประเมินผล ทำให้คนในชุมชนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539) กล่าวว่า “การที่ชาวบ้านรวมตัวกัน ขบคิดปัญหาของเขา รวมพลังแก้ปัญหา และหาผู้นำขึ้นมาจากหมู่บ้านด้วยตนเอง แล้วรวมตัวกันเพื่อมีอำนาจต่อรอง มีการต่อสู้ทางความคิด มีการเรียนรู้จากภายนอก มีการไปมาหาสู่กันเรียนรู้ดูงานด้วยกัน จนกระทั่งเกิดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาได้ การทำมาหากินดีขึ้น เศรษฐกิจแต่ละครอบครัวดีขึ้น”

4. ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน พบว่า ผู้นำชุมชนมีการจัดสรรงบประมาณให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้จัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมไว้สำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาจนเข้าใจก่อนที่ลงมือปฏิบัติ ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบเพื่อให้คนในชุมชนมาเรียนรู้นอกเหนือจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่บ้านครุภูมิปัญญา อีกทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการช่วยกันดูแลรักษา และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ โดยมีการจัดหาสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายหรือเพิ่มเติมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ (2552) กล่าวว่า “แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร พบว่าครุภูมิปัญญาไทยบางส่วนต้องการความช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้อง เนื่องจากวิธีการถ่ายทอดความรู้ยังไม่มีจุดเน้นและไม่มีทักษะเพียงพอทั้งในด้านทักษะภาษา การใช้สื่ออุปกรณ์ต่างๆ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้”

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลการนำเสนอข้อเสนอแนะการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยจากการสรุปประเด็นจากการสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ได้ ทั้งหมด 5 ประเด็น ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย ด้านการสร้างแรงจูงใจ ด้านการจัดหาทรัพยากรและการพัฒนาบทบาทอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังต่อไปนี้

1. ด้านกิจกรรม มีประเด็นดังต่อไปนี้

ก่อนจะจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ใดๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรที่จะสำรวจถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนก่อน เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการสำรวจมาจัดทำและพัฒนาหลักสูตรการจัดกิจกรรมให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ธนพรรณ ธาณี (2540) กล่าวว่า “การวิเคราะห์ชุมชน เพื่อต้องการทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนคืออะไร โดยศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการต่างๆ พร้อมทั้งศึกษาช่องทางในการแก้ไขปัญหามีการวางแผนการดำเนินการต่างๆ เพื่อหาช่องทางในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน” และหน่วยงานที่สนับสนุนการทำงานเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรให้การสนับสนุนการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างสม่ำเสมอและควรมีการจัดสรรตารางเวลาการดำเนินงานให้มีความแน่นอน เพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และคณะ (2543) กล่าวว่า “...แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ชุมชนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้ โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับสมุนไพรรในโรงเรียน การให้ความรู้และพัฒนาผ่านกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น และแหล่งการ

เรียนรู้ในชุมชน เช่น สื่อ ป้าย นิทรรศการ กิจกรรมในลักษณะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเสวนาในชุมชน...” และกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542) กล่าวว่า “เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน คือ การเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน โดยมีบุคคลที่มีความถนัดในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่น ๆ ได้” และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) กล่าวว่า “การประสานแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้อง เชื่อมโยงกันทั้งระหว่างงานที่รับผิดชอบ การจัดการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียนและระหว่างหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่างๆ ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชน”

2. ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย มีประเด็นดังต่อไปนี้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการพบปะหรือประชุมกลุ่มกันเป็นประจำเพื่อปรึกษาหรือกระชับความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือข่าย เพื่อให้เวลาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีการปฏิบัติงานร่วมกันได้เป็นอย่างดีและมีความคุ้นเคยในการทำงานร่วมกัน อีกทั้งควรเลือกผู้นำเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่มีความเหมาะสมและมีการกำหนดเป้าหมายในการทำงานร่วมกันเพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับและหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านงบประมาณควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อความต้องการและความเหมาะสมของเครือข่ายในแต่ละกลุ่มเพื่อป้องกันความขัดแย้ง ซึ่งสอดคล้องกับ ชาติชาย ฒ เชียงใหม่ (2533) อธิบายถึงเรื่องนี้ว่า “เครือข่ายสังคม หมายถึงกลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อกัน โดยลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคล เหล่านั้นได้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเรียนรู้ของบุคคล หรือกลุ่มองค์กรใดก็ตาม ย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อน และความสัมพันธ์ในฐานะของบุคคลหรือองค์กรที่มีปัญหา มีกิจกรรมที่ปฏิบัติการทางสังคมร่วมกัน ที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้” และ สุพัตรา สุภาพ (2545) ได้กล่าวไว้ว่า “การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์หรือสมดุลกันพอควร

นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ” และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ธนพรรณ ธาณี (2540) กล่าวว่า “ผู้นำชุมชน องค์การชุมชน อาสาสมัคร และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน...การประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนเอง ปรัชญาจากการช่วยเหลือหรือมีที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนช่วยและหาสู่ทางการพัฒนาด้วยตนเอง ภายในชุมชนของตน

3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ มีประเด็นดังต่อไปนี้

หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการตลาดจำหน่ายผลผลิตทางภูมิปัญญาควรจัดตลาดในการจำหน่ายสินค้าให้แก่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดรายได้และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเห็นคุณค่า ต้องการสืบทอดและป้องกันไม่ให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยห่างหายไป ซึ่งสอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2550) กล่าวว่า “ความสำคัญของภูมิปัญญาช่วยส่งเสริมการพัฒนาด้านอาชีพและความเป็นอยู่ให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว สร้างความมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติอย่างเป็นรูปธรรม” และ รัตนา บุญมัยยะ (2548) กล่าวว่า “ความรู้ท้องถิ่นที่ชุมชนใช้ในการสร้างความสุข คือ...การดำเนินชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องไปกับหลักพุทธธรรมที่เน้นความเรียบง่ายการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายหลักของการผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีพของครัวเรือนและชุมชนมากกว่าการผลิตเพื่อตลาดที่เน้นการค้ากำไรสูงสุด นอกจากนี้ยังพบว่า แหล่งที่มาขององค์ความรู้ท้องถิ่นในเรื่องการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเองมาจากความรู้ดั้งเดิมที่เกิดจากการสั่งสมของบรรพบุรุษ ผสมผสานกับความรู้สากลที่ชุมชนคิดว่าเหมาะสม...”

4. ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน มีประเด็นดังต่อไปนี้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรส่งเสริม สนับสนุน ทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้เพียงพอต่อความต้องการในทุกๆ ด้าน และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเองก็ควรช่วยกันรักษาทรัพยากรที่ได้มา โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้คุ้มค่าและตรงกับความต้องการของคนในชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ อาชัญญา

รัตนอุบลและคณะ (2552) “แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร พบว่าครูภูมิปัญญาไทยบางส่วนต้องการความช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้อง เนื่องจากวิธีการถ่ายทอดความรู้ยังไม่มีจุดเน้นและไม่มีทักษะเพียงพอทั้งในด้านทักษะภาษา การใช้สื่ออุปกรณ์ต่างๆ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้” และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) กล่าวว่า “...การใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้อง เชื่อมโยงกันทั้งระหว่างงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียนและระหว่างหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่างๆ ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชน”

5. ด้านการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีประเด็นดังต่อไปนี้

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ โดยพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาไทยชุมชนให้เข้มแข็งและเป็นชุมชนต้นแบบ โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมผลิตภัณฑจากภูมิปัญญาไทยที่เป็นของแท้ ป้องกันการลอกเลียนแบบสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551) กล่าวว่า “...ความสามารถดำรงอยู่ตามลำพังโดยพึ่งคนอื่นแต่น้อย หรือหมายถึงความสมดุลในชีวิต โดยสร้างคุณค่าในชีวิตด้วยการแสดงความเจริญเติบโต มีความพยายามมีความสมดุล...” และควรปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ได้เห็นคุณค่า อยากรักษาและอยากเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยและมีการพัฒนาเครือข่ายต่อไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ Yaipuak (1999) กล่าวว่า “ผู้ทรงภูมิปัญญาจะเป็นผู้สร้างความตระหนัก เป็นขั้นตอนที่ส่งผลให้ผู้รับการถ่ายทอดเห็นความสำคัญในอาชีพที่จะฝึก เกิดความพึงพอใจ ความรัก ความศรัทธาในอาชีพ ผู้ทรงภูมิปัญญาจะอธิบายถึงข้อดีข้อเสียของการประกอบอาชีพนั้นและปัญหาอุปสรรคที่ต้องประสบ”

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา “การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1.1 ด้านกิจกรรม

1.1.1 รัฐบาลควรร่วมมือกับสถานศึกษาทุกรูปแบบที่มีอยู่ในพื้นที่ของชุมชนภูมิปัญญา เพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไม่ให้สูญหายและร่วมมือกับสถานศึกษาและชุมชน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นเครือข่ายที่กว้างขวาง

1.1.2 รัฐบาลควรร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนและครูภูมิปัญญาไทยได้เผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของชุมชนได้อย่างเต็มที่และต่อเนื่อง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญานั้นๆ ให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีเอกลักษณ์และสามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้โดยภูมิปัญญาไทย

1.1.3 กระทรวงศึกษาธิการควรบรรจุองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นเครือข่ายตามภูมิภาค

1.2 ด้านการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

1.2.1 หน่วยงานของรัฐควรสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนด้วยความเสมอภาค มีการส่งเสริมการประสานความร่วมมือในการทำงานอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงกับทุกกลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

1.2.2 รัฐบาลควรส่งเสริมความสามารถในการเพิ่มศักยภาพการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้กับชุมชน โดยควรส่งเสริมให้ชุมชนแก้ไขปัญหาโดยชุมชนเอง

1.3 ด้านการสร้างแรงจูงใจ

1.3.1 รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือ สนับสนุนกลุ่มอาชีพที่มาจากองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย

1.4 ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน

1.4.1 รัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมและสนับสนุน การพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน โดยอาจจัดตั้งหน่วยงานที่สนับสนุนการทำงานของ เครือข่ายไว้ตามภูมิภาคต่างๆ และมีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่เป็นเครือข่ายหลักในการ สนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

1.4.2 รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของควรบรรจุงบประมาณการส่งเสริม เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการ ทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนด้านทรัพยากรอย่างพอเพียง

1.5 ด้านการพัฒนาบทบาทอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

1.5.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเพื่อ ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมเพื่อ ปลุกฝังให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนที่เป็นเยาวชนเห็นคุณค่าของการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิ ปัญญาไทยของชุมชน

1.5.2 องค์กรสื่อมวลชนควรมีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้ชุมชน มี การพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยผ่านสื่อต่างๆที่มีในปัจจุบัน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

1.5.3 กระทรวงศึกษาธิการควรยกระดับความรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ชุมชน ในด้านทักษะวิชาการและด้านการจัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ ความรู้ เพื่อให้เครือข่ายได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและส่งผลต่อการทำงานในการส่งเสริมครุภูมิ ปัญญาไทยให้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ควรส่งเสริมบทบาทเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนให้มีการพัฒนาศักยภาพในการ ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยกำหนดโครงสร้างและตารางกิจกรรมไว้ให้ชัดเจนทั้งในเรื่องของเวลา ความถี่ในการจัดกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถ แสดงบทบาทได้อย่างเต็มที่และสม่ำเสมอ

2.2 ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนก่อนทำการจัดกิจกรรมใดๆโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน ควรสำรวจความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั้งระดับบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนหรือสถานการณ์ภายนอกที่ส่งผลต่อชุมชนเพื่อที่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนจะได้จัดกิจกรรมที่หลากหลายและเพียงพอต่อความต้องการของทุกคนในชุมชน

2.3 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีการเข้าถึงผู้เรียนให้มากขึ้น โดยหากในกรณีนี้ที่เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรหมุนเวียนจุดนัดพบกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมได้โดยสะดวก

2.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรจัดหาทรัพยากรที่สนับสนุนต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ เนื่องจากทรัพยากรหรืองบประมาณถือเป็นเรื่องจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน การจัดสรรงบประมาณนั้นต้องมีการจัดสรรที่รัดกุมตรงตามความต้องการและเหมาะสม เพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนสามารถดำเนินงานเพื่อชุมชนได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

2.5 เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนควรมีแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่าย โดยอาจร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน หรือนายทุนที่เป็นบุคคลสำคัญของชุมชน เป็นต้น เพื่อจะได้รับการสนับสนุนในเรื่องต่างๆของการดำเนินงานมากกว่าที่จะดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองเพียงอย่างเดียว

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานของเครือข่าย การเรียนรู้ชุมชนไม่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เท่าที่ควรและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

3.2 ควรมีการวิจัยการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย โดยที่ผู้ใช้บริการสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและมีการกระจายสื่อขึ้นไปทั้งภายในและภายนอกชุมชน

3.3 ควรมีการวิจัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้
ภูมิปัญญาไทยของชุมชนให้มีองค์ความรู้และสร้างหลักสูตรที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความ
ต้องการและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การพัฒนาชุมชน, กรม. (2538). กลุ่มออมทรัพย์กับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.

กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท.

กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิก

แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

กิตติภูมิ มีประดิษฐ์. (2543). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีทาง

การศึกษาด้านเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยศรีปทุม.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2551). เท่าทันทุนนิยม. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

ชบวน พลตรี. (2544). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. (2541). แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการ

จัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. (2543). รายงานการสัมมนาระดมความคิด เรื่อง

“ระบบการบริหารจัดการเพื่อการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐาน 12 ปี”.

ม.ป.ท.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.

2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 2). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงาน. (2551). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์และคณะ. (2546). รายงานวิจัยเรื่องการ พัฒนาการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรรวมชนปลักไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ใน กทม. : กรณีศึกษาครอบครัวไทยจีน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529). บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์น.
- ชัยนต์ วรรณระภูติ. (2536). คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชัยยศ อิมสุววรรณ. (2543). การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษาศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2533). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง และวิศนี ศีลตระกูล. (2533). ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการในชุมชน ในการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนหน่วยที่ 1-8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ. (2551). สถิติประยุกต์ทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นียบพรรณ วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บัตพร อ่อนดำ และวิริยา น้อยวงศ์. (2533). ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการพัฒนารวมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- บุญลือ วันทายนต์. (2543). สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะมนุษยศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2534). การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- พระธรรมปิฎก (ประยุตฺต ปยุตโต). (2539). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพุทธธรรม.
- พิทยา ว่องกุล. (2542). สร้างสังคมใหม่: ชุมชนาธิปไตย – ธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:
โครงการวิถีทรรศน์.
- พิทยา ว่องกุล. (2551). สุขภาวะในเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร: ฟาอภัย.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. (2547). การจัดระเบียบทางสังคม: ความคิดพื้นฐานทางสังคมวิทยา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาวนีย์ เจริญยิ่ง. (2548). ภูมิปัญญาไทย ชุมทรัพย์แห่งแผ่นดินสยาม. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สมชน.
- รัตนา บุญมัยยะ. (2548). รายงานการวิจัยเรื่อง การสังเคราะห์องค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับการ
จัดการความรู้ เพื่อชุมชนเป็น สุขในภาคอีสาน: กรณีเครือข่ายอินแปง ประชาชนชาวน้ำ
ภาคอีสานและชุมชนศิระชะอโคก. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2535). การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนล่าง. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- รินธรรม อโคกตระกูล. (2547). การใช้หลักพุทธศาสนาในการปกครองชุมชนสันติอโคก.
กรุงเทพมหานคร: ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิต
พัฒนาบริหารศาสตร์.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). ผสมผสานภูมิปัญญาสากล-ท้องถิ่น เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้. มติชน,
ข่าวการศึกษา.

- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิชัย ต้นศิริ. (2542). โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดสู่การปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิลัย ตั้งจิตสมคิด. (2538). ศึกษาปัญหาการปลูกฝังและสร้างเสริมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามทัศนะของอาจารย์ใหญ่ในกลุ่มรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545). กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. (2551). แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามแผนปฏิบัติการ 4 ปี (พ.ศ.2551 – 2554). กรุงเทพมหานคร : รัชสีการพิมพ์.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. (2543). พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธ์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชา จันท์เอม และ สุรางค์ จันท์เอม. (2521). วิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: แพร์พิทยา.
- สุพัตรา ซาติปัญญาชัย. (2548). กระบวนการเรียนรู้: แนวคิด ความหมายและบทเรียนในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.
- สุพัตรา สุภาพ. (2545). ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรางค์ จันทวานิช. (2551). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

- สุมาลี สังข์ศรี. (2545). รายงานการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2550). รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2532). วิวัฒนาการการศึกษานอกระบบของไทย การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิราช. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิราช.
- โสภา ชูพิกุลชัย. (2521). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล พ.ศ. 2549. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). คืนสู่อากเหง้า. กรุงเทพมหานคร: เทียนวรรณ.
- อเนก นาคะบุตร. (2533). เครือข่ายการเรียนรู้ของชาวเขาที่ขายสินค้าในเขตเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และคณะ. (2542). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรขายยา(รายงานการวิจัย)จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันการวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อบเชย แก้วสุข. (2543). รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแพร่ความรู้ของสื่อมวลชน. อุบลราชธานี: ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2550). การเรียนรู้และการพัฒนาของผู้ใหญ่. ภาควิชาการนโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. (2552). แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องคุณภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร. กรุงเทพมหานคร: วี ที ซี คอมมิวนิเคชั่น.

อดิณ รพีพัฒน์. (2536). การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ. (2539). ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. โครงการกิตติเมธีสาขาเศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช กรุงเทพมหานคร.

ภาษาอังกฤษ

Bandura, A. (1986). Social Foundations Thought and Action: a Social Cognitive Theory. New Jersey: Prentice-Hall.

Booking, Ann. Intellectual capital-core asset for the third millennium enterprise. In Srikantaian, T.K. and Koenig, Michael.D. (1999). Knowledge management for the information professional. United States of American society of information science.

Broom, Leonard, & Selnick, Philip. Sociology. New York: Harper & Row. Delcore, H. D. 2000. (1977). Localizing development : environment, agriculture, and memory in northern Thailand. Doctoral Dissertation. University of Wisconsin - Madison.

Dewey, J. (1993). Expereince and Education. New York : Collier.ed.Maidenhead: McGraw-Hill.

Klein, J. H. (2008). Some directions for research in knowledge sharing. Knowledge Management Research and Practice.

Rhodes, J., Hung, R., Lok, P., Lien, B.Y.H. and Wu, C. M. Factors influencing organizational knowledge transfer: implication for corporate performance. Journal of Knowledge Management, 12 (March 2008) : 84-100.

Robert Doyle. (1998). Community Development in an Age of Globalization : the Partnership Option. Prepare for the presentation to the 1st International Conference on Community. Development in the Asia - Pacific at Sukhothai Thammathirat University.

Robert Putnam, D. (1993). Making Democracy Work: Civic traditions in Modern Italy. Princeton, N.J: Princeton University Press.

Roger, A. (1986). Teaching Adult. Milton Keynes. Open University Press.

Turner, R. H. (2002). Handbook of sociological theory. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Yaipuk, Darunee. (1999). Local wisdom for the improvement of life project. (Online). Available from: <http://www.accu.or.jp/litdbase/brake/index.htm>
[2013, February 15]

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

**รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย**

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา
อาจารย์ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. อาจารย์ ดร.ภัทรพล มหาพันธ์
หัวหน้าภาควิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ดร.ปาน กิมปี
อดีตหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศน์สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลวรรณ ตังธนากานนท์
อาจารย์ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ผู้อำนวยการสิริ ศรีพุดตาล
ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออุ้มทอง
จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาคผนวก ข
รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความอนุเคราะห์
ในการตอบแบบสัมภาษณ์

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้
ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

1. ครูสุนทรี ขนาดนิต (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)
 ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้าตีนจก)
2. นางรวีวรรณ ขนาดนิต (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)
 ผู้ประกอบการร้านสุนทรีผ้าไทย
3. กำนันถนอมศักดิ์ กาไหลทอง (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556)
 กำนันตำบลหาดเสี้ยว
4. อาจารย์มานะ เขียมบัว (สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2556)
 ประธานหลักสูตรออกแบบนิทรรศการและการจัดแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 สวนดุสิต
5. นางสาวศิริพร มีแก้ว (สัมภาษณ์ 13 มีนาคม 2556)
 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่สอง (ภาคเหนือ)
6. นางสาวศรีวิไลย์ นุ่มมาก (สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)
 ครู กศน.ตำบลหาดเสี้ยว
7. นางวรรณภา วัฒนวงศ์สุขโข (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2556)
 ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว
8. นางลิ่ง จักจัน (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)
 ประชาชนชาวบ้านชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
9. นางชวิก ปักซี่ (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)
 ชาวบ้านชุมชนหาดเสี้ยว
10. ด.ญ. จินตนา สิงหวิบูลย์ (สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)
 ชาวบ้านชุมชนหาดเสี้ยว

ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

1. พระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโถ) (สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556)
เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย
ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพรไทย)
2. นายทองหล่อ พุ่มพวง (สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2556)
ปราชญ์ชาวบ้านวิทยากรท้องถิ่นชุมชนปลักไม้ลาย
3. กำนันสุดใจ เปี่ยมเกล้า (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)
กำนัน ต.ทุ่งขวาง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม
4. ผู้ใหญ่ทินวัตร ติรวัฒน์สกุล (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)
ผู้ใหญ่บ้าน ม.6
5. ผู้อำนวยการอรุณ เดชนาเกร็ด (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)
ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย
6. คุณบุญเพ็ง แซ่ตัน (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)
เภสัชกรชุมชน
7. ผู้ใหญ่วิศาล แก้วลิ้ม (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)
ผู้ใหญ่บ้าน ม.2
8. นายมัญญู แสงมณี (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)
อาจารย์โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย
9. นางปทุม ศรีว่อง (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)
อาจารย์โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย
10. ด.ญ.จันทิมา อ่ำไพจิตร (สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)
นักเรียนโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย มัคคุเทศก์น้อย

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์
ในการเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อการวิจัยในครั้งนี้

ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

1. ครูสุนทรี ขนาดนิต

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้าตีนจก)

2. นางรวีวรรณ ขนาดนิต

ผู้ประกอบการร้านสุนทรีผ้าไทย

3. กำนันถนอมศักดิ์ กาไหลทอง

กำนันตำบลหาดเสี้ยว

4. นางสาวศรีวิไล นุ่มมาก

ครู กศน.ตำบลหาดเสี้ยว

5. นางวรรณ วัฒนวงศ์สุโข

ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว

6. อาจารย์ ดร. อารีย์ ปรีดีกุล

หัวหน้าภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

7. นายสาย ขอบเหลือง

ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

8. นางลิ่ง จักจัน

ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว

9. นางทองคำ นิมสุวรรณ

ครูชำนาญการพิเศษ (นักวิชาการ)

10. นายสายัณห์ บุญจันทร์

ครูชำนาญการพิเศษ (นักวิชาการ)

11. นางอัญชลี อวสานพันธุ์

ครูชำนาญการพิเศษ (นักวิชาการ)

12. นางสนาม ช่ายเพชร

ประธานผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านหาดเสี้ยว

ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

1. พระครูสุธรรมนาถ (สมนึก นาโถ)

เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพรรักษา)

2. นายทองหล่อ พุ่มพวง

ปราชญ์ชาวบ้าน/วิทยากรท้องถิ่นชุมชนปลักไม้ลาย

3. กำนันสุดใจ เปี่ยมเกล้า

กำนัน ต.ทุ่งขวาง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

4. ผู้ใหญ่ทินวัตร ธิรวัดน์สกุล

ผู้ใหญ่บ้าน ม.6

5. ผู้อำนวยการอรุณ เดชนาเกร็ด

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

6. คุณบุญเพ็ง แซ่ตัน

เภสัชกรชุมชน

7. ผู้ใหญ่วิศาล แก้วลิ้ม

ผู้ใหญ่บ้าน ม.2

8. นายมนูญ แสงมณี

อาจารย์โรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

9. นายธรรมศักดิ์ บารมีรังสิกุล

อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักไม้ลาย

ภาคผนวก ง

ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (IOC)

ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ ของแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการวิเคราะห์ห้บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

ข้อ คำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
2	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
3	1	1	1	0	0	3	0.6	สอดคล้อง
4	0	1	1	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
5	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
6	0	1	0	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
7	0	1	0	0	1	2	0.5	ไม่สอดคล้อง
8	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
9	0	1	1	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
10	0	1	1	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
11	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
12	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
13	1	1	1	1	0	4	0.8	สอดคล้อง
14	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
15	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสำหรับครูภูมิปัญญาไทย

ข้อ คำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
2	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
3	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
4	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
5	1	1	-1	1	0	2	1.0	สอดคล้อง
6	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
7	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
8	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
9	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสำหรับผู้นำชุมชน

ข้อ คำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
2	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
3	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
4	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
5	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
6	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
7	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
8	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
9	1	1	0	1	1	4	0.8	สอดคล้อง
10	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
11	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
12	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
13	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
14	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
15	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสำหรับผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้

ข้อ คำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
2	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
3	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง
4	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
5	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
6	1	1	-1	1	1	3	0.6	สอดคล้อง
7	1	1	1	1	1	5	1.0	สอดคล้อง

ภาคผนวก จ.
เครื่องมือในการวิจัย

แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร

แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ.		
ชื่อเอกสาร		
ผู้จัดทำ..... ปี พ.ศ.		
ชนิดของเอกสาร ..... แหล่งที่มาของข้อมูล.....		
ประเด็นที่วิเคราะห์ตามกรอบ แนวคิดการวิเคราะห์เอกสาร	สาระสำคัญ/การวิเคราะห์	หมายเหตุ

ภาคผนวก ฉ.

เครื่องมือในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เจาะลึก

สำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยที่มีความถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ต่อไป

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำจำกัดความในการวิจัย

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึงหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนให้ความรู้แก่ชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดองค์ความรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีตามความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลส่งต่อให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดอย่างมีระบบแบบแผนเพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่เด่นชัดและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบของขั้นตอนกิจกรรมต่างๆเป็นไปตามลำดับขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การบรรยาย การถ่ายทอดจากบุคคลที่มีประสบการณ์ การถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าหรือนิทาน การถ่ายทอดผ่านการถามคำถามและสุดท้ายคือการถ่ายทอดโดยผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้เองเป็นกระบวนการต่อเนื่องไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ ณ ระดับหนึ่งในช่วงเวลาที่กำหนด

ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชนและได้มีการยกย่องให้เป็น "ครูภูมิปัญญาไทย" เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำหรับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล นาย นาง นางสาว

.....

ที่อยู่ชุมชน

.....

อายุ.....ปี ระยะเวลาในการเข้าร่วมการเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

.....ปี

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม
กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

- 2.1 ในความคิดเห็นของท่านท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนคืออะไร
- 2.2 ท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ประกอบด้วยใครบ้างและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
- 2.3 ท่านคิดว่าแต่ละคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนมีบทบาทอย่างไร
- 2.4 ท่านคิดว่าวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาโดยเครือข่ายการเรียนรู้ ชุมชนไทยนั้น
มีวิธีการอย่างไร
- 2.5 ท่านคิดว่าผู้มารับการถ่ายทอดความรู้เป็นใคร
- 2.6 ท่านคิดว่าผู้มารับการถ่ายทอดความรู้มีปัญหาและความต้องการอะไร
- 2.7 ท่านมีวิธีการอย่างไรในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
- 2.8 ท่านใช้วิธีการอย่างไรที่จะช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความต้องการเรียนรู้
- 2.9 ท่านมีการออกแบบ วางแผนกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือไม่
- 2.10 ท่านมีการอำนวยความสะดวกให้แก่ครูภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างไรบ้าง

- 2.11 ท่านใช้วิธีการอย่างไรในการประเมินและติดตามผลการถ่ายทอด
- 2.12 ท่านมีแนวคิดหรือความเชื่อพื้นฐานอย่างไรในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
- 2.13 ท่านมีแนวทางอย่างไรในการจัดการเรียนรู้แก่ผู้ที่มารับการถ่ายทอดที่มีความแตกต่างทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา อาชีพ อายุและเพศ
- 2.14 ท่านมีการประสานงานกับเครือข่ายการเรียนรู้อื่นอีกหรือไม่ อย่างไร

ตอนที่ 3 คำถามการสัมภาษณ์แนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

- 3.1 ท่านมีแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม

นางสาวพิชามญชุ์ คุ้มสุข
 นิสิตระดับปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์

แบบสัมภาษณ์เจาะลึกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยที่มีความถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ต่อไป

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 4 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำจำกัดความในการวิจัย

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึงหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนให้ความรู้แก่ชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดองค์ความรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีตามความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลส่งต่อให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดอย่างมีระบบแบบแผนเพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่เด่นชัดและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบของขั้นตอนกิจกรรมต่างๆเป็นไปตามลำดับขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การบรรยาย การถ่ายทอดจากบุคคลที่มีประสบการณ์ การถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าหรือนิทาน การถ่ายทอดผ่านการถามคำถามและสุดท้ายคือการถ่ายทอดโดยผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้เองเป็นกระบวนการต่อเนื่องไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ ณ ระดับหนึ่งในช่วงเวลาที่กำหนด

ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชนและได้มีการยกย่องให้เป็น "ครูภูมิปัญญาไทย" เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล นาย นาง นางสาว.....

ที่อยู่ชุมชน.....

ความเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา.....

ตอนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

2.1 ท่านมีแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างไร

2.2 ท่านมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ภูมิปัญญาอย่างไร

2.3 ท่านมีกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างไร

ตอนที่ 3 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

3.1 ในความคิดของท่านท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนคืออะไร

3.2 ท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ประกอบไปด้วยใครบ้างและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

3.3 ท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนได้มีส่วนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างไรบ้าง

3.4 ท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ขั้นใดบ้างและส่งผลอย่างไร

3.5 ท่านคิดว่ากรณีที่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ส่งผลอย่างไรต่อท่านบ้าง

ตอนที่ 4 คำถามการสัมภาษณ์แนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้
ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

4.1 ท่านมีแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอด
องค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม

นางสาวพิชามณัฐ คุ่มสุข

นิสิตระดับปริญญาโท สาขาการศึกษาจากระบบโรงเรียน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยที่มีความถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ต่อไป

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

ตอนที่ 3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 4 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำจำกัดความในการวิจัย

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึงหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนให้ความรู้แก่ชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดองค์ความรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีตามความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลส่งต่อให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดอย่างมีระบบแบบแผนเพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่เด่นชัดและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบของขั้นตอนกิจกรรมต่างๆเป็นไปตามลำดับขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การบรรยาย การถ่ายทอดจากบุคคลที่มีประสบการณ์ การถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าหรือนิทาน การถ่ายทอดผ่านการถามคำถามและสุดท้ายคือการถ่ายทอดโดยผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้เองเป็นกระบวนการต่อเนื่องไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ ณ ระดับหนึ่งในช่วงเวลาที่กำหนด

ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชนและได้มีการยกย่องให้เป็น "ครูภูมิปัญญาไทย" เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

แบบสัมภาษณ์

สำหรับผู้นำชุมชน

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล นาย นาง นางสาว.....

ที่อยู่ชุมชน.....

อายุ.....ปี ตำแหน่งในชุมชน.....

ตอนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลชุมชน

2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.2 สภาพทั่วไปของชุมชน (ที่ตั้ง/ประชากร/เศรษฐกิจ/ความเชื่อ/วัฒนธรรม)

2.3 องค์ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชน

2.4 ปัจจัย/ทรัพยากรที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

ตอนที่ 3 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนใน
การ ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

3.1 ในความคิดของท่านท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนคืออะไร

3.2 ท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ประกอบไปด้วยใครบ้างและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

3.3 ท่านคิดว่าแต่ละคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีบทบาทอย่างไร

3.4 ท่านคิดว่าผู้มารับการถ่ายทอดความรู้มีปัญหาและความต้องการอะไร

3.5 ท่านมีวิธีการอย่างไรในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

3.6 ท่านใช้วิธีการอย่างไรที่จะช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความต้องการเรียนรู้

3.7 ท่านมีการออกแบบ วางแผนกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือไม่

3.8 ท่านมีการอำนวยความสะดวกให้แก่ครุภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างไรบ้าง

3.9 ท่านมีการประสานงานกับเครือข่ายการเรียนรู้อื่นอีกหรือไม่ อย่างไร

ตอนที่ 4 คำถามการสัมภาษณ์แนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้
ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

4.1 ท่านมีแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอด
องค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม

นางสาวพิชามญช์ คุ่มสุข

นิสิตระดับปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน
ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์

แบบสัมภาษณ์พัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยที่มีความถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ต่อไป

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริม การถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำจำกัดความในการวิจัย

บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน หมายถึงหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนให้ความรู้แก่ชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดองค์ความรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีตามความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลส่งต่อให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดอย่างมีระบบแบบแผนเพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่เด่นชัดและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบของขั้นตอนกิจกรรมต่างๆเป็นไปตามลำดับขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ การบรรยาย การถ่ายทอดจากบุคคลที่มีประสบการณ์ การถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าหรือนิทาน การถ่ายทอดผ่านการถามคำถามและสุดท้ายคือการถ่ายทอดโดยผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้เองเป็นกระบวนการต่อเนื่องไปจนบรรลุวัตถุประสงค์ ณ ระดับหนึ่งในช่วงเวลาที่กำหนด

ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชนและได้มีการยกย่องให้เป็น "ครูภูมิปัญญาไทย" เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

แบบสัมภาษณ์

สำหรับผู้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน

ในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1.1 ชื่อ-สกุล นาย นาง นางสาว.....
ที่อยู่ชุมชน.....
อายุ..... การศึกษา..... อาชีพ.....
- 1.2 ได้รับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้าน.....
จากครู.....สถานที่ที่ใช้ในการถ่ายทอด.....
ใช้เวลา.....วัน วันละ.....ชั่วโมง ได้รับการถ่ายทอดตั้งแต่..... ปีครั้งที่.....
- 1.3 ท่านมีเหตุผลที่มาเรียนเพราะอะไร
- 1.4 ท่านทราบข่าวการเรียนมาจากช่องทางในการรับรู้ใด
- 1.5 ท่านมีความคาดหวังอย่างไรที่มารับการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 2 คำถามการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

- 2.1 มีการสอนโดยเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนหรือไม่อย่างไร
- 2.2 ท่านคิดว่าเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ท่านเกิดการเรียนรู้หรือไม่
- 2.3 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรที่เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนมีส่วนช่วยในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ตอนที่ 3 คำถามการสัมภาษณ์แนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

- 3.1 ท่านมีแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยอย่างไร

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม

นางสาวพิชามณัฐ คุ้มสุข
นิสิตระดับปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ช.
แนวทางการสนทนากลุ่ม

แนวทางการสนทนากลุ่ม

คำชี้แจง

ประเด็นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับ การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) นำเสนอผลการวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย
- 2) เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ผู้ปฏิบัติงาน และตัวแทนชุมชน เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยให้เกิดการพัฒนาคน ชุมชน และสังคม ให้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นในการให้ความรู้ และประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และ
- 3) พิจารณาและประเมินผลข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ที่ได้จากการวิจัย ประเด็นการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย การนำไปปฏิบัติจริงในชุมชน และมุมมองเกี่ยวกับผลการวิจัยการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน โดยมีประเด็นการพิจารณา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1: พิจารณาผลการวิจัย

1.1 ความคิดเห็นต่อข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

1.2. การนำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ไปสู่การปฏิบัติ โดยมีประเด็นสำหรับการพิจารณา ได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย ด้านการสร้างระบบงาน ด้านการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนและด้านอื่นๆ

1.3. ข้อคิดเห็นและหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย

ประเด็นที่ 2: ประเมินผลแนวทางการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ตามแบบประเมินแนวทาง

ประเด็นที่ 3: ข้อคิดเห็นและหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่น ๆ (หากมี)

ภาคผนวก ซ.
รูปภาพประกอบการลงพื้นที่

ภาพการสัมภาษณ์
ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ภาพการสัมภาษณ์
ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ภาพการสนทนากลุ่ม
ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ภาพการสนทนากลุ่ม
ชุมชนปลักไม้ลาย อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	นางสาวพิชามณูษ์ คุ้มสุข
วัน เดือน ปีเกิด	2 สิงหาคม พ.ศ. 2531
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2543	จบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนโรจนวิทย์มาลาเปียง จ.พิษณุโลก
พ.ศ. 2549	จบชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จ.พิษณุโลก
พ.ศ. 2554	ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต ศ.บ. (การศึกษาตลอดชีวิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2554	ศึกษาต่อในระดับปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย